

महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ मुंबई

कायदा १९५६ च्या कलम २२ अंतर्गत मान्यता प्राप्त

बार कौन्सिल ऑफ इंडिया - विद्यापीठ अनुदान आयोग यूजीसी

शैक्षणिक वार्षिक अहवाल

(वर्ष २०२४ – २०२५)

महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ मुंबई, महाराष्ट्र, भारत
शैक्षणिक वार्षिक अहवाल
वर्ष ऑगस्ट २०२४ - जुलै २०२५

संकलन
शैक्षणिक विभाग
महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ मुंबई,
मुंबई ४०००७६

प्रकाशक
कुलसचिव
महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ मुंबई,
मुंबई, ४०००७६

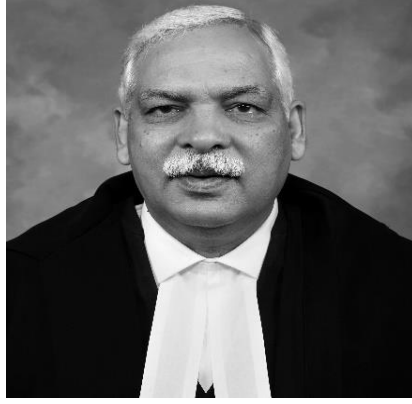
© ग्रंथ हक्क – महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ मुंबई,
महाराष्ट्र भारत – ४०० ०७६

निर्देशांक

अनुक्रमांक	विषय	पृष्ठ क्रमांक
१	मा. कुलगुरूंचा संदेश	६-७
२	विद्यापीठाचा परिचय महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ मुंबईची दृष्टी महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ, मुंबईचे ध्येय महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ, मुंबईची उद्दिष्टे	८-१०
३	विद्यापीठ तथ्यपत्रक (प्रत्यक्ष कर्मचारी)	११-१३
४	संघटनात्मक रचना - विद्यापीठाची संरचना	१४
५	प्रशासकीय मंडळ	१५
६	कार्यकारी परिषद	१६
७	शैक्षणिक परिषद	१७
८	स्थायी समिती - परीक्षा मंडळ	१८
९	प्रो बोनो जनसंपर्क प्रकल्प	१९-३८
१०	विद्यापीठाद्वारे दिले जाणारे अभ्यासक्रम	३९
११.	प्राध्यापकांची कामगिरी आणि उपलब्धी	४०- ४८
१२.	परीक्षेसाठी नोंदणी केलेल्या विद्यार्थ्यांची एकूण संख्या	४९
१३	प्रशिक्षणार्थी आणि रोजगार कक्ष	५० -५३
१४	अंतर्गत गुणवत्ता हमी कक्ष (IQAC) २०२४-२५	५७- ६२
१५	सामंजस्य करार (MoU)	६३
१६	शिष्यवृत्ती सुविधा	६४ - ६५
१७	राष्ट्रीय दिन - स्थापना दिन - इतर दिवसांचे उत्सव	६६
१८	द लिटररी अँड डिबेटिंग सोसायटी	६७-७३
१९	द्वितीय दीक्षांत समारंभ - तृतीय दीक्षांत समारंभ	७४-
२०	पदवी प्रदान केलेल्या विद्यार्थ्यांचा तपशील	७५
२१	ग्रंथालय विभाग	७६-८२
२२	शैक्षणिक विभाग	८३-८५
२३	भविष्यातील योजना	८६ - ८७

मा. न्यायमूर्ती भूषण रामकृष्ण गवई
भारताच्या सर्वोच्च न्यायालयाचे मुख्य न्यायमूर्ती
आणि महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ मुंबई चे कुलपती

मा. न्यायमूर्ती श्री. देवेंद्र कुमार उपाध्याय
मुंबई उच्च न्यायालयाचे मुख्य न्यायमूर्ती
आणि महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ मुंबई चे प्रति-कुलपती

मा. प्रा. (डॉ.) दिलीप उके
महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ मुंबई चे कुलगुरू

वार्षिक अहवाल
शैक्षणिक वर्ष
ऑगस्ट २०२४ – जुलै २०२५

मा. कुलगुरूंचा संदेश

महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ, मुंबईची स्थापना महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ अधिनियम २०१४ अंतर्गत २० मार्च २०१४ रोजी करण्यात आली असून भारतातील अग्रगण्य राष्ट्रीय विधी विद्यापीठांपैकी एक आहे. या अधिनियमाचा उद्देश महाराष्ट्रात राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ स्थापन करून प्रगत कायदे शिक्षण देणे तसेच कायदा विषयक अभ्यासात समाजाभिमुख संशोधनाला प्रोत्साहन देणे हा आहे, ज्यायोगे देशातील नागरिकांच्या सामाजिक जीवनाच्या उन्नतीस मदत होईल.

विद्यापीठाचे प्रमुख उद्दिष्ट विद्यार्थ्यांमध्ये प्रगत कायदेविषयक ज्ञान व कायद्याच्या प्रक्रिया प्रसारित करणे आणि त्यांच्यामध्ये वकिली कौशल्य, कायदेशीर सेवा, कायदा सुधारणा यांसारख्या बाबींमध्ये प्रावीण्य विकसित करणे हे आहे. तसेच सामाजिक परिवर्तन आणि विकासासाठी या साधनांचा प्रभावीपणे वापर करण्याची जाणीव व क्षमता विद्यार्थ्यांमध्ये निर्माण करणे हेही विद्यापीठाचे ध्येय आहे. या उद्दिष्टांची पूर्तता करण्यासाठी विद्यापीठाने ०१ ऑगस्ट २०१५ रोजी आपले पहिले शैक्षणिक सत्र सुरू केले.

स्थापनेपासूनच विद्यापीठाने कायदे शिक्षण व संशोधन क्षेत्रात उत्कृष्टता साध्य करण्यासाठी प्रामाणिक प्रयत्न केले आहेत. अल्प कालावधीतच विद्यापीठाने कठीण परंतु आशादायी असा प्रवास केला असून भविष्यासाठी अनेक संधी निर्माण केल्या आहेत. विद्यापीठातील अभ्यासक्रमांची रचना बार कौन्सिल ऑफ इंडिया (BCI) आणि विद्यापीठ अनुदान आयोग (UGC) यांच्या नियमांनुसार करण्यात आली आहे आणि त्यासाठी समर्पित व कटिबद्ध प्राध्यापकांची टीम कार्यरत आहे.

मुंबईतील स्वच्छ व निसर्गरम्य पर्व परिसरात स्थित असलेल्या या विद्यापीठाला विशेषतः कायदा व संबंधित विषयांमध्ये उच्च शिक्षणासाठी उत्तम वातावरण उपलब्ध आहे. विद्यापीठाचे अभ्यासक्रम BCI आणि UGC च्या नियमांनुसार तयार करण्यात आले आहेत. भारताच्या सर्वोच्च न्यायालयाचे न्यायमूर्ती मा. न्यायमूर्ती भूषण रामकृष्ण गवई हे विद्यापीठाचे कुलपती असून त्यांच्या अभिनव कल्पना आणि कायदा क्षेत्रातील समृद्ध अनुभवामुळे संस्थेला प्रेरणा व मार्गदर्शन मिळत आहे.

उच्च शिक्षण देणारी संस्था ही केवळ सैद्धांतिक ज्ञानापुरती मर्यादित नसून तिने व्यावहारिक प्रश्न तसेच समकालीन जीवनात उद्भवणाऱ्या नैतिक व तात्त्विक समस्यांवरही अभ्यास व संशोधनाला प्रोत्साहन दिले पाहिजे. कायदा विषयक संशोधन समाजातील अशा समस्यांचा सखोल अभ्यास करते. मागील काही वर्षांत विद्यापीठाने संशोधन क्षेत्रात मोठी प्रगती केली असून क्लिनिकल लीगल एज्युकेशन, क्रिमिनल जस्टिस, मॅरिटायम लॉ अँड रिसर्च, बौद्धिक संपदा (Intellectual Property), कर कायदा (Taxation Law), मध्यस्थी (Arbitration), मेडिएशन आणि माहिती तंत्रज्ञान या क्षेत्रांमध्ये संशोधन केंद्रे स्थापन केली आहेत.

तसेच भारत सरकारच्या वाणिज्य व उद्योग मंत्रालयाच्या उद्योग व अंतर्गत व्यापार प्रोत्साहन विभागाकडून (DPIIT) MNLU मुंबईला IPR चेअर प्रदान करण्यात आली आहे. भारत सरकारच्या डायरेक्टरेट जनरल

ऑफ शिपिंगच्या सहकार्याने विद्यापीठाने मॅरिटाईम लॉ अँड रिसर्च सेंटरची स्थापना केली आहे. अलीकडेच न्यायमूर्ती एम. एल. पेंडसे पर्यावरण कायदा अध्यासनाची (Chair) देखील स्थापना करण्यात आली आहे. याशिवाय विद्यापीठाने अनेक संशोधन प्रकल्प हाती घेतले आहेत.

विद्यापीठात बी.ए. एलएल.बी. (ऑनर्स) पाच वर्षांचा एकात्मिक अभ्यासक्रम, एक वर्षाचा एलएल.एम. अभ्यासक्रम (कॉर्पोरेट आणि कमर्शियल लॉ, मॅरिटाईम लॉ आणि घटनात्मक कायदा), एलएल.एम. (प्रोफेशनल), एलएल.एम. (इन्व्हेस्टमेंट अँड सिक्युरिटीज लॉ) – जो नॅशनल इन्स्टिट्यूट ऑफ सिक्युरिटीज मार्केट्स (SEBI) यांच्या सहकार्याने चालविला जातो, एम.ए. (मेडिएशन अँड कॉन्फ्लिक्ट रिझोल्यूशन), तसेच विविध पदव्युत्तर डिप्लोमा अभ्यासक्रम उपलब्ध आहेत. पुढील शैक्षणिक वर्षापासून आणखी नवीन विशेष अभ्यासक्रम सुरू करण्याचे विद्यापीठाचे नियोजन आहे. तसेच परदेशातील विद्यापीठांच्या सहकार्याने विविध संशोधन कार्यक्रमही आयोजित केले जातात.

विद्यापीठाच्या व्यवस्थापन मंडळांमध्ये मान्यवर न्यायाधीश, वरिष्ठ वकील, प्रख्यात शिक्षणतज्ज्ञ तसेच अनुभवी प्रशासकीय अधिकारी सदस्य म्हणून कार्यरत आहेत. त्यांच्या अनुभवाचा लाभ विद्यार्थ्यांना मिळतो. आमचे विद्यार्थी भारतात तसेच परदेशात होणाऱ्या विविध प्रतिष्ठित स्पर्धांमध्ये सक्रिय सहभाग घेतात. संशोधनाच्या माध्यमातून विद्यापीठ भारतातील समकालीन जीवनाशी निगडित विविध प्रश्नांवर कार्य करण्याचा प्रयत्न करते.

जागतिकीकरण आणि जागतिक संपर्कामुळे शिक्षणाच्या सीमा नव्याने परिभाषित होत आहेत. या बदलत्या शैक्षणिक प्रक्रियेची जाणीव ठेवून MNLU मुंबईने युरोपमधील काही अग्रगण्य विद्यापीठांबरोबर सामंजस्य करार (MoU) केले आहेत, ज्यामुळे आधुनिक काळातील कायदा व समाज यासंबंधी कल्पनांची देवाणघेवाण अधिक व्यापकपणे होऊ शकते.

MNLU मुंबई भारतीय राज्यघटनेत अधोरेखित केलेल्या न्याय, स्वातंत्र्य, समता, बंधुता, धर्मनिरपेक्षता आणि मानवतावाद या मूल्यांवर विश्वास ठेवते. ही मूल्ये विद्यार्थ्यांमध्ये, कर्मचाऱ्यांमध्ये आणि समाजामध्ये रुजविण्यासाठी विद्यापीठ सातत्याने प्रयत्नशील आहे, ज्यायोगे ही संस्था केवळ कायदेविषयक ज्ञानाचे केंद्र न राहता मानवतेचे सर्वसमावेशक केंद्र बनू शकेल.

प्रा. (डॉ.) दिलीप उके
कुलगुरू

विद्यापीठाचा परिचय

महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ, मुंबई हे महाराष्ट्र राज्यात स्थापन करण्यात आलेल्या अग्रगण्य राष्ट्रीय विधी विद्यापीठांपैकी एक असून जागतिक दर्जाचे कायदे शिक्षण आणि संशोधनाला प्रोत्साहन देण्याच्या उद्देशाने त्याची स्थापना करण्यात आली आहे. भारताचे मुख्य न्यायमूर्ती मा. न्यायमूर्ती भूषण गवई हे विद्यापीठाचे कुलपती आहेत. मुंबई उच्च न्यायालयाचे मा. मुख्य न्यायमूर्ती श्री. देवेंद्र कुमार उपाध्याय हे विद्यापीठाचे प्रती-कुलपती आहेत.

विद्यापीठाचा प्रमुख उद्देश कायदा आणि कायदेशीर प्रक्रियेचे शिक्षण व ज्ञानाचा प्रसार करणे, तसेच विद्यार्थ्यांमध्ये समाजसेवेची जबाबदारीची जाणीव निर्माण करणे हा आहे. याशिवाय वकिली कौशल्य, न्यायप्रणाली, कायदेशीर सेवा, विधिनिर्मिती आणि कायदा सुधारणा यांबाबत आवश्यक कौशल्ये विद्यार्थ्यांना प्रदान करून कायदा आणि कायदेशीर प्रक्रिया समाजाच्या विकासासाठी प्रभावी साधन बनविणे हा देखील विद्यापीठाचा हेतू आहे.

या उद्दिष्टांच्या पूर्ततेसाठी MNLU मुंबई येथे पाच वर्षांचा एकत्रीकृत बी.ए., एलएल.बी. (ऑनर्स) अभ्यासक्रम, एक वर्षाचा एल.एल.एम. (एक वर्षाचा नियमित अभ्यासक्रम), नॅशनल इन्स्टिट्यूट ऑफ सिक्स्युरिटीज मार्केट्स (NISM) यांच्या सहकार्याने एक वर्षाचा एलएल.एम. (इन्व्हेस्टमेंट अँड सिक्स्युरिटीज लॉ), एक वर्षाचा एलएल.एम. (एक्झिक्युटिव्ह), एम.ए. (एक्झिक्युटिव्ह) – मध्यस्थी आणि विवाद निराकरण, पीएच.डी. अभ्यासक्रम तसेच विविध पदविका आणि अल्पकालीन अभ्यासक्रम उपलब्ध आहेत. विद्यापीठ नियमितपणे मेडिएशन, डेटा प्रोटेक्शन लॉ, सायबर लॉ, बौद्धिक संपदा हक्क (IPR), मध्यस्थी (Arbitration) तसेच जर्मन आणि स्पॅनिश यांसारख्या परकीय भाषा विषयांचे अभ्यासक्रमही शिकवले जात आहे.

महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ, मुंबई ही एक गतिमान संस्था असून सार्वजनिक धोरण, नैतिकता, व्यवसाय आणि विविध सामाजिक विषयांशी संबंधित कायदेशीर पैलूंचा अभ्यास करते. वास्तविक जगातील आव्हानांना सामोरे जाण्यास सक्षम अशा गुणवत्तापूर्ण कायदे अभ्यासकांची निर्मिती करणे हे विद्यापीठाचे उद्दिष्ट आहे. स्थापनेपासूनच MNLU मुंबईने कायदे शिक्षण आणि प्रशिक्षणाच्या सर्व क्षेत्रांमध्ये उत्कृष्टता साध्य करण्याचा प्रयत्न केला आहे. विद्यार्थ्यांच्या बौद्धिक, शारीरिक आणि व्यावसायिक विकासासाठी विविध शैक्षणिक, सहशैक्षणिक आणि अतिरिक्त उपक्रमांमध्ये सहभाग घेण्यास प्रोत्साहन दिले जाते.

विद्यार्थ्यांनी राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय स्तरावरील विविध मूट कोर्ट, वादविवाद आणि क्रीडा स्पर्धांमध्ये उल्लेखनीय यश मिळवून विद्यापीठाचे नाव उज्ज्वल केले आहे.

विद्यापीठाने मुंबई ग्राहक पंचायत, डॉ. राजेंद्र प्रसाद नॅशनल लॉ युनिव्हर्सिटी प्रयागराज (उत्तर प्रदेश), नॅशनल लीगल सर्व्हिसेस ऑथॉरिटी (NALSA), सिंहगड टेक्निकल एज्युकेशन सोसायटीचे सिंहगड लॉ कॉलेज, पुणे, मेडिको लीगल सोसायटी ऑफ इंडिया, पुणे, नॅशनल इन्स्टिट्यूट ऑफ सिक्स्युरिटीज मार्केट्स (NISM), कर्नाटक स्टेट लॉ युनिव्हर्सिटी, हुबळी आणि इन्स्टिट्यूट ऑफ कॉन्स्टिट्यूशनल अँड पार्लमेंटरी स्टडीज यांच्यासोबत विविध सामंजस्य करार (MoU) केले आहेत.

विद्यापीठात स्वतंत्र संशोधन विभाग असून त्याअंतर्गत १५ संशोधन केंद्रे कार्यरत आहेत. त्यामध्ये क्रिमिनल जस्टिस संशोधन केंद्र (CRCJ), आर्बिट्रेशन अँड रिसर्च सेंटर (CAR), इन्फॉर्मेशन कम्युनिकेशन टेक्नॉलॉजी अँड लॉ सेंटर (CICTL), टॅक्सेशन लॉजमधील अँडव्हान्स्ड ट्रेनिंग सेंटर (CATTL), मेडिएशन अँड रिसर्च

सेंटर (CMR), कमर्शियल रेग्युलेशन्स प्रशिक्षण व संशोधन केंद्र (CTRCR), बौद्धिक संपदा संशोधन केंद्र (CRIP), महिला, कायदा व लिंग न्याय केंद्र (CWLGC), दिवाळखोरी व वित्तीय कायदे केंद्र (CIFL), क्लिनिकल लीगल एज्युकेशन केंद्र (CCLE), अॅडव्हान्स्ड लीगल स्टडीज, ट्रेनिंग अँड रिसर्च सेंटर (CALSTR), मॅरिटायम लॉ अँड रिसर्च सेंटर (CML&R) आणि एअर अँड स्पेस लॉ संशोधन केंद्र (CRASL) यांचा समावेश आहे.

विद्यापीठाने दोन प्रयोजित संशोधन अध्यासनांची स्थापना केली आहे. त्यापैकी एक म्हणजे न्यायमूर्ती एम. एल. पेंडसे पर्यावरण कायदा अध्यासन आणि दुसरे म्हणजे उद्योग व अंतर्गत व्यापार प्रोत्साहन विभाग (DPIIT) अंतर्गत IPR अध्यासन.

महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ, मुंबई हे पवई येथील हिरानंदानी गार्डन्स या प्रतिष्ठित परिसरात स्थित असल्यामुळे मुंबई शहरातील विविध नागरी सुविधांचा लाभ विद्यार्थ्यांना मिळतो. विद्यापीठाचे स्थान आयआयटी बॉम्बेच्या जवळ असून छत्रपती शिवाजी आंतरराष्ट्रीय विमानतळापासून सुमारे 13 कि.मी. अंतरावर आहे.

विद्यार्थ्यांचे वसतिगृह (मुले आणि मुलींसाठी) युअर स्पेस हॉस्टेल, चांदिवली तसेच आदी अल्युअर कंजूरमार्ग हॉस्टेल येथे आहे. विद्यापीठाकडून वसतिगृहापासून विद्यापीठापर्यंत वाहतूक सुविधा उपलब्ध करून दिली जाते, जे सुमारे 4.5 कि.मी. अंतरावर आहे.

सध्या विद्यापीठाचे कार्य हे एमटीएनएल इमारतीतून कार्यरत आहे. विद्यापीठाच्या शैक्षणिक इमारतीतील वातानुकूलित मजल्यांवर स्मार्ट क्लासरूम, ग्रंथालय, वाचन कक्ष, मूट कोर्ट हॉल, मेडिएशन सेंटर, लीगल सर्व्हिस क्लिनिक, इंटरनॅशनल सेल, बोर्ड रूम आणि कॉन्फरन्स हॉल अशा सर्व आवश्यक सुविधा उपलब्ध आहेत, ज्यामुळे विद्यार्थ्यांचे शिक्षण, संशोधन, प्रशिक्षण आणि विस्तार उपक्रम प्रभावीपणे पार पाडता येतात.

विद्यापीठाचे ग्रंथालय अत्यंत समृद्ध असून त्यामध्ये मोठ्या प्रमाणावर पुस्तके, कायदा विषयक जर्नल्स आणि नियतकालिके उपलब्ध आहेत. तसेच JSTOR, Hein Online, SCC Online, Manupatra, Oxford Publications, Lexis Nexis, EBC Reader, Proview आणि Westlaw यांसारख्या अनेक ऑनलाइन डेटाबेसची सदस्यता उपलब्ध करून देण्यात आली आहे.

लवकरच विद्यापीठ स्वतःच्या जागेवर स्थलांतरित होणार असून त्यासाठी इमारत उभारणीचा प्रकल्प नियोजित करण्यात येत आहे. महाराष्ट्र शासन विद्यापीठाच्या इमारतीच्या विकासासाठी आवश्यक ते सहकार्य देत आहे.

महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ मुंबईची स्थापना व विकास

महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ मुंबई ची सुरुवात कायदे शिक्षण आणि संशोधनाला प्रोत्साहन देण्याच्या उद्देशाने करण्यात आली. खाली त्याचा संक्षिप्त आढावा दिला आहे:

- **स्थापना (Genesis):** मुंबईमध्ये कायदे शिक्षण आणि संशोधनाला प्रोत्साहन देण्यासाठी एमएनएलयू मुंबईची स्थापना करण्यात आली.
- **विकास (Evolution):** एमएनएलयू मुंबई शैक्षणिक उत्कृष्टता, संशोधन आणि सामाजिक जबाबदारीला प्राधान्य देते व विविध कायदा विषयक अभ्यासक्रम उपलब्ध करून देते. काळाच्या ओघात विद्यापीठ एक प्रतिष्ठित संस्था म्हणून विकसित झाले असून या मूलभूत उद्दिष्टांवर लक्ष केंद्रित ठेवत ते अग्रगण्य विधी शिक्षण संस्थेच्या रूपाने सतत प्रगती करत आहे.

➤ घोषवाक्य

धर्म तत्परता (म्हणजे धर्माचे पालन करण्यास तयार असणे)

➤ दृष्टीक्षेप

संशोधन शिष्यवृत्ती शिक्षण आणि न्यायाची सर्वोच्च संभाव्य पातळी निर्माण करण्याच्या वचनबद्धतेसह आमच्या विद्यापीठाला जागतिक दर्जाचे कायदा विद्यापीठ बनवणे हे आमची एकमेव उद्दिष्ट आहे.

➤ ध्येय

१. एक विविधता समानता नैतिकता आणि सर्व समावेशक बाबी यांचे संगोपन करून कायद्याचे शिक्षण देणे.
२. सृजनशील आणि निर्णायक विचारांची उत्कटता आणि परिवर्तनात्मक उपायांसाठी वचनबद्धता निर्माण करणे.
३. समाजाची सेवा आणि शिकण्याची आजीवन निरंतरता यास उत्तेजन तथा प्रोत्साहन देणे.
४. व्यवसायिक कौशल्य तथा अभ्यासपूर्ण प्रशिक्षण यासाठी संशोधनात्मक धोरणे अवलंबणे.

➤ उद्दिष्ट

१. ग्रॅज्युएट पोस्ट ग्रॅज्युएट विद्यार्थी आणि रिसर्च स्कॉलर्समध्ये कायदेशीर सेवा न्यायिक कौशल्ये विकसित करून समाजाची सेवा आणि वकिली जबाबदारीने करण्याची भावना मनात रुजविणे.
२. कायदेविषयक ज्ञानाचा प्रसार करून 'संशोधनावर' समान लक्ष केंद्रित करणारे अध्यापन केंद्रित विद्यापीठ बनणे आणि मानवी विकासासाठी कायदा कार्यक्षम साधन बनवणे.
३. राष्ट्रीय विकास सुनिश्चित करणाऱ्या कायद्याच्या संशोधनाच्या ज्ञानाचा प्रसार आणि प्रसार करणे. समाजातील विविध घटकांना कायदेशीर मदत देऊन 'विस्तार उपक्रमां'द्वारे समाजामध्ये कायदेशीर जागरूकता आणणे.
४. उद्याच्या कायदेशीर समस्या हाताळण्यासाठी भविष्यातील वकील तयार करणे.

विद्यापीठ तथ्यपत्रक (प्रत्यक्ष कर्मचारी)

विद्यापीठाच्या प्राध्यापक वर्गात एकूण २३ अध्यापन कर्मचारी आहेत. यामध्ये १ प्राध्यापक, २ सहयोगी प्राध्यापक तसेच विविध संशोधन केंद्रांचे संचालक यांचा समावेश आहे. हे कर्मचारी प्रामुख्याने, उत्साही आणि गतिमान असून विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासावर तसेच संशोधन कार्यावर विशेष लक्ष केंद्रित करतात.

याशिवाय विद्यापीठात ६ विद्यापीठ अधिकारी, ५० प्रशासकीय कर्मचारी आणि ८ संशोधन सहाय्यक कार्यरत आहेत.

अनुक्रमांक	कर्मचारी नाव	पदनाम
	विद्यापीठ अधिकारी	
१	प्रा.डॉ.दिलीप उके	कुलगुरू
२	डॉ. परवीन सय्यद	कुलसचिव
३	डॉ. प्रतापसिंह साळुंके	प्रभारी कुलसचिव
४	डॉ. किरण राय	पदव्युत्तर विभाग प्रमुख
५	डॉ.अभिजित रोही	पदवीधर विभाग प्रमुख
६	श्री. सुजित पाटील	वित्त आणि लेखा अधिकारी
प्राध्यापक कर्मचारी		
१	डॉ. किरण राय	सहयोगी प्राध्यापक (कायदा)
२	डॉ. प्रतापसिंह साळुंके	सहयोगी प्राध्यापक (कायदा)
३	डॉ. अभिजीत रोही	सहाय्यक प्राध्यापक (कायदा)
४	डॉ. आनंद राऊत	सहाय्यक प्राध्यापक (कायदा)
५	श्री. मिलिंद भास्कर गवई	सहाय्यक प्राध्यापक (कायदा)
६	डॉ. साजिद शेख	सहाय्यक प्राध्यापक (कायदा)
७	डॉ. चिराग बाल्यान	सहाय्यक प्राध्यापक (कायदा)
८	डॉ. अभिजीत अनिल मोरे	सहाय्यक प्राध्यापक (कायदा)
९	डॉ. तनया कमलाकर	सहाय्यक प्राध्यापक (कायदा)
१०	डॉ. संपदा कांगणे	सहाय्यक प्राध्यापक (कायदा)
११.	डॉ. मोहम्मद आमिर खान	सहाय्यक प्राध्यापक (कायदा)
१२.	डॉ. अमित कुमार	सहाय्यक प्राध्यापक (कायदा)
१३.	श्री. संग्राम सतीश जाधव	सहाय्यक प्राध्यापक (कायदा)
१४	डॉ. दामोदर हाके	सहाय्यक प्राध्यापक (कायदा)
१५	डॉ. अशोक भीमराव चिकटे	सहाय्यक प्राध्यापक (इंग्रजी)
१६	श्री. शाम गुळवे	सहाय्यक प्राध्यापक (राज्यशास्त्र)
१७	श्री. अमाना खरे	सहाय्यक प्राध्यापक (मॅरिटार्म लॉ)
१८	डॉ. उपमन्यु सेनगुप्ता	सहाय्यक प्राध्यापक (इंग्रजी)
१९	डॉ. रोहित भास्कर जाधव	सहाय्यक प्राध्यापक (अर्थशास्त्र)
२०	श्रीमती. श्रद्धा व्ही. गायकवाड	सहाय्यक प्राध्यापक (समाजशास्त्र)
२१	डॉ. गरिमा पाल	सहाय्यक प्राध्यापक (समाजशास्त्र)

२२	श्रीमती. आस्था तिवारी	सहाय्यक प्राध्यापक (कायदा)
२३	अधिवक्ता. गणेश सोवनी	संचालक, क्लिनिकल लीगल एज्युकेशन केंद्र
संशोधन सहाय्यक		
१	श्रीमती.के. अंकिता राव	संशोधन सहाय्यक
२	श्रीमती.अमृता ओक	संशोधन सहाय्यक
३	श्रीमती.श्वेता भुईयांन	संशोधन सहाय्यक
४	श्रीमती.अनिदिता भौमिक	संशोधन सहाय्यक
५	श्रीमती.रोहिणी कल्याणकर	संशोधन सहाय्यक
६	श्रीमती. अरवी गिरासे	संशोधन सहाय्यक
७	श्री. आकाश चंद्र	संशोधन सहाय्यक
८	श्रीमती. निधी मेहरोत्रा	संशोधन सहाय्यक
प्रशासकीय कर्मचारी		
१	डॉ. मयूर चोरडिया	कुलगुरूचे सचिव
२	श्री. विशाल शेजवाल	सहाय्यक अभियंता
३	श्री. सूरजकुमार पालबंश	विभाग अधिकारी
४	श्रीमती. पूजा कुलकर्णी	कनिष्ठ तांत्रिक सहाय्यक
५	श्रीमती. देवयानी अहिरे	कनिष्ठ तांत्रिक सहाय्यक
६	श्रीमती. नेहा आर. गामरे	लेखापाल
७	श्रीमती. आर्या उतेकर	कुलगुरूची गोपनीय सहाय्यक
८	श्री. मनोहर खारतमोल	वरिष्ठ तांत्रिक सहाय्यक
९	श्रीमती. संचिता निनाद पाटील	अर्ध-व्यावसायिक सहाय्यक
१०	श्रीमती. सुहासिनी डी. कांबळे	अर्ध-व्यावसायिक सहाय्यक
११.	श्री. प्रताप ए. चव्हाण	अर्ध-व्यावसायिक सहाय्यक
१२.	श्रीमती. हेमांगी आर. मुसळे	डेटा एंट्री ऑपरेटर
१३.	श्री. मनीष वाणी	डेटा एंट्री ऑपरेटर
१४	श्री. रजनीश कुमार भारद्वाज	डेटा एंट्री ऑपरेटर
१५	श्रीमती. रंजीथा साजी पिल्लई	डेटा एंट्री ऑपरेटर
१६	श्रीमती. रुपाली गणेश शिंदे	डेटा एंट्री ऑपरेटर
१७	श्री. प्रशांत डी. चव्हाण	डेटा एंट्री ऑपरेटर
१८	श्रीमती. दिपाली रमेश अहिरे	डेटा एंट्री ऑपरेटर
१९	श्रीमती. माधवी साहू	डेटा एंट्री ऑपरेटर
२०	श्रीमती. कविता साळुंखे	महिला वसतिगृह अधीक्षक
२१	श्री. विवेक	सांख्यिकी तज्ज्ञ व ऑपरेटर
२२	श्री. सुहास गायकवाड	आयटी सहाय्यक
२३	श्री. संदीप यादव	तांत्रिक सहाय्यक
२४	श्री. गणेश शेळके	ग्रंथालय सहाय्यक
२५	श्री. सुमित शिंदे	ग्रंथालय सहाय्यक
२६	श्रीमती. प्रीती पवार	लेखा सहाय्यक

२७	श्रीमती. श्रद्धा राऊल	प्रशासकीय सहाय्यक
२८	श्रीमती. रोहानी बारापात्रे	प्रशासकीय सहाय्यक
२९	श्री. साजी पिल्लई	बहुउद्देशीय कर्मचारी
३०	श्रीमती. ज्योती तुकाराम मेस्त्री	बहुउद्देशीय कर्मचारी
३१	श्री. संजय मंगला पराते	बहुउद्देशीय कर्मचारी
३२	श्री. संदीप कोळी	कार्यालय परिचर
३३	श्रीमती. रुपाली कुडकर	कार्यालय परिचर
३४	श्री. सतीश हिवळे	बहुउद्देशीय कर्मचारी (वाहन चालविण्याचे कौशल्य)
३५	श्री. परबत मुंढे	बहुउद्देशीय कर्मचारी (वाहन चालविण्याचे कौशल्य)
३६	श्री. अमोल गायकवाड	बहुउद्देशीय कर्मचारी (वाहन चालविण्याचे कौशल्य)
३७	श्री. सिद्धांत खांबे	बहुउद्देशीय कर्मचारी (वाहन चालविण्याचे कौशल्य)
३८	श्री. गोपाल तेंभे	बहुउद्देशीय कर्मचारी (वाहन चालविण्याचे कौशल्य)
३९	श्री. सुखदेव सुतार	बहुउद्देशीय कर्मचारी (वाहन चालविण्याचे कौशल्य)
४०	श्री. मनोज डोलारे	बहुउद्देशीय कर्मचारी (प्लंबिंग कौशल्य)
४१	श्री. नीरज प्रजापती	बहुउद्देशीय कर्मचारी (इलेक्ट्रीशियन कौशल्य)
४२	श्री. रुपेश बागुल	बहुउद्देशीय कर्मचारी
४३	श्री. ज्ञानेश्वर धायत	बहुउद्देशीय कर्मचारी
४४	श्री. साहिल दिंडे	बहुउद्देशीय कर्मचारी
४५	श्री. अनिकेत झाडे	बहुउद्देशीय कर्मचारी
४६	श्री. स्वप्निल दामोदर	बहुउद्देशीय कर्मचारी
४७	श्री. नामदेव शिड	बहुउद्देशीय कर्मचारी
४८	श्री. रविंद्र पाटील	बहुउद्देशीय कर्मचारी
४९	श्री. सचिन मालप	बहुउद्देशीय कर्मचारी

➤ विद्यापीठाची रचना

महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ मुंबई

कुलपती

उप कुलपती

कुलगुरू

वित्त व लेखा
विभाग

परीक्षा आणि मूल्यांकन
विभाग

शैक्षणिक
विभाग

अंतर्गत गुणवत्ता
हमी केंद्र

कुलसचिव
कार्यालय

ज्ञान संसाधन केंद्र
ग्रंथालय

प्रशिक्षण आणि
केंद्र

पदवीधर विभाग

पदव्युत्तर विभाग

प्रशासकीय
विभाग

आस्थापना
विभाग

सहयोगी डीनचे
कार्यालय

शैक्षणिक विभाग

प्रशासकीय मंडळ (General Council)

MNLU अधिनियम VI, 2014 च्या कलम 11 अंतर्गत प्रशासकीय मंडळाची स्थापना करण्यात आलेली आहे.

अनु. क्र.	पदाधिकारी	पद
१	मा. न्यायमूर्ती भूषण आर. गवई, न्यायाधीश, भारताचे सर्वोच्च न्यायालय व कुलपती, महाराष्ट्र विधी कायदा विद्यापीठ मुंबई,	अध्यक्ष
२	मा. न्यायमूर्ती देवेंद्र कुमार उपाध्याय, मुख्य न्यायमूर्ती, मुंबई उच्च न्यायालय व प्रति-कुलपती, महाराष्ट्र विधी कायदा विद्यापीठ, मुंबई	उपाध्यक्ष (पदसिद्ध)
३	मा. भारताचे अटर्नी जनरल	सदस्य
४	मा. न्यायमूर्ती प्रसाना बी. वराळे, न्यायाधीश, भारताचे सर्वोच्च न्यायालय	सदस्य
५	मा. उच्च व तंत्र शिक्षण मंत्री, महाराष्ट्र राज्य	सदस्य
६	मा. विधी मंत्री, महाराष्ट्र राज्य	सदस्य
७	मा. सौ. न्यायमूर्ती भारती एच. डांगरे, न्यायाधीश, मुंबई उच्च न्यायालय	सदस्य
८	मा. न्यायमूर्ती संदीप व्ही. मारने, न्यायाधीश, मुंबई उच्च न्यायालय	सदस्य
९	मा. महाराष्ट्र राज्याचे वकील जनरल	सदस्य
१०	अध्यक्ष, विद्यापीठ अनुदान आयोग (UGC)	सदस्य
११.	अध्यक्ष, बार कौन्सिल ऑफ इंडिया	सदस्य
१२.	अध्यक्ष, बार कौन्सिल ऑफ महाराष्ट्र	सदस्य
१३.	प्रधान सचिव, उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, महाराष्ट्र शासन	सदस्य
१४	सचिव, उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, महाराष्ट्र शासन, मुंबई	सदस्य
१५	प्रा. डॉ. सुखदेव थोरात, इंडियन इन्स्टिट्यूट ऑफ दलित स्टडीज	सदस्य
१६	डॉ. बालकृष्ण व्ही. संगविकर, वरिष्ठ प्राध्यापक, व्यवस्थापन विज्ञान विभाग (PUMBA), सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे	सदस्य
१७	प्रा. (डॉ.) आर. वेंकट राव, कुलगुरू, इंडिया इंटरनॅशनल युनिव्हर्सिटी ऑफ लीगल एज्युकेशन अँड रिसर्च (IIULR), गोवा	सदस्य
१८	डॉ. प्रविणा खोब्रागडे, प्राध्यापक, राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज नागपूर विद्यापीठाचे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर लॉ कॉलेज, नागपूर	सदस्य
१९	प्रा. (डॉ.) एस. शांतकुमार, संचालक, गुजरात नॅशनल लॉ युनिव्हर्सिटी	सदस्य

महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ मुंबईचे कुलगुरू हे जनरल कौन्सिलचे सचिव म्हणून कार्य करतात आणि सदस्य-सचिव म्हणून जबाबदारी पार पाडतात.

कार्यकारी परिषद (Executive Council)

MNLU अधिनियम 2014 च्या कलम 15 अंतर्गत कार्यकारी परिषदेची स्थापना करण्यात आली आहे.

अनु. क्र.	पदाधिकारी	पद
१	मा. प्रा. (डॉ.) दिलीप उके, कुलगुरू, महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ मुंबई	अध्यक्ष
२	मा. सौ. न्यायमूर्ती भारती एच. डांगरे, न्यायाधीश, मुंबई उच्च न्यायालय	सदस्य
३	प्रधान सचिव, उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, महाराष्ट्र शासन	सदस्य
४	प्रधान सचिव, वित्त विभाग, महाराष्ट्र शासन	सदस्य
५	प्रधान सचिव कायदे व नियमन विधी व न्याय विभाग, महाराष्ट्र शासन	सदस्य
६	डॉ. प्रविणा खोब्रागडे प्राध्यापक, राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज नागपूर विद्यापीठाचे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर विधी महाविद्यालय, नागपूर	सदस्य
७	प्रा. (डॉ.) एस. शांतकुमार, संचालक, गुजरात नॅशनल लॉ युनिव्हर्सिटी	सदस्य
८	डॉ. प्रतापसिंह बी. साळुंखे, सहयोगी प्राध्यापक (कायदा), OSD-VC कार्यालय व सहयोगी अधिष्ठाता, महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ मुंबई	सदस्य
९	श्री. मिलिंद बी. गवई, सहाय्यक प्राध्यापक (कायदा), महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ मुंबई	सदस्य

महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ मुंबईचे कुलसचिव हे कार्यकारी परिषदेचे सचिव म्हणून कार्य करतात.

शैक्षणिक परिषद (Academic Council)

MNLU अधिनियम 2014 च्या कलम 22 अंतर्गत शैक्षणिक परिषदेची स्थापना करण्यात आली आहे.

अनु. क्र.	पदाधिकारी	पद
१	मा. प्रा. (डॉ.) दिलीप उके, कुलगुरू, महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ मुंबई	अध्यक्ष
२	प्रा. (डॉ.) व्ही. सी. विवेकानंदन, कुलगुरू, हिदायतुल्ला नॅशनल लॉ युनिव्हर्सिटी, रायपूर, छत्तीसगड	सदस्य
३	प्रा. (डॉ.) हरप्रीत कौर, कुलगुरू, नॅशनल लॉ युनिव्हर्सिटी, जोधपूर, राजस्थान	सदस्य
४	प्रा. डॉ. मनोज कुमार सिन्हा, कुलगुरू, धर्मशास्त्र नॅशनल लॉ युनिव्हर्सिटी, जबलपूर, मध्य प्रदेश	सदस्य
५	अॅड. अमीत मेहता, व्यवस्थापकीय भागीदार, एम/एस सोलिसिस लेक्स, अधिवक्ता अॅड सॉलिसिटर्स, शासन नामनिर्देशित	सदस्य
६	बार कौन्सिल ऑफ इंडिया यांचे नामनिर्देशित प्रतिनिधी	सदस्य
७	विभागप्रमुख (पदव्युत्तर), महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ मुंबई	सदस्य
८	विभागप्रमुख (पदवी), महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ मुंबई	सदस्य
९	डॉ. प्रतापसिंह बी. साळुंखे, सहयोगी प्राध्यापक (कायदा), महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ मुंबई	सदस्य
१०	श्री. मिलिंद गवई, सहाय्यक प्राध्यापक (कायदा), महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ मुंबई	सदस्य

महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ मुंबईचे कुलसचिव हे शैक्षणिक परिषदेचे सचिव म्हणून कार्य करतात.

स्थायी समिती (Standing Committee)

महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ मुंबई अधिनियम 2014 च्या कलम 25(1) अंतर्गत स्थायी समितीची स्थापना करण्यात आली आहे.

अनु. क्र.	पदाधिकारी	पद
१	मा. न्यायमूर्ती भारती डांगरे, न्यायाधीश, मुंबई उच्च न्यायालय	अध्यक्षा
२	मा. प्रा. (डॉ.) दिलीप उके, कुलगुरू, महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ मुंबई	सदस्य

अनु. क्र.	पदाधिकारी	पद
३	प्रधान सचिव व RLA, विधी व न्याय विभाग, महाराष्ट्र शासन	सदस्य
४	डॉ. प्रतापसिंह बी. साळुंखे, सहयोगी प्राध्यापक (कायदा), महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ मुंबई	सदस्य
५	श्री. मिलिंद गवई, सहाय्यक प्राध्यापक (कायदा), महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ मुंबई	सदस्य
६	कुलसचिव, महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ मुंबई	सदस्य-सचिव

परीक्षा मंडळ (Board of Examinations)

अनु. क्र.	पदाधिकारी	पद
१	डॉ. प्रतापसिंह बी. साळुंखे, सहयोगी प्राध्यापक (कायदा), सहयोगी अधिष्ठाता व मा. कुलगुरू कार्यालयाचे OSD	अध्यक्ष
२	डॉ. आनंद राऊत – विभागप्रमुख (पदव्युत्तर)	सदस्य (पदसिद्ध)
३	श्री. साजिद शेख – सहाय्यक कुलसचिव (शैक्षणिक)	सदस्य (पदसिद्ध)
४	डॉ. उपमन्यु सेनगुप्ता	सदस्य
५	कु. श्रद्धा गायकवाड	सदस्य
६	डॉ. अभिजीत रोही	सदस्य
७	परीक्षा नियंत्रक	सदस्य (पदसिद्ध)
८	कु. रंजीथा पिल्लई – डेटा एंट्री ऑपरेटर	सचिव

प्रो बोनो आऊटरीच प्रकल्प

महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ मुंबई प्रो बोनो क्लबविषयी ची माहिती.

ज्या जगात न्यायाची तराजू अनेकदा संपन्न लोकांच्या बाजूने झुकलेली दिसते, त्या जगात प्रत्येकाला कायदेशीर प्रतिनिधित्व मिळणे अत्यंत आवश्यक आहे. समानता प्रस्थापित करण्यासाठी असलेली न्यायव्यवस्था अनेकदा इतकी गुंतागुंतीची बनते की त्यामुळे वंचित व असुरक्षित समाजघटक त्यापासून दूर राहतात. त्यामुळे एक महत्त्वाचा प्रश्न निर्माण होतो की ज्यांना न्यायाची सर्वाधिक गरज आहे, त्यांच्यापर्यंत कायदेशीर सेवा कशा पोहोचवायच्या

या समस्येचे निराकरण करण्यासाठी महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ मुंबई, मुंबईचा प्रो बोनो क्लब कार्यरत आहे.

कायद्याच्या क्षेत्रात सर्वांना हे माहीत आहे की न्याय मिळविण्याचा अधिकार हा प्रत्येक नागरिकाचा मूलभूत अधिकार आहे. परंतु त्याचवेळी कायदे क्षेत्राला हेही माहिती आहे की सध्याच्या कायदेशीर संरचनेमुळे कायदेशीर सेवांपर्यंत पोहोचणे हा अनेकदा विशेषाधिकारासारखा बनतो. यामुळे आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल, मागास, वंचित आणि असुरक्षित समाजघटकांतील अनेक लोकांना आवश्यक असलेली कायदेशीर माहिती आणि मदत मिळत नाही.

ही बाब लक्षात घेऊन महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ, मुंबई विद्यापीठामध्ये प्रो-बोनो क्लब स्थापन करण्याचा उद्देश ठेवते. या क्लबच्या माध्यमातून विद्यापीठातील विद्यार्थ्यांची कायदेविषयक आणि शैक्षणिक क्षमता विविध प्रकल्पांशी जोडली जाईल, ज्यामुळे न्याय समाजातील सर्वात वंचित आणि दुर्बल घटकांपर्यंत पोहोचू शकेल.

महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ, मुंबईचा प्रो बोनो क्लब या आव्हानात्मक परिस्थितीत आशेचा किरण म्हणून उभा आहे. संस्था म्हणून हा क्लब न्यायप्राप्तीमध्ये अडथळा निर्माण करणाऱ्या अडथळ्यांना दूर करण्यासाठी प्रयत्नशील आहे. हा क्लब न्याय बंधू (Nyaya Bandhu) या प्रो-बोनो कायदेसेवा कार्यक्रमाचा दुवा म्हणून कार्य करतो, जो कायद्याच्या विद्यार्थ्यांना वर्गखोल्यांपलीकडे जाऊन समाजासाठी आपले ज्ञान आणि कौशल्य वापरण्याची संधी देतो.

या कार्यक्रमाद्वारे विद्यार्थी आपले कायदेविषयक ज्ञान व कौशल्य सार्वजनिक व खासगी संस्था, सरकारी विभाग तसेच कार्यरत वकील यांना विनामूल्य कायदेशीर सहाय्य देण्यासाठी वापरतात. यामागचा मुख्य उद्देश म्हणजे कोणत्याही आर्थिक मोबदल्याशिवाय समाजातील गरजू व्यक्तींना न्याय मिळवून देण्यासाठी मदत करणे.

कार्यकारी सारांश

१६ ऑक्टोबर २०२४ रोजी, प्रो बोनो क्लबच्या सदस्यांनी PCGT संस्थेच्या सहकार्याने मुंबईतील मानखुर्द येथील झोपडपट्टी भागाला भेट दिली. या भेटीचा उद्देश स्थानिक मुलांना भारतीय राज्यघटनेतील मूलभूत तत्वांबद्दल, विशेषतः प्रस्तावना आणि त्यांच्या मूलभूत अधिकारांबद्दल माहिती देणे हा होता.

हे सत्र **जन जागृती विद्यार्थी संघ** येथे आयोजित करण्यात आले होते. या कार्यक्रमात मुलांना सहभागी करून घेण्यासाठी गोष्टी सांगणे, संवादात्मक प्रश्नमंजुषा तसेच “डॅब शॅरॅड्स” सारख्या खेळांचा उपयोग

करण्यात आला. या माध्यमातून गुंतागुंतीच्या कायदेविषयक संकल्पना मुलांना सोप्या आणि मनोरंजक पद्धतीने समजावून सांगण्यात आल्या.

मुलांनी मोठ्या उत्साहाने या कार्यक्रमात सहभाग घेतला. न्याय, समानता आणि अधिकार यांविषयी समज वाढवण्यासाठी घेतलेल्या चर्चांमध्ये आणि खेळांमध्ये त्यांनी सक्रिय सहभाग नोंदवला. शिकण्याची प्रक्रिया आनंददायी व्हावी यासाठी चॉकलेट्ससारखी छोटी बक्षिसे आणि विविध मनोरंजक उपक्रम आयोजित करण्यात आले, ज्यामुळे वातावरण उत्साही आणि प्रेरणादायी बनले.

ही भेट अत्यंत प्रभावी ठरली. यामुळे मुलांमध्ये त्यांच्या अधिकारांविषयी जागरूकता निर्माण झाली तसेच न्याय आणि समानतेबद्दल कुतूहल व आत्मविश्वास वाढला. या उपक्रमाने वंचित समाजघटकांमध्ये कायदेविषयक जागरूकतेचे महत्त्व अधोरेखित केले आणि मुलांबरोबर तसेच प्रो बोनो टीमसाठीही एक महत्त्वपूर्ण शिक्षणात्मक अनुभव निर्माण केला.

पॉडकास्ट

हा अहवाल ऑक्टोबर 2024 मध्ये आयोजित केलेल्या तीन महत्त्वपूर्ण पॉडकास्ट सत्रांची नोंद करतो. या सत्रांमध्ये भारताच्या कायदेव्यवस्थेतील महत्त्वाच्या पैलूंवर प्रतिष्ठित कायदे तज्ज्ञांनी चर्चा केली.

पहिल्या सत्रात डॉ. शर्मिला घुगे, एसव्हीकेएमच्या जितेंद्र चौहान कॉलेज ऑफ लॉ (SVKM's Jitendra Chauhan College of Law) येथील असोसिएट प्रोफेसर, यांनी सार्वजनिक हित याचिका (Public Interest Litigation – PIL) या सामाजिक न्याय आणि लोकशाही बळकट करण्याच्या साधनाबद्दल महत्त्वपूर्ण माहिती दिली. त्यांनी PIL च्या माध्यमातून वंचित आणि दुर्बल घटकांसाठी न्याय मिळवण्यातील त्याची भूमिका अधोरेखित केली आणि कायद्याच्या शिक्षणात PIL विषयाचा समावेश करण्याची आवश्यकता व्यक्त केली.

दुसऱ्या सत्रात माजी केंद्रीय माहिती आयुक्त डॉ. शैलेश गांधी यांनी माहितीचा अधिकार कायदा (Right to Information – RTI) याच्या पारदर्शकता आणि सुशासनावर झालेल्या परिणामांवर चर्चा केली. त्यांनी आपल्या कार्यकाळातील अनुभव सांगताना RTI च्या माध्यमातून भ्रष्टाचार उघडकीस आणणे आणि प्रशासनातील उत्तरदायित्व वाढवणे याबद्दल प्रकाश टाकला. तसेच त्यांनी या कायद्याच्या अंमलबजावणीत येणाऱ्या अडचणी आणि भविष्यातील तांत्रिक संधींबद्दलही चर्चा केली.

तिसऱ्या आणि अंतिम सत्रात अँडव्होकेट अरविंद गिरिराज यांनी रिअल इस्टेट रेग्युलेटरी अथॉरिटी (RERA) आणि घरखरेदीदारांच्या हक्कांच्या संरक्षणात त्याची प्रभावीता यावर चर्चा केली. त्यांनी RERA च्या तक्रार निवारण यंत्रणेचे विविध पैलू, अंमलबजावणीतील अडचणी आणि विशेषतः ग्रामीण भागातील तसेच दुर्बल घरखरेदीदारांसाठी त्याची उपलब्धता सुधारण्यासाठी आवश्यक असलेल्या शिफारसी मांडल्या.

स्ट्रीट प्ले (रस्त्यावरचे नाटक)

प्रो बोनो क्लबच्या उद्दिष्टांचा एक भाग म्हणून विद्यार्थ्यांनी सर्वसामान्य नागरिकांमध्ये मूलभूत हक्कांविषयी जागरूकता निर्माण करण्यासाठी दोन प्रभावी स्ट्रीट प्ले सादर केले. सप्टेंबर आणि ऑक्टोबर 2024 मध्ये आयोजित या कार्यक्रमांमधून कायद्याच्या विद्यार्थ्यांची न्यायप्रवेशासाठी असलेली बांधिलकी आणि सर्जनशीलता स्पष्टपणे दिसून आली.

पहिल्या स्ट्रीट प्लेमध्ये तीन महत्त्वपूर्ण हक्कांवर लक्ष केंद्रित करण्यात आले: बेकायदेशीर अटकेविरुद्धचा हक्क, न्याय्य सुनावणीचा हक्क आणि मोफत कायदेशीर मदतीचा हक्क. प्रभावी संवाद आणि वास्तववादी प्रसंगांद्वारे या नाटकाने वैयक्तिक स्वातंत्र्याचे संरक्षण आणि कायद्यापुढे समानता सुनिश्चित करण्यासाठी या घटनात्मक संरक्षणांचे महत्त्व अधोरेखित केले.

दुसऱ्या स्ट्रीट प्लेमध्ये माहितीचा अधिकार, व्यवसाय व उपजीविकेचा अधिकार आणि मानवीय कामकाजाच्या परिस्थितीचा अधिकार या विषयांवर आधारित सादरीकरण करण्यात आले. विद्यार्थ्यांनी सादर केलेल्या या नाटकाद्वारे मूलभूत हक्कांचे सशक्त करणारे स्वरूप आणि मानवी प्रतिष्ठा व सामाजिक न्याय टिकवून ठेवण्यात त्यांची महत्त्वाची भूमिका प्रभावीपणे मांडण्यात आली.

हे स्ट्रीट प्ले समाजाशी थेट संवाद साधण्याचे एक प्रभावी माध्यम ठरले आणि नागरिकांना त्यांच्या घटनात्मक हक्कांविषयी जागरूक आणि सतर्क राहण्याची प्रेरणा मिळाली.

कायदेशीर सहाय्य प्रयोगशाळा (Legal Assistance Lab)

प्रो बोनो लीगल असिस्टन्स लॅब न्यायासाठी असलेल्या आपल्या बांधिलकीचे उदाहरण म्हणून जटिल प्रकरणे हाताळते, ज्यासाठी कायदेशीर कौशल्यासोबत संवेदनशीलतेचीही गरज असते. जयश्री चिंतल विरुद्ध महाराष्ट्र राज्य या प्रकरणात लॅबने आरोपी कुटुंबीयांचे प्रतिनिधित्व करताना छळाच्या आरोपांशी संबंधित एफआयआरमध्ये प्रक्रियात्मक गैरवापर झाल्याचा युक्तिवाद केला आणि प्रकरण मध्यस्थीकडे वळवण्याचा प्रयत्न केला.

नवीन जॉन विरुद्ध झिया मोदी या प्रकरणात लॅबने पालकत्वाच्या वादात वडिलांना पाठिंबा दिला. या प्रक्रियेत वडिलांचे मत न्यायालयासमोर प्रभावीपणे मांडले गेले तसेच मुलीला तिच्या पसंती व्यक्त करण्याचा हक्क मिळावा यासाठीही वकिली करण्यात आली. परिणामी न्यायालयाने तिच्या स्वायत्ततेची दखल घेतली.

अक्षय सुभाष कापरे विरुद्ध महाराष्ट्र राज्य या प्रकरणात पोलिसांनी याचिकाकर्त्याला त्याच्या वडिलोपार्जित मालमत्तेचा योग्य हक्क नाकारल्यामुळे झालेल्या घटनात्मक उल्लंघनांवर लॅबने प्रकाश टाकला. संविधानाच्या कलम २२६ अंतर्गत याचिका पुढे नेण्यात लॅबला यश मिळाले.

तसेच महाराष्ट्र राज्य विरुद्ध शैलेश लवाणिया या प्रकरणात, बालकांचे लैंगिक अपराधांपासून संरक्षण कायदा, २०१२ अंतर्गत आरोप असलेल्या व्यक्तीच्या जामिनाला लॅबने विरोध केला. सखोल संशोधन आणि प्रभावी न्यायालयीन युक्तिवादाच्या आधारे जामीन नाकारण्यात आला.

या सर्व प्रयत्नांमधून लॅबचे मुख्य उद्दिष्ट स्पष्ट होते: प्रक्रियात्मक गुंतागुंत समजून घेत दुर्बल आणि वंचित व्यक्तींना सक्षम करणे, घटनात्मक तत्त्वांचे संरक्षण करणे आणि प्रभावी न्याय मिळवून देणे. स्पर्धेच्या दृष्टीने पाहता, या कार्यातून लॅबची तांत्रिक कौशल्ये आणि न्यायाबद्दलची तळमळ स्पष्टपणे दिसून येते, ज्यामुळे अनेकदा कायदेशीर व्यवस्थेकडून दुर्लक्षित राहणाऱ्या लोकांच्या आयुष्यात ठोस बदल घडवून आणला जातो.

आमचे उद्दिष्टे

1. विद्यापीठातील विद्यार्थ्यांची न्याय बंधू (Nyaya Bandhu – Pro Bono Legal Services Club) कार्यक्रमांमध्ये नोंदणी करून त्यांना सरकारी विभाग, वकील तसेच इतर सार्वजनिक आणि खासगी संस्थांना प्रो-बोनो (निःशुल्क) कायदेशीर कामांमध्ये सहाय्य करण्यासाठी प्रोत्साहित करणे.
2. विविध उपक्रम आणि प्रकल्पांद्वारे विद्यार्थ्यांना स्वयंसेवक म्हणून काम करण्याची संधी उपलब्ध करून देणे, ज्यामुळे ते वंचित आणि दुर्बल घटकांच्या हितासाठी कार्य करू शकतील. यामागील उद्देश म्हणजे गरजू लोकांना प्रत्यक्ष मदत करणे तसेच विद्यार्थ्यांना सामाजिक कार्यातील बारकावे समजून घेण्याची संधी देणे आणि समाजात जबाबदार व योगदान देणारे व्यावसायिक म्हणून त्यांची ओळख निर्माण करणे.
3. प्रो-बोनो क्लब 'Assisted Model' पद्धतीने कार्य करेल, ज्यामध्ये तो विविध सरकारी आणि खासगी संस्थांशी सहकार्य करेल. या सहकार्यामुळे क्लबच्या सर्व उपक्रमांमध्ये कार्यक्षमता आणि परिणामकारकता वाढण्यास मदत होईल.

स्पीड मॅटोरिंग

गांधी बाल मंदिर शाळा भेट अहवाल (Gandhi Bal Mandir School Visit Report) ५ सप्टेंबर, २०२४

प्रो-बोनो क्लब प्रामुख्याने स्वयंसेवी कार्याद्वारे गरजू व्यक्तींना मोफत कायदेशीर सेवा प्रदान करण्यासाठी तसेच विविध सामाजिक व धर्मादाय उपक्रमांना मदत करण्यासाठी कार्यरत असतो. ५ सप्टेंबर २०२४ रोजी सकाळी ९ वाजता, प्रो-बोनो असोसिएट्सच्या एका गटाने मुंबईतील कुर्ला पश्चिम येथे असलेल्या गांधी बाल मंदिर शाळेला भेट दिली. ही सहशिक्षण (Co-ed) शाळा आहे.

आमच्या जनजागृती उपक्रमाचा भाग म्हणून प्रो-बोनो असोसिएट्सनी गांधी बाल मंदिर येथे एक शैक्षणिक सत्र आयोजित केले, ज्याचा उद्देश मूलभूत कायदेशीर आणि सामाजिक विषयांबद्दल जागरूकता निर्माण करणे हा होता. या सत्रामध्ये इयत्ता ५ वी ते १० वी मधील विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला. या सत्रात भारतीय राज्यघटना, प्रस्तावना (Preamble), सायबर सुरक्षा, तसेच 'गुड टच – बॅड टच' या विषयांवर चर्चा करण्यात आली. या परस्परसंवादी सत्राचा उद्देश विद्यार्थ्यांना जबाबदार नागरिक बनण्यासाठी आणि डिजिटल तसेच वास्तविक जगात सुरक्षित राहण्यासाठी आवश्यक असलेले ज्ञान देणे हा होता.

आम्ही सुमारे ३० मिनिटांचे तीन सत्र घेतले, ज्यामध्ये संमती (Consent), गुड टच – बॅड टच, मासिक पाळीतील स्वच्छता, सायबर सुरक्षा, भारतीय राज्यघटना आणि मूलभूत हक्क या विषयांवर माहिती देण्यात आली. मुलं आणि मुलींसाठी स्वतंत्र सत्रे आयोजित करण्यात आली.

मुलींसोबतचे सत्र "गुड टच आणि बॅड टच" या अत्यंत महत्वाच्या आणि संवेदनशील विषयाने सुरू झाले. साध्या भाषेत आणि भूमिकानिर्देशन (role-play) उपक्रमांद्वारे सुरक्षित स्पर्श आणि अस्वस्थ किंवा अयोग्य स्पर्श यातील फरक समजावून सांगण्यात आला. विद्यार्थिनींना कधीही वाईट स्पर्शाचा अनुभव आल्यास त्याबद्दल बोलण्यास प्रोत्साहित करण्यात आले आणि असुरक्षित परिस्थिती कशी ओळखावी हेही शिकवले. या सत्रामुळे त्यांना स्वतःच्या भावना आणि अंतःप्रेरणांवर विश्वास ठेवण्याची आणि आवश्यकतेनुसार मदत

मागण्याची प्रेरणा मिळाली. तसेच मासिक पाळीदरम्यान स्वच्छता कशी राखावी आणि त्या काळात होणाऱ्या वेदनांशी कसे सामना करावा याविषयीही माहिती देण्यात आली.

यानंतरच्या सत्रात भारतीय राज्यघटना आणि देशाच्या कायदेव्यवस्था व प्रशासनाच्या घडणीत तिचे महत्त्व याबद्दल थोडक्यात माहिती देण्यात आली. प्रस्तावनेचे महत्त्व सोप्या भाषेत समजावून सांगितले गेले आणि न्याय, स्वातंत्र्य, समता आणि बंधुता या मूल्यांवर विशेष भर देण्यात आला. संवादात्मक चर्चेद्वारे विद्यार्थ्यांनी या मूल्यांचा त्यांच्या आयुष्यावर कसा परिणाम होतो आणि ते आपल्या समाजात त्यांची अंमलबजावणी कशी करू शकतात याबद्दल आपले विचार मांडले.

यानंतर सायबर सुरक्षेवर लक्ष केंद्रित करण्यात आले. विद्यार्थ्यांना सुरक्षित ऑनलाइन व्यवहाराचे महत्त्व, वैयक्तिक माहितीचे संरक्षण आणि सायबर बुलिंग ओळखण्याबद्दल मार्गदर्शन करण्यात आले.

मुलांसोबतचे सत्र भारतीय राज्यघटना आणि प्रस्तावनेच्या परिचयाने सुरू झाले. त्यानंतर सायबर सुरक्षेचे महत्त्व आणि सायबर बुलिंगपासून स्वतःचे संरक्षण कसे करावे याबद्दल माहिती देण्यात आली. सत्राच्या शेवटी गुड टच आणि बॅड टच या विषयावर चर्चा करण्यात आली. मुलांनाही अशा प्रकारच्या घटनांबद्दल आपल्या पालकांशी किंवा जवळच्या व्यक्तींशी मोकळेपणाने बोलण्यास प्रोत्साहित करण्यात आले.

संपूर्ण सत्रादरम्यान विद्यार्थी अत्यंत उत्साहाने सहभागी झाले. त्यांनी चर्चांमध्ये आणि उपक्रमांमध्ये सक्रिय सहभाग घेतला. विशेषतः सायबर सुरक्षा आणि वैयक्तिक सुरक्षितता या विषयांवर विद्यार्थ्यांनी अनेक प्रश्न विचारले आणि आपले विचार मांडले, ज्यातून त्यांची शिकण्याची उत्सुकता दिसून आली. शिक्षकांनीही या उपक्रमाचे कौतुक केले आणि लहान वयातच अशा विषयांवर चर्चा होणे किती महत्त्वाचे आहे यावर भर दिला.

एकूणच, ही भेट विद्यार्थ्यांना जागरूक आणि जबाबदार नागरिक बनण्यासाठी आवश्यक ज्ञान देण्याच्या उद्दिष्टात यशस्वी ठरली. प्रो-बोनो असोसिएट्स भविष्यातही इतर शाळांमध्ये अशाच प्रकारचे कार्यक्रम आयोजित करून मुलांमध्ये कायदेशीर आणि सामाजिक जागरूकता वाढवण्याचे आपले ध्येय पुढे चालू ठेवण्याचा मानस ठेवतात.

मानखुर्द भेट अहवाल (Mankhurd Visit Report) १६ ऑक्टोबर, २०२४

या भेटीसाठी क्लबने PCGT सोबत सहकार्य केले. PCGT (Public Concern for Governance Trust) ही मुंबईतील एक स्वयंसेवी संस्था असून तिची स्थापना २००२ साली करण्यात आली. या संस्थेचे मुख्य उद्दिष्ट भ्रष्टाचाराविरुद्ध लढा देणे आणि देशात सुशासनाला प्रोत्साहन देणे हे आहे. या संस्थेची स्थापना प्रामुख्याने डॉ. आर. के. आनंद आणि श्री. दारा गांधी यांच्या प्रयत्नांमुळे झाली. त्यांनी बॉम्बे उच्च न्यायालयात दाखल केलेल्या सार्वजनिक हित याचिकेद्वारे (PIL) एका प्रामाणिक पोलीस अधिकाऱ्याच्या बदलीला आव्हान देऊन यश मिळवले होते.

PCGT मुंबई आपले उद्दिष्ट साध्य करण्यासाठी विविध स्तरांवर कार्य करते. त्यातील एक महत्त्वाची पद्धत म्हणजे तरुण पिढीवर लक्ष केंद्रित करणे आणि शाळा व महाविद्यालयांच्या स्तरावर नैतिक व चारित्र्य मूल्यांचे शिक्षण देणे. या मूल्यांद्वारे PCGT जबाबदार नागरिक घडवण्याचा प्रयत्न करते, जे भविष्यात भ्रष्टाचारमुक्त समाज घडवण्यात योगदान देतील. अनेक तरुण स्वयंसेवक आणि इंटर्न PCGT सोबत कार्य करण्यासाठी पुढे येतात, ज्यामुळे संस्थेच्या कार्याला मोठे बळ मिळते.

१६ ऑक्टोबर २०२४ रोजी दुपारी २:०० वाजता, प्रो-बोनो असोसिएट्सचा एक गट PCGT च्या टीमसोबत मुंबईतील मानखुर्द येथील 'जन जागृती विद्यार्थी संघ' या समुदाय केंद्राला भेट देण्यासाठी गेला. हा भाग मुंबईतील झोपडपट्टी परिसरात येतो. या भेटीचा मुख्य उद्देश मुलांना त्यांच्या मूलभूत हक्कांबद्दल आणि भारतीय राज्यघटनेच्या प्रस्तावनेबद्दल जागरूक करणे हा होता.

प्रो-बोनो क्लबच्या सदस्यांनी स्थानिक मुलांशी संवाद साधत त्यांना भारतीय राज्यघटना, तिची प्रस्तावना आणि मूलभूत हक्क याबद्दल माहिती दिली. सत्राची सुरुवात राज्यघटनेचे महत्त्व आणि ती न्याय व समानता सुनिश्चित करण्यासाठी कशी कार्य करते याबद्दलच्या रोचक परिचयाने झाली. सदस्यांनी गोष्टी सांगण्याची पद्धत आणि दैनंदिन जीवनातील उदाहरणे वापरून कठीण संकल्पना मुलांना सोप्या पद्धतीने समजावून सांगितल्या.

मुलांनी शिकलेले ज्ञान दृढ व्हावे यासाठी परस्परसंवादी प्रश्नमंजुषा (Interactive Quizzes) घेण्यात आल्या. प्रश्न मुलांच्या समजुतीनुसार तयार करण्यात आले होते. सहभागासाठी प्रोत्साहन म्हणून मुलांना चॉकलेट्स देण्यात आले, ज्यामुळे मैत्रीपूर्ण स्पर्धा निर्माण झाली आणि त्यांचा उत्साह वाढला.

यानंतर “डॅब शराड्स” सारखे खेळही खेळवण्यात आले, ज्यामध्ये मुलांनी मूलभूत हक्कांचे अभिनयाद्वारे प्रदर्शन केले. त्यामुळे शिकण्याची प्रक्रिया अधिक मजेदार आणि लक्षात राहणारी ठरली. या उपक्रमांदरम्यान मुलांचा हशा आणि उत्साह यामुळे वातावरण अतिशय आनंदी आणि उत्साही बनले. त्यामुळे विद्यार्थी आनंद घेत घेत नवीन ज्ञान आत्मसात करू शकली.

मुलांची प्रतिक्रिया (Response of the Children)

सत्र सुरू होताच मुलांचा उत्साह स्पष्टपणे दिसून येत होता. राज्यघटनेविषयी सांगितलेल्या गोष्टी ऐकताना त्यांच्या मनात मोठी उत्सुकता निर्माण झाली. परस्परसंवादी प्रश्नमंजुषा (क्विझ) दरम्यान मुलांनी उत्साहाने हात वर करून प्रश्नांची उत्तरे देण्याची तयारी दाखवली. मैत्रीपूर्ण स्पर्धेमुळे त्यांच्यात उत्साही चर्चा सुरू झाल्या आणि ते एकमेकांना प्रोत्साहन देत होते, ज्यामुळे वातावरण अत्यंत सकारात्मक आणि सहकार्यपूर्ण बनले.

डॅब शराड्स हा खेळ या कार्यक्रमाचा विशेष आकर्षण ठरला. या खेळात मुलांनी मूलभूत हक्कांचे अभिनयाद्वारे प्रदर्शन केले. वेगवेगळ्या प्रसंगांचे नाट्यरूप सादरीकरण करताना त्यांच्या सर्जनशीलतेची आणि समजुतीची छान झलक पाहायला मिळाली. या खेळादरम्यान मुलांच्या हसण्याने आणि आनंदाने संपूर्ण वातावरण प्रसन्न झाले.

अनेक मुलांनी न्याय आणि समानता याचा त्यांच्या दृष्टीने काय अर्थ आहे याबद्दल आपले विचार मांडले. त्यामुळे राज्यघटनेबद्दल त्यांच्या मनात एक नवीन अभिमान आणि जाणीव निर्माण झाल्याचे दिसून आले. या संपूर्ण अनुभवामुळे त्यांना केवळ त्यांच्या हक्कांविषयी माहिती मिळाली नाही, तर समाजातील आपल्या भूमिकेबद्दलही अधिक जागरूकता निर्माण झाली. सत्र संपल्यानंतर मुले प्रेरित झाली होती आणि त्यांनी शिकलेले ज्ञान आपल्या कुटुंबीयांशी व मित्रांशी शेअर करण्याची उत्सुकता व्यक्त केली.

एकूणच, हा दिवस शिकणे आणि आनंद यांचा सुंदर संगम ठरला. या उपक्रमामुळे मुलांमध्ये उत्सुकता, आत्मविश्वास आणि समुदायभावना वाढीस लागली.

निष्कर्ष (Conclusion)

मानखुर्दच्या झोपडपट्टीग्रस्थ भागाला दिलेली ही भेट आमच्यासाठी अत्यंत समाधानकारक आणि अर्थपूर्ण अनुभव ठरली. मुलांशी संवाद साधत त्यांना भारतीय राज्यघटना, प्रस्तावना आणि मूलभूत हक्क यांविषयी माहिती देऊन त्यांना ज्ञानाने सक्षम करण्याचा आमचा प्रयत्न होता.

क्विझ आणि डॅब शराड्स यांसारख्या उपक्रमांमुळे शिकण्याची प्रक्रिया आनंददायी झाली आणि समुदायाशी आमचे नाते अधिक दृढ झाले. या उपक्रमाने शिक्षण आणि जागरूकतेचे महत्त्व अधोरेखित केले आणि मुलांवर तसेच आमच्या टीमवर सकारात्मक प्रभाव टाकला.

रबाळे भेट (Rabale Visit)

१८ ऑक्टोबर २०२४ रोजी सकाळी १०:०० वाजता, प्रो-बोनो असोसिएट्सचा एक गट PCGT टीमसोबत नवी मुंबईतील राबळे येथील एका समुदाय केंद्राला भेट देण्यासाठी गेला. हे समुदाय केंद्र 'Children of the World Trust, Rabale' या संस्थेचे मुख्य केंद्र आहे.

या भेटीचा मुख्य उद्देश मुलांना त्यांच्या मूलभूत हक्कांबद्दल, भारतीय राज्यघटनेबद्दल तसेच वाहतूक नियम आणि रस्ते सुरक्षेबद्दल जागरूक करणे हा होता. प्रो-बोनो क्लबच्या सदस्यांनी स्थानिक मुलांशी संवाद साधत त्यांना भारतीय राज्यघटना, मूलभूत हक्क आणि वाहतूक नियम याविषयी माहिती दिली.

सत्राची सुरुवात राज्यघटनेचे महत्त्व समजावून सांगण्यापासून झाली. न्याय आणि समानता सुनिश्चित करण्यासाठी मूलभूत हक्कांची भूमिका किती महत्त्वाची आहे, हे विशेषतः अधोरेखित करण्यात आले. सदस्यांनी गोष्टी सांगण्याची पद्धत आणि मुलांना सहज समजतील अशी उदाहरणे वापरून अवघड संकल्पना सोप्या पद्धतीने समजावून सांगितल्या.

मुलांनी शिकलेले ज्ञान दृढ व्हावे यासाठी परस्परसंवादी प्रश्नमंजुषा (Interactive quizzes) घेण्यात आल्या. प्रश्न मुलांच्या समजुतीनुसार तयार करण्यात आले होते. सहभाग वाढवण्यासाठी मुलांना चॉकलेट्स देण्यात आले, ज्यामुळे त्यांचा उत्साह वाढला आणि मैत्रीपूर्ण स्पर्धेचे वातावरण निर्माण झाले.

याशिवाय मुलांना त्यांच्या दैनंदिन जीवनाशी संबंधित प्रत्यक्ष उदाहरणे देऊन विषय अधिक समजण्यास सोपा करण्यात आला. या सर्व उपक्रमांदरम्यान निर्माण झालेले उत्साह आणि आनंदी वातावरणामुळे मुलांना आनंद घेत घेत शिकण्याची संधी मिळाली.

मुलांची प्रतिक्रिया (Response of the Children)

सत्र सुरू होताच मुलांचा उत्साह स्पष्टपणे जाणवत होता. राज्यघटनेविषयी सांगितलेल्या गोष्टी ऐकताना त्यांच्या मनात खूप उत्सुकता निर्माण झाली. परस्परसंवादी प्रश्नमंजुषा (क्विझ) दरम्यान मुलांनी उत्साहाने हात वर करून प्रश्नांची उत्तरे देण्याची इच्छा व्यक्त केली. मैत्रीपूर्ण स्पर्धेमुळे त्यांच्यात उत्साही चर्चा सुरू झाल्या आणि ते एकमेकांना प्रोत्साहन देत होते, ज्यामुळे वातावरण अत्यंत सकारात्मक आणि सहकार्यपूर्ण बनले.

वाहतूक नियमांबद्दल माहिती देताना विविध कारच्या मॉडेल्सबद्दल मुले विशेष उत्सुक झाली, हा या कार्यक्रमाचा खास आकर्षण ठरला. सदस्यांनी आखलेल्या खेळ आणि उपक्रमांचा मुलांनी खूप आनंद घेतला. रोल प्ले (भूमिकानिर्देशन) सारख्या उपक्रमांमुळे शिकवलेले विषय अधिक चांगल्या प्रकारे समजून घेण्यास त्यांना मदत झाली.

वेगवेगळ्या प्रसंगांचे अभिनय करताना मुलांच्या सर्जनशीलतेची आणि समजुतीची छान झलक दिसून आली. या उपक्रमांदरम्यान मुलांच्या हसण्याने आणि आनंदाने संपूर्ण वातावरण प्रसन्न झाले.

अनेक मुलांनी न्याय आणि समानता याचा त्यांच्या दृष्टीने काय अर्थ आहे याबद्दल आपले विचार मांडले. त्यामुळे राज्यघटनेबद्दल त्यांच्या मनात नवीन अभिमान आणि जाणीव निर्माण झाल्याचे दिसून आले. या अनुभवामुळे

त्यांना केवळ त्यांच्या हक्कांविषयी माहिती मिळाली नाही, तर समाजातील आपल्या भूमिकेबद्दलही अधिक जागरूकता निर्माण झाली.

याशिवाय वाहतूक नियम आणि रस्ते सुरक्षेचे महत्त्व मुलांना प्रत्यक्ष जीवनातील उदाहरणे आणि खेळांच्या माध्यमातून समजावून सांगितले गेले. सत्रानंतर मुले प्रेरित झाली होती आणि त्यांनी शिकलेले ज्ञान आपल्या कुटुंबीयांशी आणि मित्रांशी शेअर करण्याची उत्सुकता व्यक्त केली.

एकूणच, हा दिवस शिकणे आणि आनंद यांचा सुंदर संगम ठरला. या उपक्रमामुळे मुलांमध्ये उत्सुकता, आनंद आणि समुदायभावना वाढीस लागली.

पॉडकास्ट

जनहित हित याचिका (Public Interest Litigation) विषयावरील पॉडकास्ट अहवाल
डॉ. शर्मिला घुगे यांच्यासोबत

दिनांक: २२ ऑक्टोबर २०२४
होस्ट्स: अनुराग शेलके, शंतनू मस्के
मान्यवर पाहुणे: डॉ. शर्मिला घुगे

परिचय (Introduction)

२२ ऑक्टोबर २०२४ रोजी आयोजित केलेल्या आमच्या अलीकडील पॉडकास्ट सत्रामध्ये आम्हाला डॉ. शर्मिला घुगे, एसव्हीकेएमच्या जितेंद्र चौहान कॉलेज ऑफ लॉ, मुंबई येथील प्रख्यात असोसिएट प्राध्यापक, यांच्याशी संवाद साधण्याची संधी मिळाली. कायद्याच्या क्षेत्रातील त्यांच्या उल्लेखनीय कार्यामुळे त्या विशेष ओळखल्या जातात. भारतातील जनहित याचिका (Public Interest Litigation – PIL) या विषयावरील चर्चेत त्यांनी मोठे योगदान दिले आहे.

कायदे शिक्षण, सामाजिक सुधारणा आणि न्यायासाठीच्या वकिलीबद्दलच्या त्यांच्या बांधिलकीची दखल घेत त्यांना अनेक पुरस्कारांनी गौरविण्यात आले आहे. त्यामध्ये Global Women's Inspiration Award, Best Teacher Award आणि Research Excellence Award यांचा समावेश आहे. तसेच त्यांनी सुप्रीम कोर्ट आणि बॉम्बे हायकोर्टात सार्वजनिक हित याचिका दाखल केल्याचा व्यापक अनुभव असल्यामुळे PIL च्या माध्यमातून न्यायप्रवेश कसा वाढवता येतो याविषयीची ही चर्चा अत्यंत समृद्ध ठरली.

या सत्राचा उद्देश PIL चा विकास कसा झाला, घटनात्मक हक्कांची अंमलबजावणी करण्यात त्यांची भूमिका काय आहे, सध्याच्या व्यवस्थेतील आव्हाने कोणती आहेत आणि या क्षेत्रात काम करण्यामागील डॉ. घुगे यांची प्रेरणा काय आहे याचा सखोल अभ्यास करणे हा होता. त्यांच्या विचारांमधून PIL हे लोकशाही मजबूत करणारे, समाजातील वंचित घटकांना सशक्त करणारे आणि सामाजिक बदल घडवून आणणारे प्रभावी साधन कसे आहे याची सखोल समज मिळाली.

डॉ. घुगे यांनी सुरुवातीला भारतातील PIL च्या विकासाचा ऐतिहासिक संदर्भ स्पष्ट केला. त्यांनी सांगितले की PIL ही न्यायालयीन प्रणालीतील एक महत्त्वपूर्ण नवकल्पना म्हणून उदयास आली, ज्याचा मुख्य उद्देश

सर्वासाठी न्यायप्रवेश सुनिश्चित करणे हा होता. सुरुवातीच्या काळात PIL ही अशा वंचित आणि दुर्बल घटकांसाठी सुरू करण्यात आली होती, ज्यांच्याकडे स्वतःचे प्रतिनिधित्व करण्यासाठी आवश्यक संसाधने नव्हती.

काळानुसार PIL हे एक शक्तिशाली साधन बनले, ज्याच्या माध्यमातून सरकारच्या निष्क्रियतेमुळे दुर्लक्षित राहिलेल्या सामाजिक प्रश्नांमध्ये न्यायपालिका हस्तक्षेप करू लागली. त्यांनी हेही अधोरेखित केले की PIL मुळे पारंपरिक लोकस स्टॅंडी (locus standi) या नियमाचा विस्तार झाला, ज्यामुळे थेट वैयक्तिक स्वारस्य नसलेल्या व्यक्तीलाही सार्वजनिक हितासाठी न्यायालयात याचिका दाखल करण्याची संधी मिळाली.

डॉ. घुगे यांनी सांगितले की या बदलामुळे ऐतिहासिकदृष्ट्या दुर्लक्षित किंवा आवाज दाबला गेलेल्या समुदायांना आपला आवाज मांडण्याची संधी मिळाली. इतरांच्या वतीने संबंधित व्यक्ती किंवा संघटनांना सार्वजनिक हित याचिका दाखल करण्याची परवानगी देऊन न्यायव्यवस्थेने कायदेशीर प्रणाली आणि वंचित समुदाय यांच्यामध्ये एक महत्वाचा दुवा निर्माण केला. त्यांनी पर्यावरण संरक्षण आणि महिलांच्या सुरक्षेसारख्या क्षेत्रांमध्ये PIL मुळे झालेल्या महत्त्वपूर्ण सुधारणांची काही उल्लेखनीय उदाहरणेही दिली.

वंचित घटकांसाठी PIL कशा प्रकारे मदत करतात या प्रश्नाला उत्तर देताना डॉ. घुगे यांनी PIL ला सशक्तीकरणाचे प्रभावी साधन असे वर्णन केले. त्यांनी स्पष्ट केले की, अनेकदा कायदेशीर प्रतिनिधित्वापासून वंचित असलेल्या समुदायांना PIL मुळे न्यायव्यवस्थेकडे थेट जाण्याचा मार्ग उपलब्ध होतो. सक्रिय न्यायपालिकेमुळे समाजातील अनेकदा दुर्लक्षित राहणाऱ्या आवाजांना न्याय मिळण्याची संधी मिळते. या चर्चेमध्ये न्यायपालिकेच्या सक्रिय भूमिकेवर विशेष भर देण्यात आला. डॉ. घुगे यांच्या मते, न्यायपालिकेच्या या सक्रियतेमुळे सार्वजनिक हिताच्या अनेक प्रश्नांवर सकारात्मक परिणाम झाला आहे.

त्यांनी न्यायपालिकेच्या या भूमिकेचे कौतुक करत सांगितले की सामाजिक प्रश्नांकडे लक्ष देण्याची तिची तयारी अनेकदा प्रशासकीय आणि विधिमंडळाच्या निष्क्रियतेवर नियंत्रण ठेवण्याचे काम करते. त्यांच्या मते, ही न्यायिक सक्रियता (Judicial Activism) भारताच्या लोकशाही व्यवस्थेसाठी अत्यंत महत्वाची आहे, कारण ती सरकारी यंत्रणांना त्यांच्या घटनात्मक जबाबदाऱ्यांबद्दल उत्तरदायी ठेवते.

त्याचबरोबर त्यांनी PIL दाखल करताना येणाऱ्या संरचनात्मक आणि प्रक्रियात्मक अडचणींवरही चर्चा केली, विशेषतः ग्रामीण भागातील किंवा आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल व्यक्तींसाठी या अडचणी अधिक असतात. या समस्येवर उपाय म्हणून त्यांनी PIL प्रक्रियेमध्ये कायदेशीर मदत (Legal Aid) व्यवस्था अधिक मजबूत करण्याची गरज व्यक्त केली, जेणेकरून ज्यांच्याकडे आवश्यक साधने किंवा माहिती नाही त्यांनाही न्यायासाठी पुढे येता येईल.

संवाद पुढे जात असताना डॉ. घुगे यांनी PIL मध्ये काम करण्यामागील स्वतःची वैयक्तिक प्रेरणा देखील सांगितली. त्यांनी अशा काही प्रकरणांची उदाहरणे दिली ज्यामध्ये त्यांच्या दाखल केलेल्या PIL मुळे समाजावर सकारात्मक परिणाम झाला. त्यांच्या मते, ही प्रकरणे केवळ कायदेशीरदृष्ट्या महत्त्वाची नव्हती, तर सामाजिकदृष्ट्याही परिवर्तन घडवून आणणारी ठरली, कारण त्यांनी समुदायांना तात्काळ मदत मिळवून दिली आणि त्यांच्या हक्कांसाठी आवाज उठवण्यास सक्षम केले.

समारोप करताना डॉ. घुगे यांनी तरुण वकील आणि कायद्याचे विद्यार्थी यांना PIL कडे सामाजिक बदल घडवून आणणारे प्रभावी साधन म्हणून पाहण्याचे आवाहन केले. त्यांनी कायदे शिक्षण देणाऱ्या संस्थांना कायद्याच्या अभ्यासक्रमात PIL संबंधित विषयांचा समावेश करण्याचे सुचवले, जेणेकरून भावी वकिलांमध्ये सामाजिक जबाबदारीची जाणीव निर्माण होईल. त्यांच्या स्वतःच्या अनुभवांमधून त्यांनी दाखवून दिले की PIL मध्ये काम करणे हे व्यावसायिकदृष्ट्या समाधानकारक तर असतेच, पण समाजावर सकारात्मक परिणाम घडवून आणणारेही असते.

एकूणच, डॉ. शर्मिला घुगे यांच्यासोबत झालेल्या या पॉडकास्ट सत्रातून भारतातील सार्वजनिक हित याचिकांविषयी सखोल आणि माहितीपूर्ण चर्चा झाली. त्यांच्या अनुभव, उत्कटता आणि सामाजिक न्यायासाठीच्या बांधिलकीमुळे PIL चे अनेक पैलू स्पष्ट झाले—वंचित समुदायांसाठी न्यायाचा मार्ग निर्माण करण्यापासून ते धोरणात्मक सुधारणांवर परिणाम घडवून आणण्यापर्यंत. या चर्चेमुळे आम्हाला PIL केवळ कायदेशीर साधन नसून सामाजिक परिवर्तन घडवून आणणारे प्रभावी माध्यम असल्याची जाणीव झाली. तसेच लोकशाही व्यवस्थेत उत्तरदायित्व टिकवून ठेवण्यासाठी न्यायपालिकेची भूमिका किती महत्त्वाची आहे हेही अधोरेखित झाले.

माहितीचा अधिकार विषयावरील पॉडकास्ट (Podcast on Right to Information) – डॉ. शैलेश गांधी २१ ऑक्टोबर २०२४

होस्ट्स: वेदांत मैनकर, देवर्षी शिरसाट
सहाय्यक: आश्या अग्रवाल, आशना नय्यर
मान्यवर पाहुणे: डॉ. शैलेश गांधी

परिचय (Introduction)

२१ ऑक्टोबर २०२४ रोजी झालेल्या आमच्या पॉडकास्ट सत्रामध्ये आम्हाला भारतातील पारदर्शकता आणि माहितीचा अधिकार (Right to Information – RTI) या विषयाचे प्रमुख पुरस्कर्ते डॉ. शैलेश गांधी यांच्याशी संवाद साधण्याची संधी मिळाली. माजी केंद्रीय माहिती आयुक्त (Central Information Commissioner) म्हणून त्यांनी नागरिकांना सशक्त बनवण्यासाठी आणि प्रशासनात पारदर्शकता वाढवण्यासाठी RTI कायद्याचा प्रभावीपणे प्रसार केला आहे.

यशस्वी व्यावसायिक कारकिर्दीनंतर त्यांनी पूर्णवेळ RTI कार्यकर्ते म्हणून काम सुरू केले, ही त्यांची अनोखी वाटचाल या चर्चेचे विशेष आकर्षण ठरली. या पॉडकास्टमध्ये RTI च्या माध्यमातून प्रशासनात उत्तरदायित्व आणि पारदर्शकता कशी निर्माण करता येते, त्याच्या अंमलबजावणीतील आव्हाने कोणती आहेत आणि माहितीप्रवेशाद्वारे नागरिकांना अधिक सक्षम कसे करता येईल यावर सखोल चर्चा झाली.

डॉ. गांधी यांनी सुरुवातीला उद्योजकतेपासून सामाजिक कार्याकडे झालेल्या त्यांच्या प्रवासाबद्दल सांगितले. सार्वजनिक संस्थांना अधिक उत्तरदायी आणि पारदर्शक बनवण्याची इच्छा यामुळे त्यांनी RTI चळवळीत सक्रिय सहभाग घेतला. केंद्रीय माहिती आयुक्त म्हणून काम करताना आलेले अनुभव त्यांनी आव्हानात्मक तसेच समाधानकारक असल्याचे सांगितले. नागरिकांना सरकारी माहिती मिळण्याचा सार्वभौम अधिकार आहे, या विश्वासातून त्यांचे कार्य प्रेरित झाले असून RTI कायदा लोकशाही व्यवस्थेला अधिक सक्षम करणारा महत्वाचा घटक असल्याचे त्यांनी अधोरेखित केले.

होस्टपैकी एका सदस्याने विचारलेल्या प्रश्नाला उत्तर देताना डॉ. गांधी यांनी त्यांच्या CIC कार्यकाळातील काही महत्त्वपूर्ण RTI प्रकरणांची उदाहरणे सांगितली. अनेक वेळा RTI अर्जांमुळे भ्रष्टाचार, प्रशासनातील विलंब आणि कार्यक्षमता अभाव उघडकीस आला आणि संबंधित विभागांमध्ये सुधारणा घडून आल्या. या अनुभवांमुळे RTI हे नागरिकांना सक्षम बनवणारे प्रभावी साधन असल्याचा त्यांचा विश्वास अधिक दृढ झाला.

यानंतर चर्चेत न्यायप्रक्रिया अधिक वेगवान आणि प्रभावी करण्यामध्ये RTI ची भूमिका यावर भर देण्यात आला. डॉ. गांधी दीर्घकाळापासून न्यायव्यवस्थेत वेळेच्या मर्यादित उत्तर देण्याच्या तत्वाचे समर्थन करत आले आहेत. त्यांच्या मते, RTI च्या माध्यमातून नागरिकांना महत्वाची माहिती लवकर मिळू शकते, जी अन्यथा मिळवण्यासाठी अनेक वर्षे लागू शकतात. त्यामुळे अन्याय टाळण्यास मदत होते आणि वेळेवर उपाय मिळू शकतात. RTI मुळे सार्वजनिक अधिकाऱ्यांना माहिती उघड करण्याची जबाबदारी येते आणि त्यामुळे ते अधिक जबाबदारीने कार्य करतात.

डॉ. गांधी यांनी अशा अनेक RTI प्रकरणांचा उल्लेख केला ज्यामुळे धोरणात्मक सुधारणा (Policy Reforms) घडून आल्या, विशेषतः मानवाधिकार उल्लंघन आणि सरकारी उत्तरदायित्व यासंबंधीच्या प्रकरणांमध्ये. RTI आणि व्हिसलब्लोअर संरक्षण (Whistleblower Protection) यांच्यातील संबंधाबद्दल विचारलेल्या प्रश्नाला उत्तर देताना त्यांनी गैरप्रकार उघड करणाऱ्या व्यक्तींना अधिक मजबूत संरक्षण देण्याची गरज व्यक्त केली. सार्वजनिक हितासाठी काम करताना स्वतःच्या सुरक्षिततेचा धोका पत्करणाऱ्या व्यक्तींना संरक्षण देणे आवश्यक असल्याचे त्यांनी सांगितले.

चर्चेतील एक महत्वाचा मुद्दा म्हणजे RTI च्या प्रभावी अंमलबजावणीत येणारी आव्हाने, विशेषतः ग्रामीण आणि वंचित समुदायांसाठी. भाषा अडचणी, कायदेशीर माहितीचा अभाव आणि प्रतिशोधाची भीती यामुळे अनेक लोक RTI अर्ज करण्यास संकोच करतात. या समस्यांवर उपाय म्हणून त्यांनी प्रादेशिक भाषांमध्ये RTI प्रक्रिया अधिक सुलभ करण्यावर भर देणे आणि नागरिकांना त्यांच्या हक्कांबद्दल जागरूक करण्यासाठी समुदाय स्तरावर कार्यक्रम आयोजित करण्याची आवश्यकता व्यक्त केली.

RTI च्या भविष्यासंदर्भात बोलताना डॉ. गांधी यांनी तंत्रज्ञानाच्या वापरामुळे माहितीप्रवेश अधिक सुलभ होण्याची आशा व्यक्त केली. डिजिटल प्लॅटफॉर्ममुळे RTI अर्ज दाखल करणे सोपे होईल आणि त्यांची प्रक्रिया जलद होईल. मात्र, त्यांनी काही संभाव्य धोक्यांबद्दलही चिंता व्यक्त केली—जसे की प्रशासकीय विरोध, कायद्याच्या मर्यादा कमी करण्याचे प्रयत्न किंवा वैयक्तिक अथवा राजकीय हेतूसाठी RTI चा गैरवापर. त्यामुळे

कायद्यातील बदल करताना नागरिकांच्या माहितीप्रवेशाच्या अधिकारावर परिणाम होणार नाही याची काळजी घेणे आवश्यक असल्याचे त्यांनी सांगितले.

आधुनिक प्रशासनाच्या गरजांनुसार RTI कसा विकसित होऊ शकतो या प्रश्नावर त्यांनी भविष्यातील अशी कल्पना मांडली की सरकारी व्यवस्थेमध्येच पारदर्शकता अंतर्भूत असेल, ज्यामुळे औपचारिक RTI अर्जांची गरज कमी होईल. कृत्रिम बुद्धिमत्ता (Artificial Intelligence) आणि ब्लॉकचेन तंत्रज्ञान यांसारख्या तांत्रिक प्रगतीमुळे माहितीचे स्वयंचलित प्रसारण करणारी प्रणाली विकसित होऊ शकते, ज्यामुळे नागरिकांच्या माहितीच्या गरजा आधीच पूर्ण केल्या जाऊ शकतील.

डॉ. गांधी यांनी अनेक यशस्वी उदाहरणे देत सांगितले की RTI मुळे भारतीय नागरिकांना सार्वजनिक अधिकाऱ्यांना उत्तरदायी ठरवण्याची ताकद मिळाली आहे. RTI हे नागरिकांना चुकीच्या कृत्यांना आव्हान देण्याचे आणि विशेषतः सार्वजनिक निधी हाताळणाऱ्या सरकारी विभागांकडून जबाबदारीची मागणी करण्याचे प्रभावी साधन आहे. काही प्रकरणांमध्ये नागरिकांनी मिळालेल्या माहितीच्या आधारे संसाधनांचा गैरवापर थांबवला आणि आपल्या समुदायासाठी अधिक चांगल्या सार्वजनिक सेवा मिळवून दिल्या.

समारोप करताना डॉ. गांधी यांनी तरुण वकील आणि सामाजिक कार्यकर्त्यांना संदेश दिला. त्यांनी RTI ला सामाजिक परिवर्तन घडवून आणणारे प्रभावी साधन म्हणून पाहण्याचे आवाहन केले. त्यांनी कायद्याचे विद्यार्थी आणि तरुणांना RTI चा वापर केवळ व्यावसायिक पातळीवरच नव्हे तर जागरूक नागरिक म्हणूनही सक्रियपणे करण्यास प्रोत्साहित केले. त्यांच्या काही वैयक्तिक अनुभवांमुळे त्यांना मिळालेल्या समाधानाबद्दल सांगताना त्यांनी तरुणांना RTI च्या माध्यमातून समाजावर सकारात्मक परिणाम घडवून आणण्याची प्रेरणा दिली.

एकूणच, डॉ. शैलेश गांधी यांच्यासोबत झालेल्या या पॉडकास्ट सत्रामुळे भारतीय समाजात RTI कायद्याची परिवर्तनकारी भूमिका अधिक स्पष्ट झाली. कार्यकर्ते आणि केंद्रीय माहिती आयुक्त म्हणून मिळालेल्या त्यांच्या अनुभवांमधून RTI च्या माध्यमातून पारदर्शकता वाढवणे, भ्रष्टाचारावर नियंत्रण ठेवणे आणि नागरिकांना सशक्त बनवणे शक्य असल्याचे त्यांनी प्रभावीपणे स्पष्ट केले.

परिचय (Introduction)

२५ ऑक्टोबर २०२४ रोजी आयोजित केलेल्या आमच्या पॉडकास्ट सत्रामध्ये आम्हाला अॅडव्होकेट अरविंद गिरिराज यांच्याशी संवाद साधण्याची संधी मिळाली. ते मध्यस्थी (Arbitration) आणि ट्रायल लॉ या दोन्ही क्षेत्रांमध्ये मोठा अनुभव असलेले प्रख्यात वकील आहेत. त्यांच्या कारकिर्दीत त्यांनी १०० हून अधिक मध्यस्थी प्रकरणे आणि ५०० पेक्षा जास्त न्यायालयीन खटले हाताळले आहेत, त्यामुळे त्यांच्या क्षेत्रातील अत्यंत अनुभवी वकिलांपैकी ते एक मानले जातात.

अॅड.अरविंद गिरिराज यांनी गुजरात नॅशनल लॉ युनिव्हर्सिटी येथून B.Com., LL.B. (Hons.) ही पदवी प्राप्त केली आहे. त्यानंतर त्यांनी Master's in Business Laws मध्ये विशेष प्राविण्य मिळवले असून ते Company Secretaryship मध्ये लायसेंसिएट देखील आहेत.

त्यांची कायदेशीर कारकीर्द कॉर्पोरेट कायदा, करार कायदा, रिअल इस्टेट कायदा आणि वारसा कायदा (Succession Law) अशा विविध क्षेत्रांमध्ये विस्तारलेली आहे. त्यांनी अनेक नामांकित कंपन्या, क्रीडा संघटना आणि चित्रपटसृष्टीतील व्यावसायिक अशा विविध प्रकारच्या ग्राहकांचे प्रतिनिधित्व केले आहे.

ग्राहकांच्या हिताचे प्रभावीपणे प्रतिनिधित्व करण्याच्या त्यांच्या बांधिलकीमुळे आणि कायदेशीर कौशल्यामुळे अनेक अग्रगण्य कायदा फर्म्स त्यांना वारंवार प्रकरणांसाठी नियुक्त करतात. या सत्रामध्ये आम्ही रिअल इस्टेट रेग्युलेटरी अथॉरिटी (RERA) आणि घरखरेदीदारांच्या हक्कांचे संरक्षण करण्यामध्ये तिची असलेली महत्त्वाची भूमिका याबद्दल त्यांचे विचार जाणून घेतले.

चर्चेतील महत्त्वाचे मुद्दे (Discussion Highlights)

RERA च्या तक्रार निवारण यंत्रणेची उपलब्धता

अॅड. अरविंद यांनी RERA अंतर्गत असलेल्या तक्रार निवारण यंत्रणेची सर्वसामान्य घरखरेदीदारांसाठी असलेली उपलब्धता यावर चर्चा केली, विशेषतः ज्यांना कायदेशीर पार्श्वभूमी नाही अशा लोकांसाठी. त्यांनी सामान्य नागरिकांना प्रक्रिया समजणे सोपे जावे यासाठी तयार केलेल्या काही महत्त्वाच्या तरतुदींबद्दल माहिती दिली.

न्यायप्रक्रियेतील विलंब कमी करण्यात RERA ची भूमिका

प्रकल्पातील विलंबामुळे प्रभावित झालेल्या घरखरेदीदारांना न्याय मिळण्यात होणारा विलंब RERA ने कितपत कमी केला आहे, यावर चर्चा झाली. अॅड. अरविंद यांनी वेळेत मिळालेल्या निर्णयांची वारंवारता आणि त्याची परिणामकारकता याबद्दल आपले निरीक्षण मांडले.

महागड्या न्यायालयीन प्रक्रियेपासून संरक्षण

घरखरेदीदारांना दीर्घकाळ चालणाऱ्या आणि खर्चिक न्यायालयीन प्रक्रियेपासून वाचवण्यासाठी RERA कोणते संरक्षण देते, यावर त्यांनी प्रकाश टाकला. या यंत्रणेमुळे खरेदीदारांना अनावश्यक कायदेशीर लढ्यांपासून संरक्षण मिळते, असे त्यांनी स्पष्ट केले.

बिल्डर्सकडून पारदर्शकतेची अंमलबजावणी

चर्चेत पुढे RERA द्वारे बिल्डर्सना पारदर्शकतेचे नियम पाळण्यास कसे भाग पाडले जाते यावर चर्चा झाली. अरविंद यांनी या नियमांमुळे घरखरेदीदारांना संभाव्य फसवणुकीपासून संरक्षण कसे मिळते याचे विश्लेषण केले तसेच काही सुधारणा आवश्यक असलेल्या क्षेत्रांबद्दलही मत व्यक्त केले.

बिल्डर्सच्या आर्थिक गैरव्यवस्थापनाबद्दल भरपाई

बिल्डर्सच्या आर्थिक गैरव्यवस्थापनाच्या प्रकरणांमध्ये घरखरेदीदारांना भरपाई किंवा परतावा मिळवण्यासाठी RERA अंतर्गत उपलब्ध असलेली प्रक्रिया त्यांनी स्पष्ट केली आणि ती प्रक्रिया किती सुलभ आणि परिणामकारक आहे यावरही चर्चा केली.

RERA च्या अपील प्रणालीतील आव्हाने

घरखरेदीदारांना RERA च्या अपील प्रक्रियेमध्ये येणाऱ्या सामान्य अडचणींवर चर्चा झाली. अरविंद यांनी अपील प्रक्रिया अधिक सुलभ आणि कार्यक्षम करण्यासाठी घेतलेल्या उपक्रमांबद्दल माहिती दिली.

आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल घरखरेदीदारांसाठी सहाय्य

आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल घरखरेदीदारांना कायदेशीर प्रतिनिधित्व किंवा मदत मिळवण्यासाठी RERA अंतर्गत असलेल्या तरतुदी (किंवा त्यांचा अभाव) याबद्दल अरविंद यांनी प्रकाश टाकला.

घरखरेदीदारांच्या बाजूने दिलेल्या निर्णयांची अंमलबजावणी

RERA द्वारे घरखरेदीदारांच्या बाजूने दिलेले निर्णय किती प्रभावीपणे अंमलात आणले जातात आणि बिल्डर्स सामान्यतः या आदेशांचे पालन करतात का, यावरही चर्चा झाली.

रिअल इस्टेट क्षेत्रातील पारदर्शकता आणि उत्तरदायित्व

रिअल इस्टेट व्यवहारांमध्ये पारदर्शकता आणि उत्तरदायित्व वाढवण्यात RERA कितपत यशस्वी ठरले आहे याबद्दल अरविंद यांनी आपले मत मांडले तसेच भविष्यातील सुधारणा करण्यासाठी काही शिफारसीही दिल्या.

असुरक्षित किंवा नवख्या घरखरेदीदारांसाठी संरक्षण

पहिल्यांदा घर खरेदी करणारे किंवा आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल घटकांतील लोक यांसारख्या **असुरक्षित घरखरेदीदारांना न्याय्य वागणूक आणि योग्य प्रतिनिधित्व मिळावे** यासाठी RERA मध्ये असलेल्या यंत्रणांवर चर्चा करण्यात आली.

प्रकल्प विलंब आणि बांधकामातील दोष हाताळण्याची कार्यक्षमता

प्रकल्पांमध्ये होणारा विलंब किंवा बांधकामातील संरचनात्मक दोष यासंबंधीच्या प्रकरणांमध्ये RERA किती कार्यक्षमतेने काम करते, याबद्दल अरविंद यांनी माहिती दिली तसेच या प्रक्रियेमध्ये घरखरेदीदारांना येणाऱ्या अडचणींचाही उल्लेख केला.

अपील प्रक्रियेची उपलब्धता

RERA मधील अपील प्रक्रिया **दीर्घकाळ चालणारी किंवा आर्थिकदृष्ट्या भारदस्त होऊ नये** यासाठी कोणती उपाययोजना केली जाते यावर चर्चा करण्यात आली.

लहान शहरांमध्ये आणि ग्रामीण भागात न्यायप्रवेश वाढवणे

शेवटी, अरविंद यांनी लहान शहरांमध्ये आणि ग्रामीण भागात राहणाऱ्या घरखरेदीदारांसाठी न्यायप्रवेश वाढवण्यात RERA चा काय प्रभाव पडला आहे याचे विश्लेषण केले. अशा भागांमध्ये कायदेशीर साधने आणि जागरूकता मर्यादित असल्यामुळे RERA ची भूमिका अधिक महत्त्वाची ठरते, असे त्यांनी नमूद केले.

निष्कर्ष (Conclusion)

ॲडव्होकेट अरविंद गिरिराज यांच्या मध्यस्थी आणि रिअल इस्टेट कायद्यातील व्यापक अनुभवामुळे RERA च्या कार्यप्रणालीतील ताकद आणि सुधारणा आवश्यक असलेल्या क्षेत्रांबद्दल महत्त्वपूर्ण माहिती मिळाली. त्यांच्या चर्चेमधून घरखरेदीदारांच्या हक्कांचे संरक्षण करण्यासाठी RERA ने केलेल्या प्रगतीवर प्रकाश पडला, तसेच या व्यवस्थेमध्ये अजूनही अस्तित्वात असलेल्या काही आव्हानांवरही लक्ष वेधले गेले.

या माहितीपूर्ण आणि रंजक सत्राद्वारे श्रोत्यांना रिअल इस्टेट क्षेत्रात RERA ची भूमिका, तसेच घरखरेदीदारांसाठी न्याय आणि पारदर्शकता सुनिश्चित करण्यासाठी आवश्यक असलेल्या सातत्यपूर्ण सुधारणांची गरज याबद्दल सखोल समज मिळाली.

स्ट्रीट प्ले १ (Street Play 1)

महाराष्ट्र नॅशनल लॉ युनिव्हर्सिटी, मुंबई येथील प्रो-बोनो क्लबच्या उद्दिष्टानुसार आम्ही सर्वसामान्य नागरिकांमध्ये मूलभूत हक्कांविषयी जागरूकता निर्माण करण्यासाठी एक उपक्रम हाती घेतला. या उपक्रमाचा भाग म्हणून १२ सप्टेंबर २०२४ रोजी मुंबईतील विक्रोळी येथील टागोर मार्केट येथे एक स्ट्रीट प्ले (रस्त्यावरचे नाटक) सादर करण्यात आले.

या कार्यक्रमाची विशेष बाब म्हणजे हे संपूर्ण नाटक विद्यापीठातील विद्यार्थ्यांनीच संकल्पना मांडून, लेखन करून, दिग्दर्शन करून आणि सादर केले होते. या नाटकामध्ये तीन अत्यंत महत्त्वाच्या विषयांवर प्रकाश टाकण्यात आला:

1. बेकायदेशीर अटकेविरुद्धचा हक्क (Right against wrongful detention)
2. न्याय्य सुनावणीचा हक्क (Right to a fair trial)
3. मोफत कायदेशीर मदतीचा हक्क (Right to free legal aid)

हे नाटक ओंकार ताम्हाणे, शाम्भवी सोंटके आणि रुदुला चौधरी यांच्या मार्गदर्शनाखाली विद्यार्थ्यांनी यशस्वीपणे सादर केले.

भारतीय राज्यघटनेवर आधारित या स्ट्रीट प्लेमध्ये मूलभूत हक्कांचे महत्त्व प्रभावीपणे दाखवण्यात आले. संवादात्मक सादरीकरण आणि वास्तव जीवनातील उदाहरणांद्वारे नागरिकांच्या स्वातंत्र्याचे संरक्षण आणि समानतेची हमी देण्यात या हक्कांची भूमिका कशी महत्त्वाची आहे हे स्पष्ट करण्यात आले.

या नाटकाद्वारे प्रेक्षकांना आपल्या हक्कांविषयी जागरूक राहण्याची आणि घटनात्मक संरक्षणांची जाणीव ठेवण्याची प्रेरणा देण्यात आली.

स्ट्रीट प्ले २ (Street Play 2)

महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ मुंबई येथील प्रो-बोनो क्लबचे सदस्य म्हणून आमच्या उद्दिष्टानुसार आम्ही सर्वसामान्य नागरिकांमध्ये मूलभूत हक्कांविषयी जागरूकता निर्माण करण्यासाठी एक सक्रिय उपक्रम सुरू केला. या उपक्रमाचा भाग म्हणून १४ ऑक्टोबर २०२४ रोजी मुंबईतील विक्रोळी रेल्वे स्थानक (पूर्व) परिसरात एक स्ट्रीट प्ले (रस्त्यावरचे नाटक) सादर करण्यात आले.

या कार्यक्रमाचे वैशिष्ट्य म्हणजे हे नाटक महाराष्ट्र नॅशनल लॉ युनिव्हर्सिटी, मुंबईच्या विद्यार्थ्यांनीच पूर्णपणे संकल्पना मांडून, लेखन करून, दिग्दर्शन करून आणि सादर केले होते. समाजापर्यंत महत्त्वपूर्ण संदेश पोहोचवण्यासाठी स्ट्रीट प्ले हे अत्यंत प्रभावी माध्यम ठरले.

या नाटकात खालील तीन अत्यंत महत्त्वाच्या विषयांवर विशेष लक्ष केंद्रित करण्यात आले:

1. माहितीचा अधिकार (Right to Information)
2. व्यवसाय, उद्योग किंवा व्यापार करण्याचा अधिकार (Right to Profession, Occupation, Trade or Business)
3. मानवीय कामकाजाच्या परिस्थितीचा अधिकार (Right to Humane Working Conditions)

हे नाटक प्रथम वर्षाच्या विद्यार्थ्यांनी ओंकार ताम्हाणे, शाम्भवी सोंटके आणि रुद्रुला चौधरी यांच्या मार्गदर्शनाखाली यशस्वीपणे सादर केले.

भारतीय राज्यघटनेवर आधारित या रंगतदार स्ट्रीट प्लेमध्ये मूलभूत हक्कांचे सार आणि महत्त्व प्रभावीपणे मांडण्यात आले. वास्तव जीवनाशी संबंधित पात्रे आणि प्रसंगांद्वारे व्यक्तींना स्वातंत्र्य, समानता आणि सन्मानाने जीवन जगण्यास हे हक्क कसे सक्षम करतात हे दाखवण्यात आले.

या नाटकाने प्रेक्षकांना त्यांच्या दैनंदिन जीवनात या हक्कांचे महत्त्व ओळखण्यास प्रेरित केले. तसेच न्याय्य समाज घडवण्यासाठी या हक्कांचे संरक्षण आणि पालन करणे ही सर्वांची सामूहिक जबाबदारी आहे याची जाणीवही करून दिली.

रील तयार करणे (Reel Making)

अल्पवयीनांमधील संमतीने झालेले लैंगिक संबंध (Consensual Intercourse Among Minors)

आमच्या टीमने अल्पवयीनांमधील संमतीने झालेले लैंगिक संबंध या विषयावरील कायदेशीर पैलूंवर प्रकाश टाकण्यासाठी एक माहितीपूर्ण रील तयार केली. हा विषय अनेकदा समाजात गैरसमजांमुळे योग्य प्रकारे समजला जात नाही. या रीलचा उद्देश भारतातील अशा कृतींशी संबंधित कायदेशीर परिणामांविषयी जनजागृती करणे हा होता.

भारतामध्ये अशा प्रकारच्या कृतींना Protection of Children from Sexual Offences (POCSO) Act आणि Bharatiya Nyay Sanhita (BNS) अंतर्गत वैधानिक बलात्कार (Statutory Rape) म्हणून वर्गीकृत केले जाते. भारतीय कायदानुसार १८ वर्षाखालील व्यक्तींना अल्पवयीन (Minor) मानले जाते आणि त्यांना लैंगिक कृतीसाठी कायदेशीर संमती देण्याचा अधिकार नसतो. हे नियम अल्पवयीन व्यक्तींचे शोषण होण्याची शक्यता आणि अशा निर्णयांसाठी त्यांच्याकडे पुरेशी परिपक्वता नसण्याची जाणीव लक्षात घेऊन तयार करण्यात आले आहेत.

सार्वजनिक जागरूकतेची पातळी समजून घेण्यासाठी आम्ही मुंबईतील गेटवे ऑफ इंडिया येथे रस्त्यावर मुलाखती (street interviews) घेतल्या आणि मुंबईकरांशी या विषयावर थेट संवाद साधला.

या संवादातून असे दिसून आले की अनेक लोकांना असे वाटते की अल्पवयीनांमध्ये परस्पर संमती असल्यास ते कायदेशीरदृष्ट्या मान्य असते, परंतु हा एक मोठा गैरसमज आहे. आमच्या सखोल संशोधनावर आधारित आणि तथ्यांवर आधारित माहितीच्या माध्यमातून या रीलमध्ये स्पष्ट करण्यात आले की अल्पवयीन व्यक्तींशी संबंधित कोणतीही लैंगिक कृती कायद्याने गुन्हा मानली जाते, संमती असली तरीही.

या उपक्रमाचा उद्देश समाजातील गैरसमज दूर करणे, भारतातील कायदेशीर चौकटीबद्दल जागरूकता वाढवणे आणि संमती व कायदेशीर मर्यादा याविषयी माहितीपूर्ण चर्चा घडवून आणणे हा होता. या महत्वाच्या मुद्द्यावर प्रकाश टाकून आम्ही अल्पवयीनांच्या शारीरिक आणि भावनिक सुरक्षिततेचे संरक्षण करण्याचे महत्त्व अधोरेखित केले, तसेच समाजामध्ये कायद्याचा आदर राखणारे आणि जबाबदार वर्तन प्रोत्साहित करण्याचा प्रयत्न केला.

या पद्धतीमुळे आम्हाला प्रत्यक्ष ठिकाणी शूटिंग न करता संकटाची तीव्रता आणि व्यापकता प्रभावीपणे दृश्य स्वरूपात मांडता आली. काळजीपूर्वक तयार केलेल्या स्क्रिप्टमध्ये वस्तुनिष्ठ तथ्ये आणि भावनिक कथन यांचा समतोल साधण्यात आला. उदाहरणार्थ, “*एकेकाळी उन्हाळ्यासारखी वाटणारी उष्णता आता आगीसारखी जाळते*” अशा ओळींचा वापर करून अमूर्त आकडेवारी अधिक मानवी आणि समजण्यास सोपी करण्यात आली, ज्यामुळे प्रेक्षकांशी भावनिक नाते निर्माण झाले.

रीलच्या शेवटी #IndiaClimateClock हा हॅशटॅग आणि टिक-टिक करणाऱ्या घड्याळाचा आवाज वापरण्यात आला, ज्यातून हवामान बदलाच्या संकटावर तातडीने कृती करण्याची गरज दर्शवली गेली. तरुण भारतीय आणि पर्यावरणाबद्दल जागरूक असलेल्या व्यक्तींना लक्षात घेऊन तयार केलेल्या या रीलचा उद्देश जबाबदारीची भावना निर्माण करणे आणि भविष्योन्मुख निर्णय घेण्यासाठी प्रेरणा देणे हा होता.

या प्रकल्पातून लघु डिजिटल कंटेंटचा जनजागृती आणि सामाजिक अभियानांमध्ये किती प्रभावी वापर होऊ शकतो, हे स्पष्ट झाले. प्रभावी दृश्य सादरीकरण आणि आकर्षक कथन यांच्या माध्यमातून जागरूकता निर्माण करणे आणि कृतीसाठी प्रेरित करणे शक्य असल्याचे या उपक्रमाने दाखवून दिले

महिला आणि मुलांसाठी सरकारी योजना (Government Schemes for Women and Children)

या अहवालामध्ये महिला आणि मुलांसाठी भारत सरकारच्या विविध योजनांविषयी जनजागृती करण्यासाठी तयार केलेल्या सोशल मीडिया रीलचा आढावा देण्यात आला आहे. या विषयाची निवड करण्यामागे मुख्य उद्देश म्हणजे वंचित आणि दुर्लक्षित समाजघटकांना उपलब्ध असलेल्या सरकारी योजनांची माहिती देणे हा होता. सोशल मीडियाचा व्यापक पोहोच आणि आकर्षक स्वरूप लक्षात घेऊन हा उपक्रम राबविण्यात आला.

ही रील मुख्यतः Canva या प्लॅटफॉर्मचा वापर करून तयार करण्यात आली. यात बेटी बचाओ बेटी पढाओ योजना, प्रधानमंत्री मातृ वंदना योजना आणि पोषण अभियान यांसारख्या योजनांची माहिती दृश्यात्मकदृष्ट्या आकर्षक आणि संक्षिप्त स्वरूपात सादर करण्यात आली.

रील तयार करण्याच्या प्रक्रियेमध्ये संबंधित योजनांवर संशोधन करणे, स्क्रिप्ट लिहिणे आणि अधिक प्रभावी सादरीकरणासाठी अधिकृत चित्रे, ग्राफिक्स आणि ॲनिमेशनचा वापर करून आकर्षक स्लाइड्स तयार करणे यांचा समावेश होता. याशिवाय, प्रेरणादायी पार्श्वसंगीताची निवड आणि सहकाऱ्यांच्या अभिप्रायाच्या आधारे मजकूर अधिक स्पष्ट आणि प्रभावी करण्यासाठी त्यात आवश्यक सुधारणा करण्यात आल्या.

ही रील तरुण प्रेक्षक, पालक, शिक्षक तसेच ग्रामीण भागातील लोक अशा विविध घटकांना लक्षात घेऊन तयार करण्यात आली होती, जेणेकरून ही माहिती सहज समजण्याजोगी आणि शेअर करण्यास सोपी ठरेल.

या प्रकल्पाला सकारात्मक प्रतिसाद मिळाला, ज्यामुळे जनजागृती मोहिमांसाठी सोशल मीडियाचा प्रभावी वापर करता येतो हे सिद्ध झाले. तसेच, या उपक्रमामुळे कंटेंट क्रिएशन, डिझाइन आणि प्रेक्षकांशी संवाद साधणे या बाबींमध्ये शिकण्याचा मौल्यवान अनुभव मिळाला.

या रीलच्या यशामुळे भविष्यात डिजिटल माध्यमांच्या सहाय्याने इतर सामाजिक विषयांवरही जनजागृती करणारे प्रकल्प राबवण्याची प्रेरणा मिळाली.

CRPC आणि BNSS मधील फरक (The Difference between CRPC and BNSS)

या अहवालामध्ये Criminal Procedure Code (CRPC) आणि Bharatiya Nagarik Suraksha Sanhita (BNSS) यांची तुलना करणारी एक सोशल मीडिया रील तयार करण्याची प्रक्रिया आणि उद्दिष्टे स्पष्ट करण्यात आली आहेत. या रीलचा मुख्य हेतू म्हणजे सामान्य प्रेक्षकांसाठी कायदेशीर संकल्पना सोप्या आणि समजण्याजोग्या पद्धतीने मांडणे हा होता. विशेषतः कायद्याशी संबंधित विद्यार्थी आणि व्यावसायिक यांना लक्षात घेऊन ही रील तयार करण्यात आली, जेणेकरून त्यांना कायदेशीर सुधारणांविषयी अधिक चांगली समज मिळेल आणि या विषयांवर माहितीपूर्ण चर्चा घडून येईल.

रील तयार करण्याची प्रक्रिया अचूक आणि विश्वासाई माहिती गोळा करण्यापासून सुरू झाली. त्यानंतर CRPC आणि BNSS यांमधील महत्वाचे आणि ठळक फरक निवडून त्यांचे संक्षिप्त स्वरूपात सादरीकरण करण्यात आले. रील अधिक आकर्षक आणि प्रभावी बनवण्यासाठी प्रतीक, ग्राफिक्स आणि अॅनिमेशनसह दृश्यात्मक पार्श्वभूमी (visual backdrops) तयार करण्यात आली, ज्यामुळे रील गतिमान आणि रोचक झाली, तसेच मुख्य संदेशावरही लक्ष केंद्रित राहिले.

माहिती स्पष्टपणे समजावी यासाठी शांत वातावरणात व्हॉइसओव्हर रेकॉर्ड करण्यात आला, ज्यामुळे प्रेक्षकांना माहिती अधिक सहजपणे समजू शकली.

ही रील सोप्या, माहितीपूर्ण आणि आकर्षक पद्धतीने तयार करण्यात आली होती, ज्यामुळे जटिल कायदेशीर चौकट आणि सामान्य लोकांच्या समज यामधील दरी कमी करण्याचा प्रयत्न करण्यात आला. संक्षिप्त आणि प्रभावी सादरीकरणामुळे कायदेशीर फरकांविषयी जागरूकता वाढवणे आणि न्यायव्यवस्थेतील सुधारणांबाबत समाजात चर्चा प्रोत्साहित करणे हा या उपक्रमाचा मुख्य उद्देश होता.

या उपक्रमातून डिजिटल माध्यमांच्या साहाय्याने ज्ञान प्रभावीपणे प्रसारित करण्याचे महत्त्व अधोरेखित झाले.

तृतीयपंथियांचे हक्क (Transgender Rights)

या अहवालामध्ये भारतातील तृतीयपंथिय व्यक्तींच्या हक्कांवर आधारित सोशल मीडिया रील तयार करण्याची प्रक्रिया आणि त्यामागील उद्दिष्टे स्पष्ट करण्यात आली आहेत. या विषयाची निवड तृतीयपंथिय समुदायाच्या संघर्ष आणि जिद्दीविषयी जनजागृती करण्यासाठी तसेच समता आणि समावेशकतेचा संदेश समाजापर्यंत पोहोचवण्यासाठी करण्यात आली.

रीलमध्ये काही महत्त्वपूर्ण ऐतिहासिक टप्प्यांवर प्रकाश टाकण्यात आला, जसे की २०१४ मधील सर्वोच्च न्यायालयाचा NALSA v. Union of India निकाल, ज्यामध्ये तृतीयपंथिय व्यक्तींना तिसरे लिंग (Third

Gender) म्हणून मान्यता देण्यात आली. तसेच Transgender Persons (Protection of Rights) Act, 2019 याबद्दलही माहिती देण्यात आली. याशिवाय रोजगार, शिक्षण आणि आरोग्यसेवा या क्षेत्रांमध्ये तृतीयपंथिय व्यक्तींना भेडसावणाऱ्या सामाजिक भेदभाव आणि अडचणींवर देखील चर्चा करण्यात आली.

रील तयार करण्याची प्रक्रिया सखोल संशोधनाने सुरू झाली. त्यानंतर संक्षिप्त, संवेदनशील आणि प्रभावी कथन तयार करण्यासाठी स्क्रिप्ट लिहिण्यात आली. या स्क्रिप्टमध्ये कायदेशीर प्रगती, समाजातील अडथळे आणि ट्रान्सजेंडर व्यक्तींना स्वीकारण्याची गरज यावर भर देण्यात आला. शेवटी प्रेक्षकांना स्वतः माहिती मिळवण्याचे आणि तृतीयपंथिय हक्कांसाठी आवाज उठवण्याचे आवाहन करण्यात आले.

एडिटिंगच्या टप्प्यात प्राईड कार्यक्रमांचे फोटो, अिनमेटेड टेक्स्ट आणि महत्त्वाची आकडेवारी यांचा वापर करण्यात आला, ज्यामुळे रील अधिक स्पष्ट, आकर्षक आणि प्रभावी बनली.

ही रील विशेषतः १८ ते ३५ वयोगटातील तरुण सोशल मीडिया वापरकर्त्यांना लक्षात घेऊन तयार करण्यात आली होती, कारण हा गट सामाजिक बदलांसाठी अधिक संवेदनशील आणि खुला मानला जातो.

हा अनुभव आव्हानात्मक तसेच समाधानकारक ठरला. या प्रकल्पातून सोशल मीडियाचा वापर करून समाजातील महत्त्वाच्या न्याय, समानता आणि मानवी हक्कांच्या मुद्द्यांवर प्रभावी जनजागृती करता येते आणि अर्थपूर्ण चर्चा निर्माण करता येतात, हे अधोरेखित झाले.

कॅटफिशिंग जागरूकता (Catfishing Awareness)

या अहवालामध्ये ऑनलाईन फसवणुकीच्या धोक्यांबाबत जागरूकता निर्माण करण्यासाठी तयार केलेल्या व्हिडिओची माहिती दिली आहे. विशेषतः सोशल मीडिया आणि डेटिंग अप्स वापरणाऱ्या तरुणांमध्ये वाढत चाललेल्या कॅटफिशिंग (खोटी ओळख निर्माण करून फसवणूक करणे) या समस्येवर प्रकाश टाकणे हा या व्हिडिओचा मुख्य उद्देश होता.

या व्हिडिओमध्ये एका तरुण मुलीची कथा दाखवण्यात आली आहे. सुरुवातीला ती ऑनलाईन चॅट करताना स्वतःला सुरक्षित समजते; मात्र नंतर जेव्हा ती त्या अनोळखी व्यक्तीला प्रत्यक्ष भेटते, तेव्हा परिस्थिती धोकादायक बनते. या कथेद्वारे अनोळखी व्यक्तींवर सहज विश्वास ठेवण्याचे धोके प्रभावीपणे दर्शविण्यात आले.

हा प्रकल्प अधिक प्रभावी आणि वास्तववादी बनवण्यासाठी होस्टेलच्या खोलीपासून ते रात्रीच्या कॅम्पस परिसरातील विविध ठिकाणी चित्रीकरण करण्यात आले. यामुळे प्रेक्षकांना कथेशी सहजपणे जोडता आले आणि संदेश अधिक प्रभावीपणे पोहोचला.

व्हिडिओमध्ये हेल्पलाईन क्रमांक आणि ऑनलाईन सुरक्षिततेसंबंधी महत्त्वाच्या सूचना (safety tips) देखील देण्यात आल्या, ज्यामुळे प्रेक्षकांना केवळ समस्या समजून घेण्याबरोबरच त्यावर उपाययोजना करण्याची माहितीही मिळाली.

हा व्हिडिओ मुख्यतः कॉलेज विद्यार्थी आणि तरुण वर्ग यांना लक्षात घेऊन तयार करण्यात आला होता, तसेच पालक आणि शिक्षकांमध्येही जागरूकता निर्माण करण्याचा प्रयत्न करण्यात आला.

या प्रकल्पातून कथाकथन (storytelling), संघकार्य (collaboration) आणि उपलब्ध साधनसंपत्तीचा योग्य वापर (resource management) यांचे महत्त्व अधोरेखित झाले. सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे, या उपक्रमाद्वारे ऑनलाईन सुरक्षिततेबाबत मजबूत संदेश देत अधिक सुरक्षित समाज निर्माण करण्यासाठी योगदान देण्याचा प्रयत्न करण्यात आला.

मातृत्व आणि बालकल्याण योजना (Maternity and Child Welfare Schemes)

या अहवालामध्ये मातृत्व आणि बालकल्याणाशी संबंधित सरकारी योजनांवर आधारित सोशल मीडिया रील तयार करण्याच्या प्रकल्पाचा आढावा देण्यात आला आहे. या रीलमध्ये प्रधानमंत्री सुकन्या समृद्धी योजना, प्रधानमंत्री मातृ वंदना योजना, मातृत्व लाभ (सुधारणा) अधिनियम २०१७ आणि राष्ट्रीय क्रेच योजना यांसारख्या महत्त्वाच्या उपक्रमांची माहिती देण्यात आली.

या प्रकल्पाचा मुख्य उद्देश म्हणजे या योजनांविषयी माहिती सोप्या आणि समजण्यासारख्या पद्धतीने तरुण प्रेक्षकांपर्यंत पोहोचवणे हा होता, जेणेकरून त्यांना या योजनांचा लाभ घेता येईल. विशेषतः महिला आणि मुलांसाठी असलेल्या अनेक योजना समाजात पुरेशा प्रमाणात ज्ञात नसतात, त्यामुळे त्यांविषयी जनजागृती करणे हे या उपक्रमाचे प्रमुख ध्येय होते.

हा प्रकल्प संघभावनेतून (teamwork) पूर्ण करण्यात आला. टीममधील प्रत्येक सदस्याने या योजनांच्या वेगवेगळ्या पैलूंवर माहिती सादर केली आणि त्यातून एक समन्वयित व माहितीपूर्ण रील तयार करण्यात आली. रील तयार करण्यासाठी सखोल संशोधन करण्यात आले आणि प्रेक्षकांचे लक्ष वेधून घेण्यासाठी आकर्षक दृश्ये (visuals) आणि डिझाइन घटक वापरण्यात आले.

ही रील विशेषतः विद्यार्थी, तरुण व्यावसायिक आणि नवमाता यांच्याकडून चांगल्या प्रकारे प्रतिसाद मिळाला. रीलमध्ये माहितीपूर्ण आणि आकर्षक सादरीकरणाचा समतोल साधण्यात यश आले.

या अनुभवातून सर्जनशील डिजिटल माध्यमांचा वापर करून महत्त्वाची माहिती प्रभावीपणे लोकांपर्यंत पोहोचवता येते हे स्पष्ट झाले. तसेच या प्रकल्पामुळे संघकार्य, सखोल संशोधन आणि प्रभावी सादरीकरण कौशल्यांचे महत्त्व अधोरेखित झाले.

विद्यापीठाद्वारे दिले जाणारे अभ्यासक्रम (List of Programs Offered by the University)

क्र.	एमएनएलयू मुंबईमध्ये दिले जाणारे अभ्यासक्रम	वर्ष	प्रवेश घेतलेले विद्यार्थी
१	बी.ए., एलएल.बी. (ऑनर्स)	२०२४ ते २०२९	१२२
२	एलएल.एम. (पूर्णवेळ – एक वर्ष)	२०२४ ते २०२५	४८
३	कार्यकारी अधिकाऱ्यांसाठी एलएल.एम.	२०२४ ते २०२५	४२
४	एम.ए. मध्यस्थी व संघर्ष निराकरण	२०२४ ते २०२५	२०
५	एम.बी.ए.	२०२४ ते २०२५	१४
६	पी.जी. डिप्लोमा मध्यस्थी व लवाद (Arbitration and Mediation)	२०२४ ते २०२५	५१
७	पी.जी. डिप्लोमा गुन्हे तपासणी व वैद्यकीय न्यायशास्त्र	२०२४ ते २०२५	५२
८	पी.जी. डिप्लोमा जीएसटी	२०२४ ते २०२५	२६

प्राध्यापकांची कामगिरी आणि उपलब्धी

(Faculty Accomplishments and Achievements)

अ. प्राध्यापकांचे नाव: डॉ. रोहित बी. जाधव
पद: अर्थशास्त्र विषयातील सहाय्यक प्राध्यापक
रुजू होण्याची तारीख: १ ऑक्टोबर २०१६
ओळखपत्र क्रमांक: MNLU 008

संशोधन निबंध प्रकाशन (Research Paper Publication)

आंतरराष्ट्रीय बहुविषयक संशोधन जर्नल – Peer Reviewed Journals

1. Multidisciplinary Scholarly Research Association, India आणि Aarhat Publication

निबंधाचे शीर्षक:

Book Review: India-China Boundary Problem 1846–1947 – History and Diplomacy by A. G. Noorani

ISSN: P-2455-0515, E-2394-8450

Volume: XII, Issue: III

कालावधी: May – June 2025

Impact Factor: 8.182

DOI: 10.5281/erj.15762547

2. Multidisciplinary Scholarly Research Association, India आणि Aarhat Publication

निबंधाचे शीर्षक:

Book Review: China and India – Towards Global Economic Supremacy? by Rita Dulci Rahman

and Jose Miguel Andreu
ISSN: 2278-5655
Volume: XIII, Issue: VI
कालावधी: Nov – Dec 2024
SJIF Impact Factor: 8.343
DOI: 10.5281/amierj.15762571

परिषद / सेमिनार / कार्यशाळा / प्रशिक्षण / चर्चासत्र

1. पेटंट:

AI आधारित डिजिटल शिक्षणासाठी उपकरण
Registration No.: 14-02
Date: 20/03/2025
Design No.: 452232-001

2. गुजरात नॅशनल लॉ युनिव्हर्सिटी (GNLU), गुजरात येथे आयोजित **8th GNLU International Conference on Economic Analysis of Law** (1, 2 आणि 3 मार्च 2025) मध्ये **Chair Professor** म्हणून निमंत्रण.

3. देवगिरी कॉलेज, छत्रपती संभाजीनगर येथे **Board of Study (BOS)** सदस्य म्हणून 6 फेब्रुवारी 2025 रोजी आयोजित बैठकीस उपस्थित.

4. देवगिरी कॉलेज, छत्रपती संभाजीनगर येथे **Board of Study (BOS)** सदस्य म्हणून 5 सप्टेंबर 2025 रोजी आयोजित बैठकीस उपस्थित.

Faculty Development Program / व्यावसायिक प्रशिक्षणातील व्याख्याने

1. छत्रपती संभाजीनगर येथील राजकीय शास्त्र विभागात “Competitions and Political Science” या विषयावर 21 फेब्रुवारी 2025 रोजी Guest Speaker म्हणून व्याख्यान.

2. डी. वाय. पाटील विद्यापीठ, नवी मुंबई येथे “Indian Economy and International Trade” या विषयावरील विविध विषयांवर जानेवारी आणि मार्च 2025 मध्ये Guest Speaker म्हणून व्याख्यान.

मार्गदर्शन केलेल्या LL.M. प्रबंध (Supervised LL.M. Dissertations)

1. केतन स्वरज नायर प्रबंध विषय:

Banking Crises in India: An Analysis of Regulatory Failures and International Insights for Policy Reform.

M.A. – Mediation P.G. कोर्सचे अंतिम प्रबंध मूल्यांकन

1. श्रीमती शांभवी सिंह

विषय: Family Dispute in India

2. मनोज व्ही. डेसारिया

विषय: Redevelopment in Mumbai

चालू संशोधन प्रकल्प (Project Ongoing)

मार्च 2025 मध्ये ICSSR, नवी दिल्ली कडून ₹9.5 लाखांचा लघु संशोधन प्रकल्प प्राप्त.

प्रकल्प शीर्षक:

“An Analytical Study of PDS System in Providing Food Security in India”

Project Director: डॉ. रोहित बी. जाधव

Co-Director: डॉ. जयन टी.

Funding Agency: ICSSR, New Delhi

File No.: 14/2024-25/ICSSR/RP/MN/SC

उपस्थित राहिलेल्या परिषद / कार्यशाळा / विद्यापीठ उपक्रम

1. IIT Bombay येथे Nurturing the Future Leadership Program (28 एप्रिल – 2 मे 2025) मध्ये सहभाग. हा कार्यक्रम Pandit Madan Mohan Malviya Teacher Training Scheme 2025 अंतर्गत भारत सरकारच्या पुढाकाराने आयोजित करण्यात आला होता.

2. MSDEED Level-1: Introduction to Innovation Pedagogies for College Teachers (22 मे – 24 मे 2025)

हा कार्यक्रम Maharashtra State Faculty Development Academy (MSFAD) आणि Indian Institute of Science Education and Research (IISER), Pune यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित करण्यात आला होता.

प्राध्यापकांचे नाव: डॉ. संपदा जगन्नाथ कांगणे

पद: सहाय्यक प्राध्यापक (कायदा)

रुजू होण्याची तारीख: 23/01/2023

ओळखपत्र क्रमांक: MNLU88

1. पुस्तकातील सहलेखन (Co-authored Book Chapter)

पुस्तकाचे शीर्षक: *Live-in Relationship Laws in India – Legal Protections and Moral Predilections*

प्रकरणाचे शीर्षक:

Notion of Live-in Relationship in India: Myth or Reality?

2. परिषद / सेमिनार / कार्यशाळा

“Language and Educational Equity: Bridging the Gap to Ensure Education for All” या विषयावर संशोधन निबंध सादर केला.

परिषद: 13th Symbiosis Annual International Research Conference

विषय: *Rule of Law: Just World Order, Digital Life, AI, and Emerging Technologies*

दिनांक: 26 एप्रिल 2025

3. Faculty Development Program / प्रशिक्षण / सहभाग

1. Faculty Development Program प्रशिक्षण / सहभाग

विषय: *Teaching Pedagogy of the Constitution of India: New Dimensions During 75 Years of Journey*

आयोजक: Faculty of Law, Vivekananda Global University, Jaipur

कालावधी: 20 जानेवारी 2025 – 26 जानेवारी 2025

2. Faculty Development Program प्रशिक्षण / सहभाग

विषय: *The Study of New Criminal Law: From Colonial to Modern Era*

आयोजक: Faculty of Law, ICFAI University, Tripura

कालावधी: 15 जुलै 2024 – 21 जुलै 2024

3. Refresher Course

विषय: *Mental Health Literacy for Educators*

आयोजक: Malaviya Mission Teacher Training Centre (पूर्वीचे UGC-HRDC),

The University of Burdwan

कालावधी: 01 जुलै 2025 – 14 जुलै 2025

प्राध्यापकांचे नाव: डॉ. अमित कुमार

पद: सहाय्यक प्राध्यापक (कायदा)

रुजू होण्याची तारीख: 10/10/2022

ओळखपत्र क्रमांक: MNLU83

1. पुस्तक प्रकाशने (Book Publications)

पुस्तकाचे शीर्षक: *Public Health Law and Policy*
प्रकाशक: PHI (Eastern Economy Edition)
ISBN: 978-9354439551

2. पुस्तकाचे शीर्षक:

Humanizing Business: Corporate Social Responsibility in the Context of Human Rights and Sustainable Development – Indian and International Perspective

प्रकाशक: Satyam Law International
ISBN: 978-8119119295

2. लेख / संशोधन लेख (Articles)

1. *Deconstructing Anomalies: Rethinking Rape Laws Through the Lens of Evolving Jurisprudence on Gender and Sexuality in India*

प्रकाशन: Indian Law Institute Law Review (ILILR)
कालावधी: Summer 2024

2. *Does Artificial Intelligence Need a Constitution of its Own?*

प्रकाशन: The Leaflet
दिनांक: 01 मार्च 2024

3. *Why India Needs Urgent Policy Changes to Combat the Menace of Antimicrobial Resistance*

प्रकाशन: The Leaflet
दिनांक: 01 मार्च 2024

4. *India Urgently Needs a Legal Framework to Regulate Lobbying*

प्रकाशन: The Leaflet
दिनांक: 11 नोव्हेंबर 2023

5. *Demolitions as Tools of Collective Punishment*

प्रकाशन: The Wire
दिनांक: 01 सप्टेंबर 2023

प्राध्यापकांचे नाव: श्रद्धा गायकवाड

पद: सहाय्यक प्राध्यापक

रुजू होण्याची तारीख: 17 जानेवारी 2022

ओळखपत्र क्रमांक: MNLU53

1. पुस्तक संपादन (Book Co-edited)

आंतरराष्ट्रीय प्रकाशनातील संपादित पुस्तक:

Regional Planning and Development of Indian States

International Edition

प्रकाशक: Redshine Publication, Sweden

ISBN: 978941001640

ISBN-10: 9141001648

प्रकाशन: जानेवारी 2025

2. संशोधन निबंध प्रकाशन (Research Paper Publication)

निबंधाचे शीर्षक:

Revisiting Durkheim's Theory of Suicide: A Sociological Analysis in Contemporary Times

प्रकाशन: International Journal for Multidisciplinary Research

Volume 7, Issue 2 (March–April 2025)

ISSN: 2582-2160

प्रकाशक: Futuristic Research Publication and Journals

3. पुस्तकातील प्रकरणे (Book Chapters – Sole Author)

1. “*Sociological Analysis of Regional Development: A Comparative Study of Bihar and Maharashtra*”

पुस्तक: *Regional Planning and Development of Indian States*

International Edition

प्रकाशक: Redshine Publication, Sweden

प्रकाशन: जानेवारी 2025

ISBN: 978941001640

2. “*Women as Architects of Nation: Past Contributions and Present Implications*”

पुस्तक: *Women and Nation Building*

International Edition

प्रकाशक: Redshine Publication, Sweden

प्रकाशन: नोव्हेंबर 2024

ISBN: 9781300582793

4. जर्नल प्रकाशन (Journal Publication – Sole Author)

Revisiting Durkheim's Theory of Suicide: A Sociological Analysis in Contemporary Times

International Journal for Multidisciplinary Research

Volume 7, Issue 2 (March–April 2025)

ISSN: 2582-2160

5. परिषद / सेमिनार / संशोधन सादरीकरण

1. पेपर सादर: *Digital Inequality and the Algorithmic Divide: A Sociological Analysis of AI's Impact on Marginalized Communities*

परिषद: International Conference on Emerging Trends in Technology, Science and Interdisciplinary Innovation (TechNova 2025)

दिनांक: 30–31 मे 2025

आयोजक: Eudoxia Research University, New Castle (USA) आणि Eudoxia Research Centre, India

2. पेपर सादर: *Between Freedom and Coercion: Understanding Choice and Consent in Sex Work*

परिषद: IRTEC 3.0 – Third International Conference on Multidisciplinary Research Trends in European, Asian and African Countries

दिनांक: 27–28 सप्टेंबर 2024

3. पेपर सादर: *The Historical Articulation of Sex Work as Labor – Voices from within the Industry*

परिषद: International Conference on Recent Advances in Social Sciences, Humanities, Management and Scientific Research (RAMAS 2024)

दिनांक: 23–24 जुलै 2024

4. पेपर सादर: *Global Significance of Bhagavad Gita on Gender – A Timeless Lens for Equity and Empowerment*

राष्ट्रीय सेमिनार: Bridging the Gap – Integrating Indian Knowledge System with Modern Science, Technology and Culture

दिनांक: 19 एप्रिल 2025

6. परिषदेमधील पदे / शैक्षणिक जबाबदाऱ्या

1. Sectional President

International Conference on Women Empowerment – Women's Voices Through Time Advocacy and Action

आयोजक: SNDT University आणि Asiatic Society for Social Science Research

दिनांक: 24–26 मार्च 2025

7. संपादकीय मंडळातील सदस्यत्व (Editorial Positions)

1. Member – Review Management System

International Journal of Novel Trends & Innovation (ISSN 2984-908X)

दिनांक: 22 एप्रिल 2025

2. Member – Editorial Board
Scienxt Journal of Social Sciences
दिनांक: 13 जुलै 2024
3. Member – Editorial Board
ATSK Journal of Law
ISSN: 3005-3866
4. Member – Editorial Board
ATSK Journal of Sociology
ISSN: 3005-3676

8. प्रमाणपत्र अभ्यासक्रम / प्रशिक्षण

1. Certificate Programme: *Mechanics of Manuscript, Thesis, Dissertation and Funding of Research Project with Application of AI*

आयोजक: Eudoxia University, USA

कालावधी: 28 ऑक्टोबर – 6 नोव्हेंबर 2024

2. Refresher Course in Sociology

Malaviya Mission Teacher Training Programme (UGC)

आयोजक: Tezpur University

कालावधी: 6 डिसेंबर – 19 डिसेंबर 2024

ग्रेड: A

9. कार्यशाळा / सेमिनारमध्ये सहभाग

1. National Seminar: *Reproductive Rights and Legal Framework Addressing Population Issues*

दिनांक: 15 मार्च 2025

आयोजक: Shri Dharmasthala Manjunatheshwara Law College, Mangalore (ICSSR-SRC सहकार्याने)

2. Workshop: *Sampling Designs and Techniques*

दिनांक: 24-25 जून 2025

आयोजक: Veer Narmad South Gujarat University

प्राध्यापकांचे नाव: डॉ. अभिजित मोरे

पद: सहाय्यक प्राध्यापक (कायदा)

रुजू होण्याची तारीख: 15.01.2022

ओळखपत्र क्रमांक: MNLU21

1. पुस्तक प्रकाशन (Book Publication)

पुस्तकाचे शीर्षक: *Multimodal Transportation of Goods Act, 1993: A Comprehensive Commentary*

प्रकाशक: Laxmi Book Publication

ISBN: 978-1-257-82150-1

प्रकाशन: सप्टेंबर 2025

2. संशोधन निबंध (Research Papers)

1. Reproductive Autonomy in India: A Critical Examination of Abortion Rights, Legal Paradigms and Societal Constructs

प्रकाशन: Indian Journal of Criminology

Volume 53 (1), 2025 UGC CARE Journal (सहलेखन)

2. Old Pension Scheme vs. New Pension Scheme vs. Unified Pension Scheme: A Structural and Legal Comparison

प्रकाशन: International Journal of Research and Analytical Reviews (IJRAR)

UGC Approved Journal (Journal No: 43602) Impact Factor: 7.17

3. ब्लॉग प्रकाशन (Blog Publication)

India's Vehicle Scrapping Policy: A Roadmap to Sustainable Mobility

प्रकाशन: RGNUL Student Research Review

दिनांक: 19 सप्टेंबर 2024

4. आयोजित कार्यक्रम (Programs Organized)

1. Two Days Advanced Training Program in Mediation

आयोजक: Centre for Mediation and Research

दिनांक: 3 – 4 मे 2025

2. GST Dispute Resolution Mechanism, Adjudication, Appeals, Resolution Authority and Compounding of Offences

आयोजक: Centre for Mediation & Research (MNLU Mumbai) आणि DGTS

दिनांक: 25 जून 2025

प्रकार: Hybrid Mode

3. Seminar-cum-Webinar:

Navigating Alternative Dispute Resolution in Tax Law: Opportunities, Challenges and Rights of Taxpayers for Future Lawyers

आयोजक: Centre for Mediation & Research आणि Internship & Placement Cell, MNLU Mumbai

दिनांक: 27 सप्टेंबर 2025

4. Seminar-cum-Webinar

Centre for Mediation & Research आणि Directorate General of Taxpayer Services, Mumbai

Zonal Unit (DGTS, MZU) यांच्या सहकार्याने
दिनांक: 25 जून 2025

5.5 Hour Negotiation & Mediation Training Program

आयोजक: Centre for Mediation and Research (MNLU Mumbai) आणि Mohit Mokul Mediation

6. 40 Hours Mediation Training Programme

आयोजक: Maharashtra National Law University Mumbai सहकार्य: MCPC, Hon'ble Supreme Court, Main Mediation Centre आणि Bombay High Court
कालावधी: 20 – 26 जानेवारी 2025

शैक्षणिक वर्ष 2024-25 साठी परीक्षा निकाल

परीक्षेसाठी नोंदणी केलेल्या विद्यार्थ्यांची एकूण संख्या

अभ्यासक्रम (Programme)	वर्ष (Year)	बॅच (Batch)	परीक्षेला बसले (Appeared)	उत्तीर्ण (Pass)	नापास (Fail)	निकाल राखून ठेवले (Withheld)	अनुपस्थित (Absent)
बी.ए. एलएल.बी. (ऑनर्स)	१ले वर्ष	2024-2029	122	116	4	0	2
बी.ए. एलएल.बी. (ऑनर्स)	२रे वर्ष	2023-2028	113	108	5	0	2
बी.ए. एलएल.बी. (ऑनर्स)	३रे वर्ष	2022-2027	112	104	4	0	4
बी.ए. एलएल.बी. (ऑनर्स)	४थे वर्ष	2021-2026	117	114	3	0	0
बी.ए. एलएल.बी. (ऑनर्स)	५वे वर्ष	2020-2025	116	116	0	0	0
एम.ए. (मेडिएशन आणि कॉम्प्लेक्ट रिझोल्यूशन - एक्झिक्युटिव्ह) - सुरू	२रे वर्ष	2023-2025 (३ऱ्या सेमिस्टरपर्यंत - ४थ्या सेमिस्टरचा निकाल अद्याप जाहीर व्हायचा आहे)	31	31	0	0	0
पीजी डिप्लोमा इन आर्बिट्रेशन अँड मेडिएशन	—	2024-25	51	41	10	5	0

अभ्यासक्रम (Programme)	वर्ष (Year)	बॅच (Batch)	परीक्षेला बसले (Appeared)	उत्तीर्ण (Pass)	नापास (Fail)	निकाल राखून ठेवले (Withheld)	अनुपस्थित (Absent)
पीजी डिप्लोमा इन जीएसटी	—	2024-25	26	21	5	0	0
एलएल.एम. कार्यक्रम	—	2024-25	50	50	0	0	0
एलएल.एम. (एक्झिक्युटिव्ह) कार्यक्रम – सुरू	—	2024-2025 (१ला सेमिस्टर – २-या सेमिस्टरचा निकाल अद्याप जाहीर व्हायचा आहे)	40	37	1	0	2
एमबीए	—	—	13	13	0	0	0

इंटरनशिप आणि प्लेसमेंट सेल

प्रत्येक विद्यापीठामध्ये इंटरनशिप आणि प्लेसमेंट सेलची भूमिका अत्यंत महत्त्वाची असते. हा सेल उद्योग क्षेत्राशी संपर्क प्रस्थापित करून विद्यार्थ्यांच्या हितासाठी विद्यापीठाशी समन्वय साधतो.

महाराष्ट्र नॅशनल लॉ युनिव्हर्सिटी (MNLU), मुंबई येथील इंटरनशिप आणि प्लेसमेंट सेलची स्थापना कुलगुरू प्रा. (डॉ.) दिलीप उके यांच्या मार्गदर्शनाखाली करण्यात आली. स्थापनेपासूनच या सेलचा मुख्य उद्देश संभाव्य नियोक्ते (Recruiters) आणि विद्यापीठ यांच्यात मजबूत संपर्क जाळे तयार करणे व संवाद सुलभ करणे हा राहिला आहे.

संस्थांशी संबंध अधिक दृढ करण्यासाठी सेलने विविध उपक्रम राबवले. यात भागीदारीसाठी ई-मेल पाठवणे, पुढील संपर्कासाठी फोन कॉल करणे, कॅम्पस भरती व अतिथी व्याख्यानांसाठी संस्थांना विद्यापीठात आमंत्रित करणे तसेच निवडक संस्थांच्या कार्यालयांना भेट देणे यांचा समावेश होता. हे सर्व उपक्रम कुलगुरू प्रा. (डॉ.) दिलीप उके आणि निबंधक (प्रभारी) प्रा. (डॉ.) प्रतापसिंह बी. साळुंके यांच्या मार्गदर्शनाखाली पार पडले. या कार्यात फॅकल्टी समन्वयक डॉ. गरिमा पाल यांचेही सहकार्य लाभले.

इंटरनशिप आणि प्लेसमेंट सेलमध्ये खालील पदाधिकारी त्यांच्या संबंधित शैक्षणिक वर्षासह कार्यरत होते:

अनुक्रमांक	नाव	वर्ष	पद
1	रोझन लोबो	4थे वर्ष (2022-2027)	सह-संयोजक
2	वान्हिका महीपाल	3रे वर्ष (2023-2028)	सह-संयोजक
3	इशिता नायर	4थे वर्ष (2022-2027)	सह-सहसंयोजक
4	मायरा खन्ना	4थे वर्ष (2022-2027)	सह-सहसंयोजक

देण्यात आलेल्या इंटर्नशिपची यादी

अनुक्रमांक	संस्था / वकीलाचे नाव	निवडलेले विद्यार्थी	बॅच
१	पीसीजीटी	रोहन यादव, अक्षत पुंदीर, मधुरा वेदांग, वेदांत खालापूरकर, मानस्वी केदारें, नेहा भंडारी, जयंतिका रंजन, नुपूर अत्राम, मूमल जोशी, तेजस्विनी खुर्संगे, धीर वसानी, समिग्रा वानवे, राधिका अग्रवाल.	२०२४-२०२९
२	शाह अँड शाह	श्रेया क्षीरसागर	२०२२-२०२७
३	टीएलसी लीगल	सृजन निरखी, श्रीराज दुसाने	२०२१-२०२६
४	इंडिया लॉ एलएलपी	ऋतुजा टोपरे, रोशनी आनंद, शमीम मुहम्मद, रोहित जातोड	२०२०-२०२५ / २०२१-२०२६
५	आगामा असोसिएट्स	सृजन निरखी	२०२१-२०२६
६	ग्लेनमार्क फार्मास्युटिकल्स	देवरशी, अवधूत पांडरे, मयूर जयस्वाल, मौष्या मुखर्जी, परी ठक्कर	२०२२-२०२७ / २०२१-२०२६
७	खैतान अँड कंपनी	ज्ञानिथ हुन्सूर, सुमेधा कश्यप, इशिता नायर, सिया देशमुख, आरव अकोलकर, आर्यन शर्मा	२०२२-२०२७
८	जेनेसिस कन्सल्टिंग	ओम तिरणकर, कार्तिकेय कोठारी	२०२१-२०२६
९	पूर्णनंद अँड कंपनी	रोहित धनपोळे, चिन्मय जोशी	२०२१-२०२६
१०	एस अँड आर असोसिएट्स	सिद्धांत शिंदे	२०२१-२०२६
११.	पीएसएल अँडव्होकेट्स अँड सॉलिसिटर्स	त्रिया घोष, प्रमोद सनप, शुभांगी मस्के	२०२२-२०२७ / २०२१-२०२६
१२.	शार्दूल अमरचंद मंगळदास अँड कंपनी	मायरा खन्ना, लावण्या सहगल, मोक्षी रावल, रचना मधुसूदन	२०२२-२०२७
१३.	बीटीजी अद्वया	मेघना जैन	२०२२-२०२७
१४	टचस्टोन पार्टनर्स	वर्षा वेंकट	२०२१-२०२६

अनुक्रमांक	संस्था / वकीलाचे नाव	निवडलेले विद्यार्थी	बॅच
१५	रेगस्ट्रीट लॉ अँड व्हायझर्स	प्रीती झालवर, तीशा भाटिजा, सांची खजुरिया, साहिल साळवे	२०२२-२०२७
१६	अँडव्होकेट माणिक दत्त यांचे चेंबर्स	स्वाती पवार	२०२३-२०२८
१७	सोलोमन अँड कंपनी	अदिती ठीते, रोहित जातोड, ओम तिरणकर	२०२१-२०२६
१८	अँडव्होकेट कुमार अनुराग सिंह यांचे चेंबर्स	रेयांशी बन्सल	२०२३-२०२८
१९	निशीथ देसाई अँड असोसिएट्स	तानिया बागवे, ओजस्वी शेलके, रणिश भगत	२०२२-२०२७
२०	सिनलिटिगेटर्स लॉ फर्म	धीर वसानी	२०२४-२०२९
२१	एम-ए-वाय लॉयर्स एलएलपी	संजना पुजारी, खुशी मिश्रा	२०२१-२०२६

एकूण विद्यार्थ्यांची संख्या: 61

ऑन-कॅम्पस भरतीची यादी

अनुक्रमांक	संस्थेचे नाव	निवडलेले विद्यार्थी	बॅच
१	Ernst & Young (अर्न्स्ट अँड यंग)	श्री. निशित गोखरू, कु. संजना थासळ	२०२०- २०२५
२	Shardul Amarchand Mangaldas (शार्दूल अमरचंद मंगळदास)	कु. फरहानाझ हजारी, कु. अरुषी हांडा, कु. अंशिका त्यागी	२०२०- २०२५
३	ThinkLaw Advocates (थिंक लॉ अँडव्होकेट्स)	श्री. रोहन फडके	२०२०- २०२५
४	ThinkLaw Advocates (थिंक लॉ अँडव्होकेट्स)	श्री. समीर महाजन	२०२०- २०२५
५	Wadia Ghandy and Co. (वाडिया घांडी अँड कंपनी)	श्री. वेदांत मसके	२०२०- २०२५
६	Zyduz Wellness (झायडस वेलनेस)	श्री. अनुराग कुलकर्णी	२०२०- २०२५

अनुक्रमांक	संस्थेचे नाव	निवडलेले विद्यार्थी	बॅच
७	IDBI Bank (आयडीबीआय बँक)	कु. कल्याणी मडावी	२०२०-२०२५
८	IDBI Bank (आयडीबीआय बँक)	श्री. सिद्धांत जैस्वाल	२०२०-२०२५
९	IDBI Bank (आयडीबीआय बँक)	श्री. अर्जुन रावत	२०२०-२०२५
१०	IDBI Bank (आयडीबीआय बँक)	श्री. शिवा श्रीकुमार	२०२०-२०२५
११.	IDBI Bank (आयडीबीआय बँक)	श्री. ऋषभ लाडे	२०२०-२०२५

एकूण भरती झालेले विद्यार्थी: 14

प्री-प्लेसमेंट ऑफर्सची यादी

अनुक्रमांक	संस्थेचे नाव	विद्यार्थ्याचे नाव	बॅच
१	Nishith Desai Associates (निशीथ देसाई असोसिएट्स)	कु. सोनाक्षी बाबेल	२०२०-२०२५
२	Nishith Desai Associates (निशीथ देसाई असोसिएट्स)	श्री. आकाश शिरोरे	२०२०-२०२५
३	Cyril Amarchand Mangaldas (सिरिल अमरचंद मंगळदास)	कु. कीर्ती सिंह	२०२०-२०२५
४	Cyril Amarchand Mangaldas (सिरिल अमरचंद मंगळदास)	कु. रिया कुमार	२०२०-२०२५
५	Khaitan & Co. (खैतान अँड कंपनी)	कु. मेहर शर्मा	२०२०-२०२५
६	S&R Associates (एस अँड आर असोसिएट्स)	श्री. संकल्प दुबे	२०२०-२०२५
७	S&R Associates (एस अँड आर असोसिएट्स)	श्री. शिवेश दिदवानिया	२०२०-२०२५
८	AZB & Partners (एझेडबी अँड पार्टनर्स)	कु. पिया त्रिपाठी	२०२०-२०२५
९	Trilegal (ट्रायलीगल)	कु. तनिषा चिवटे	२०२०-२०२५
१०	Wadia Ghandy & Co. (वाडिया घांडी अँड कंपनी)	श्री. अंतस केस्टवाल	२०२०-२०२५
११.	Wadia Ghandy & Co. (वाडिया घांडी अँड कंपनी)	कु. जान्हवी कापगटे	२०२०-२०२५

अनुक्रमांक	संस्थेचे नाव	विद्यार्थ्याचे नाव	बॅच
१२.	Wadia Ghandy & Co. (वाडिया घांडी अँड कंपनी)	श्री. आदित्य गुगले	२०२०-२०२५
१३.	Wadia Ghandy & Co. (वाडिया घांडी अँड कंपनी)	श्री. आर्य पटेल	२०२०-२०२५
१४	Anex Advisory (अनेक्स अँडव्हायजरी)	श्री. ओंकार चौधरी	२०२०-२०२५
१५	National Stock Exchange (नॅशनल स्टॉक एक्सचेंज)	कु. हिमांशी अग्रवाल	२०२०-२०२५

एकूण भरती झालेले विद्यार्थी: 15

अंतर्गत गुणवत्ता हमी कक्ष (IQAC) २०२४-२५

IQAC ची पुनर्रचना

(२०२४-२५साठी IQAC ची पुनर्रचना) प्रशासनातील काही बदल लक्षात घेऊन २०मार्च २०२४ रोजी IQAC ची पुनर्रचना करण्यात आली.

२०२४-२५ या कालावधीसाठी IQAC ची रचना खालीलप्रमाणे आहे:

अनुक्रमांक	नावे	पदनाम / वर्ग	IQAC मधील पद
१	प्रा. (डॉ.) दिलीप उके	कुलगुरू	अध्यक्ष
२	डॉ. प्रतापसिंह साळुंके	निबंधक	सदस्य
३	डॉ. किरण राय	विभागप्रमुख (PG)	सदस्य
४	डॉ. अशोक चिकटे	सहाय्यक प्राध्यापक	सदस्य
५	डॉ. आनंद राऊत	सहाय्यक प्राध्यापक	सदस्य
६	श्री. सुजित पाटील	वित्त आणि लेखा अधिकारी	सदस्य
७	डॉ. तनया कमलाकर	संचालक, सेंटर फॉर रिसर्च अँड क्रिमिनल जस्टिस (CRCJ)	सदस्य
८	कु. श्वेता भुयान	विद्यार्थी प्रतिनिधी	सदस्य
९	डॉ. उपमन्यु सेनगुप्ता	परीक्षा नियंत्रक (COE), प्रशासकीय अधिकारी	सदस्य
१०	कु. श्रद्धा गायकवाड	सहाय्यक प्राध्यापक	सदस्य
११.	कु. आस्था तिवारी	सहाय्यक प्राध्यापक	सदस्य

अनुक्रमांक	नावे	पदनाम / वर्ग	IQAC मधील पद
१२.	डॉ. राजेश अग्रवाल	उद्योग / संशोधन	सदस्य
१३.	डॉ. गरिमा पाल	संशोधन	सदस्य
१४	श्री. शाम गुळवे	सहाय्यक प्राध्यापक	सदस्य
१५	अॅड. प्रतिक इरपटीगिरे	माजी विद्यार्थी प्रतिनिधी	सदस्य
१६	डॉ. बबन मोरे	ग्रंथपाल (प्रभारी)	सदस्य
१७	डॉ. अमित कुमार	सहाय्यक प्राध्यापक	उपसंचालक
१८	डॉ. रमाकांत कपले	शैक्षणिक तज्ज्ञ, माजी संचालक, B.C.U.D., S.R.T.M. विद्यापीठ, नांदेड (हितधारक)	बाह्य सदस्य
१९	डॉ. अभिजित रोही	विभागप्रमुख (UG)	संचालक

IQAC च्या नियमित त्रैमासिक बैठका

नियमित बैठका त्रैमासिक पद्धतीने नियोजित तारखांनुसार घेण्यात आल्या. प्रत्येक बैठकीसाठीचा अजेंडा अगोदरच तयार करून कुलगुरू यांची मान्यता घेण्यात आली. IQAC बैठकीची सूचना दोन आठवडे आधी प्रसारित करण्यात आली आणि बैठकीचा अजेंडा एक आठवडा आधी सर्व सदस्यांना पाठविण्यात आला.

गुणवत्ता हमी संचालक (संचालक, गुणवत्ता हमी) यांनी बैठकीसाठी पॉवरपॉईंटद्वारे सादरीकरण केले. हे सादरीकरण सर्व IQAC सदस्यांना त्यांच्या संदर्भासाठी पाठविण्यात आले. बैठकीचे वार्षिक वेळापत्रक पुढीलप्रमाणे निश्चित करण्यात आले:

- पहिली नियमित बैठक – २१ ऑगस्ट २०२४
- दुसरी नियमित बैठक – १२ डिसेंबर २०२४
- तिसरी नियमित बैठक – १२ फेब्रुवारी २०२४
- चौथी नियमित बैठक – ०९ मे २०२४

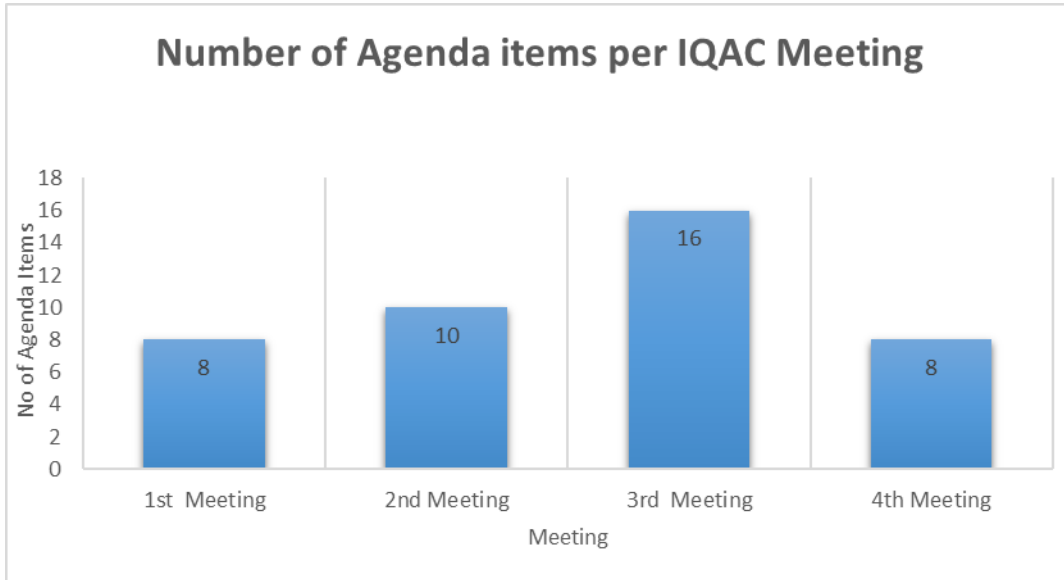
या बैठकीची उपस्थिती नोंद स्वतंत्र नोंदवहीमध्ये ठेवण्यात आली आहे. (बैठकीचे इतिवृत्त) तयार करून मंजुरीनंतर सर्व IQAC सदस्यांना तसेच कॅम्पसमधील विभागप्रमुखांना (HoD) पाठविण्यात आले.

सर्व बैठकीचे इतिवृत्त हे IQAC कार्यालयात हार्ड कॉपी तसेच इलेक्ट्रॉनिक स्वरूपात उपलब्ध आहेत.

कार्यसूची.

सर्व बैठकीचे अजेंडे IQAC मार्गदर्शक तत्वे (Guidelines of IQAC) आणि NAAC Key Indicators लक्षात घेऊन तयार करण्यात आले. या शैक्षणिक वर्षातील बहुतेक बैठकीच्या अजेंडाचा मुख्य भर उच्च शिक्षणातील सुधारणा (NAAC आणि NEP) तसेच दस्तऐवजीकरण (Documentation) यावर होता.

- पहिली नियमित बैठक – ०८ बैठकीची कार्यसूची.
- दुसरी नियमित बैठक – १० बैठकीची कार्यसूची.
- तिसरी नियमित बैठक – १६ बैठकीची कार्यसूची.
- चौथी नियमित बैठक – ०८ बैठकीची कार्यसूची.

आकृती : IQAC बैठकीनुसार ‘कार्यसूचीतील मुद्द्यांची संख्या’ दर्शविणारा स्तंभ आलेख (Column Graph).

बहुतेक कार्यसूचीतील मुद्द्यांवर (म्हणजेच ८०% पेक्षा अधिक) कार्यवाही सुरू करण्यात आली आहे.

IQAC बैठकींचा आढावा आणि कार्यसूची प्रगती २०२४-२५

शैक्षणिक वर्ष २०२४-२५ दरम्यान अंतर्गत गुणवत्ता हमी कक्ष (IQAC) ने विविध गुणवत्ता वृद्धी उपक्रमांवर चर्चा व निर्णय घेण्यासाठी चार बैठका आयोजित केल्या. या बैठकींमध्ये एकूण ४२ कार्यसूची मुद्द्यांवर चर्चा करण्यात आली. त्यापैकी ३० मुद्दे यशस्वीपणे पूर्ण करण्यात आले असून एकूण ७१.४% पूर्णता दर साध्य करण्यात आला.

पहिली बैठक:

या बैठकीत असलेल्या ८ पैकी सर्व ८ कार्यसूची मुद्दे (१००%) यशस्वीपणे पूर्ण करण्यात आले. यामुळे शैक्षणिक वर्षाची प्रभावी व सकारात्मक सुरुवात झाल्याचे दिसून आले.

दुसरी बैठक:

या बैठकीत १० कार्यसूची मुद्द्यांवर चर्चा झाली. त्यापैकी ६ मुद्दे पूर्ण (६०%) करण्यात आले, तर ४ मुद्दे पुढील कार्यवाहीसाठी प्रलंबित ठेवण्यात आले.

तिसरी बैठक:

या बैठकीत सर्वाधिक १६ कार्यसूची मुद्द्यांवर चर्चा झाली. त्यापैकी १० मुद्दे पूर्ण (६२.५%) करण्यात आले, तर ६ मुद्द्यांवर पुढील पाठपुराव्यासाठी कार्यवाही आवश्यक राहिली.

चौथी बैठक:

या बैठकीत ८ कार्यसूची मुद्द्यांचा आढावा घेण्यात आला. त्यापैकी ६ मुद्दे पूर्ण (७५%) करण्यात आले, ज्यामुळे वर्षाच्या अखेरीस कार्यसूची अंमलबजावणीतील कार्यक्षमता वाढल्याचे सकारात्मक संकेत दिसून आले.

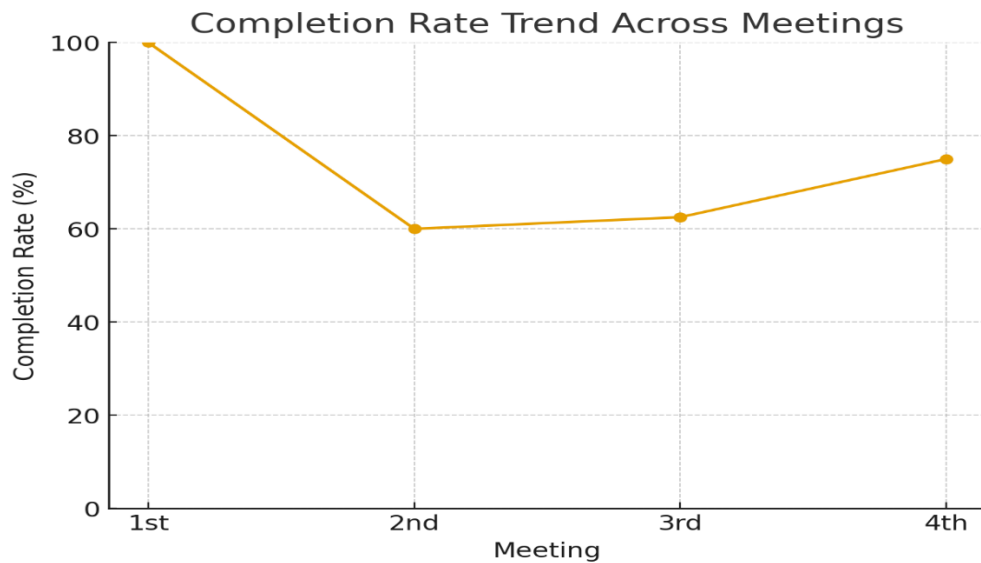
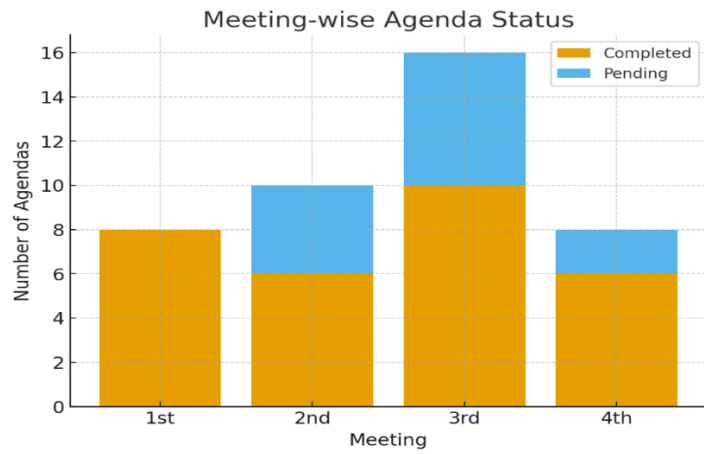
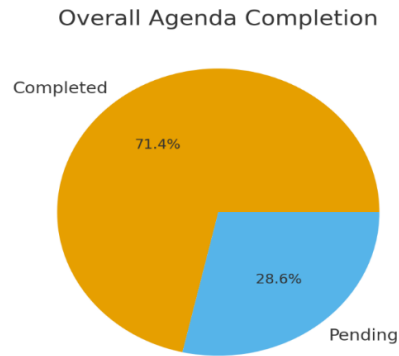
सांख्यिकीय विश्लेषण

- पहिल्या बैठकीत सर्वाधिक कामगिरी दिसून आली असून १००% पूर्णता दर नोंदविण्यात आला.
- दुसऱ्या बैठकीत सर्वात कमी ६०% पूर्णता दर नोंदविण्यात आला.
- एकूणच, IQAC ने सातत्यपूर्ण प्रगती दर्शविली असून अंतिम बैठकीत कामगिरीत लक्षणीय सुधारणा झाल्याचे दिसून येते.

आलेखीय निरीक्षणे (Graphical Insights)

- पाई चार्ट मध्ये एकूण स्थिती दर्शविण्यात आली आहे: ७१.४% कार्यसूची मुद्दे पूर्ण झाले असून २८.६% मुद्दे प्रलंबित आहेत.
- बार चार्ट मध्ये प्रत्येक बैठकीनुसार पूर्ण झालेले आणि प्रलंबित कार्यसूची मुद्द्यांचे वितरण दर्शविले आहे.
- लाइन चार्ट मध्ये सर्व बैठकींमधील पूर्णता दरातील प्रवृत्ती (Trend) स्पष्टपणे दर्शविण्यात आली आहे.

या विश्लेषणातून IQAC चा गुणवत्ता वृद्धीकडे सक्रिय आणि सकारात्मक दृष्टिकोन दिसून येतो. तसेच प्रलंबित कार्यसूची मुद्द्यांसाठी उत्तरदायित्व (Accountability) आणि पाठपुरावा यंत्रणा प्रभावीपणे कार्यरत असल्याचे स्पष्ट होते.

कृती आराखडा स्वरूप (Action Plan Format)

बैठकीच्या इतिवृत्तांनुसार IQAC ने कृती आराखडा (Action Plan) तयार केला असून त्याची अंमलबजावणी करण्यात येत आहे.

कृती आराखड्याचे स्वरूप पुढीलप्रमाणे आहे:

घटकनिहाय समिती गठन (Attribute-wise Committee Formation)

२०२४-२५ या कालावधीत IQAC ने संस्थेतील विशिष्ट गुणवत्ता घटकांवर देखरेख ठेवण्यासाठी घटकनिहाय समित्या नियुक्त करण्याची संरचित पद्धत सुरू केली. प्रत्येक समितीचे संरचन अध्यापन-अभ्यास (Teaching-Learning), संशोधन (Research), विद्यार्थी सहाय्य (Student Support), विस्तार उपक्रम (Extension Activities) आणि प्रशासन व सुशासन (Governance) यांसारख्या प्रमुख क्षेत्रांशी करण्यात आले.

प्राध्यापकांच्या तज्ज्ञतेनुसार त्यांना संबंधित जबाबदाऱ्या सोपवून IQAC ने केंद्रित देखरेख आणि उत्तरदायित्व सुनिश्चित केले. या पद्धतीमुळे कार्यसूची मुद्द्यांच्या आढाव्याची प्रक्रिया अधिक सुटसुटीत झाली तसेच समिती सदस्यांमध्ये स्वामित्वाची भावना वाढली, ज्यामुळे गुणवत्ता वृद्धी उपक्रमांची प्रभावीता अधिक वाढली.

या समित्यांकडून मिळणाऱ्या नियमित अहवालांमुळे IQAC बैठकीत माहितीआधारित (Data-Driven) निर्णय घेण्यास मदत झाली.

ग्रंथालय लेखापरीक्षण नमुना (Library Audit Format) तयार करणे

२०२४-२५ या कालावधीत IQAC ने ग्रंथालयातील संसाधने व सेवा यांच्या मूल्यमापनासाठी संरचित ग्रंथालय लेखापरीक्षण नमुना (Library Audit Format) तयार केला. या नमुन्यात पुस्तके व जर्नल्सचा संग्रह, डिजिटल संसाधने, पायाभूत सुविधा, वापर आकडेवारी (Usage Statistics) आणि अनुपालन उपाय (Compliance Measures) यांसारख्या महत्वाच्या बाबींची नोंद करण्याची व्यवस्था करण्यात आली.

या प्रमाणित नमुन्याच्या (Standardized Template) माध्यमातून IQAC ने ग्रंथालयाच्या कार्यप्रदर्शनाचे एकसमान दस्तऐवजीकरण आणि पद्धतशीर आढावा सुनिश्चित केला. या उपक्रमामुळे नियमित देखरेख करणे, सुधारणा आवश्यक असलेल्या क्षेत्रांची ओळख पटवणे आणि विद्यार्थी व प्राध्यापकांना ग्रंथालयातील संसाधनांचा अधिक प्रभावी वापर करता येण्यासाठी मदत होईल.

IQAC साठी प्रशासकीय रचना विकसित करणे

२०२४-२५ या कालावधीत IQAC ने आपल्या कार्यपद्धतीला अधिक बळकटी देण्यासाठी स्पष्ट आणि सुव्यवस्थित प्रशासकीय रचना विकसित करण्याचे कार्य हाती घेतले. या रचनेत अध्यक्ष, समन्वयक, प्राध्यापक सदस्य आणि बाह्य तज्ज्ञ यांच्या भूमिका व जबाबदाऱ्या स्पष्टपणे निश्चित करण्यात आल्या, ज्यामुळे उत्तरदायित्व आणि कार्यातील सुसूत्रता सुनिश्चित झाली.

या रचनेमध्ये पद्धतशीर दस्तऐवजीकरण, माहिती व्यवस्थापन (Data Management) आणि अहवाल प्रक्रिया (Reporting Processes) यांवरही विशेष भर देण्यात आला, ज्यामुळे निर्णयप्रक्रियेला आवश्यक आधार मिळू शकतो.

ही रचना संस्थात्मक पातळीवर अंमलात आणल्यामुळे IQAC मध्ये समन्वय वाढला, कार्यप्रवाह अधिक प्रभावी झाला आणि सातत्यपूर्ण गुणवत्ता वृद्धीसाठी एक टिकाऊ प्रणाली निर्माण झाली.

दस्तऐवजीकरण धोरणाची (Policy on Documentation) तयारी

विद्यापीठाने सर्व संस्थात्मक माहितीची अखंडता (Integrity), प्रामाणिकता (Authenticity) आणि योग्य हाताळणी सुनिश्चित करण्यासाठी सर्वसमावेशक दस्तऐवजीकरण धोरण (Policy on Documentation) विकसित केले आहे. या धोरणात माहिती निर्मिती, संकलन, पडताळणी आणि साठवण यांसाठी प्रमाणित कार्यपद्धती निश्चित करण्यात आल्या आहेत, ज्यामुळे प्रत्येक दस्तऐवज विश्वसनीय आणि मागोवा घेण्यायोग्य (Traceable) राहील.

या धोरणामध्ये नोंदी जतन करण्यासाठी स्पष्ट नियम दिले असून त्यात दस्तऐवजांची प्रमाणितता तपासणे, अधिकृत नोंदी ठेवणे आणि अनधिकृत बदल टाळणे यासाठी मार्गदर्शक तत्त्वे समाविष्ट आहेत. तसेच, माहितीचे संरक्षण करण्यासाठी भौतिक (Physical) आणि डिजिटल (Digital) अशा दोन्ही प्रकारच्या सुरक्षित साठवण यंत्रणा निर्धारित करण्यात आल्या आहेत.

या उपाययोजनांच्या अंमलबजावणीद्वारे विद्यापीठ पारदर्शकता राखणे, माहितीआधारित निर्णयप्रक्रियेला पाठबळ देणे आणि नियामक आवश्यकतांचे पालन करणे यासाठी कटिबद्ध आहे. याशिवाय, या धोरणाचे पालन सुनिश्चित करण्यासाठी नियमित लेखापरीक्षण (Audits) आणि कालानुसार आढावे (Periodic Reviews) यांचा समावेश करण्यात आला आहे, ज्यामुळे माहिती व्यवस्थापनात सातत्याने सुधारणा साध्य होईल.

शैक्षणिक लेखापरीक्षणासाठी दस्तऐवज तपासणी यादी

IQAC ने शैक्षणिक लेखापरीक्षणासाठी आवश्यक असलेल्या दस्तऐवजांची सर्वसमावेशक तपासणी यादी (Checklist) तयार केली आहे. या यादीमुळे अध्यापन, अध्ययन, संशोधन तसेच प्रशासकीय कार्यांशी संबंधित सर्व महत्वाच्या नोंदी पद्धतशीररीत्या व्यवस्थित ठेवणे आणि आवश्यकतेनुसार तत्काळ उपलब्ध करणे सुनिश्चित होते.

प्रत्येक दस्तऐवज त्याची सुसंगती, प्रामाणिकता आणि नियामक निकषांशी (Regulatory Standards) असलेले अनुपालन लक्षात घेऊन वर्गीकृत करण्यात आला आहे. ही तपासणी यादी जतन केल्यामुळे लेखापरीक्षण प्रक्रिया सुरळीत पार पडते, विसंगती कमी होतात आणि शैक्षणिक व प्रशासकीय कार्यप्रणालीतील पारदर्शकता स्पष्ट होते.

याशिवाय, ही तपासणी यादी सातत्यपूर्ण देखरेख आणि नोंदींचे वेळोवेळी अद्ययावतकरण करण्यासाठी मार्गदर्शक म्हणूनही उपयोगी ठरते. त्यामुळे अंतर्गत गुणवत्ता हमी प्रक्रिया आणि बाह्य मान्यता (Accreditation) आवश्यकतांना पूरक आधार मिळतो.

एमएनएलयू मुंबईमधील सर्व नियमित कार्यक्रमांसाठी कार्यक्रम निष्पत्ती (Programme Outcomes)

IQAC ने विद्यापीठात चालविण्यात येणाऱ्या सर्व नियमित शैक्षणिक कार्यक्रमांसाठी कार्यक्रम निष्पत्ती (Programme Outcomes) संकलित करून त्यांचे दस्तऐवजीकरण केले आहे. या निष्पत्तीमध्ये विद्यार्थ्यांनी त्यांच्या संबंधित कार्यक्रमाच्या पूर्णतेनंतर अर्जित करावयाचे ज्ञान, कौशल्ये आणि क्षमता स्पष्टपणे नमूद करण्यात आले आहेत.

या कार्यक्रम निष्पत्ती अभ्यासक्रम रचना (Curriculum Design), अध्यापन पद्धती (Teaching Strategies) आणि मूल्यमापन पद्धती (Assessment Methods) यांसाठी एक महत्त्वाचा आधार म्हणून कार्य करतात. यामुळे विद्यापीठाच्या शैक्षणिक उद्दिष्टांशी आणि व्यावसायिक मानकांशी सुसंगती राखली जाते.

मोजता येण्याजोग्या (Measurable) निष्पत्ती निश्चित केल्यामुळे विद्यापीठाला विद्यार्थ्यांच्या कामगिरीचे मूल्यमापन करणे, सुधारणा आवश्यक असलेल्या क्षेत्रांची ओळख पटवणे आणि शिक्षणाच्या एकूण गुणवत्तेत वाढ करणे शक्य होते.

या कार्यक्रम निष्पत्तींचा सविस्तर नमुना परिशिष्ट – ६ (Annexure 6) मध्ये संदर्भासाठी जोडलेला आहे. हा नमुना सर्व कार्यक्रमांमध्ये सातत्यपूर्ण शैक्षणिक सुधारणा आणि उत्तरदायित्व सुनिश्चित करण्यासाठी एक संरचित चौकट प्रदान करतो.

मिश्रित शिक्षण धोरणाचा मसुदा तयार करणे (Draft Policy on Blended Learning)

महाराष्ट्र नॅशनल लॉ युनिव्हर्सिटी, मुंबई (यापुढे “विद्यापीठ”) हे भारतात तसेच जागतिक स्तरावर बदलत्या कायदेव्यवसायाच्या गरजांना प्रतिसाद देणारे गतिमान, प्रभावी आणि आकर्षक कायदे शिक्षण प्रदान करण्यासाठी कटिबद्ध आहे. या अनुषंगाने मिश्रित शिक्षण धोरण (Blended Learning Policy) तयार करण्याचा मसुदा तयार करण्यात आला आहे.

या धोरणामध्ये ऑनलाइन शिक्षण उपक्रम आणि पारंपरिक प्रत्यक्ष अध्यापन (Face-to-Face Instruction) यांचे एकत्रीकरण करून अध्ययन अनुभव अधिक समृद्ध करणे, लवचिकता वाढवणे आणि विद्यार्थी व प्राध्यापकांमध्ये डिजिटल साक्षरता विकसित करणे यासाठी एक चौकट निश्चित करण्यात आली आहे.

राष्ट्रीय शिक्षण धोरण २०२० मध्ये मिश्रित शिक्षणाच्या संभाव्यतेची दखल घेतली असून शिक्षण अनुभव अधिक प्रभावी करण्यासाठी तंत्रज्ञानाच्या वापराची शिफारस करण्यात आली आहे. तसेच NEP 2020 मध्ये डिजिटल पायाभूत सुविधा विकसित करण्याचे महत्त्व अधोरेखित करून उच्च शिक्षण संस्थांना (HEIs) मिश्रित शिक्षणासाठी आवश्यक तंत्रज्ञान आणि साधनांनी सक्षम करण्याची आवश्यकता नमूद करण्यात आली आहे.

अभ्यासक्रम पुनरावलोकन धोरणाची तयारी (Preparation of Curriculum Revision Policy)

IQAC ने शैक्षणिक कार्यक्रम सुसंगत, अद्ययावत आणि आधुनिक ज्ञान तसेच उद्योग क्षेत्राच्या गरजांशी संलग्न राहावेत यासाठी अभ्यासक्रम पुनरावलोकन धोरण (Curriculum Revision Policy) तयार केले आहे.

या धोरणामध्ये अभ्यासक्रमाचे नियमित कालांतराने पुनरावलोकन व अद्ययावतकरण करण्यासाठी एक संरचित प्रक्रिया निश्चित करण्यात आली आहे. या प्रक्रियेमध्ये प्राध्यापक, विद्यार्थी, माजी विद्यार्थी आणि उद्योग क्षेत्रातील तज्ज्ञ यांच्याकडून अभिप्राय घेण्याची तरतूद करण्यात आली आहे.

या धोरणात अभ्यासक्रमातील उणिवा ओळखणे, नवीन अभ्यासक्रम सुरू करणे आणि विद्यमान विषयवस्तूंचे पुनरावलोकन करणे यासाठी मार्गदर्शक तत्त्वे निश्चित करण्यात आली आहेत, ज्यामुळे अध्ययन निष्पत्ती (Learning Outcomes) अधिक प्रभावीपणे साध्य करता येतील.

या पद्धतशीर प्रक्रियेमुळे अभ्यासक्रम शैक्षणिक मानकांशी सुसंगत राहतो, नवोन्मेषाला चालना मिळते आणि विद्यार्थ्यांना आवश्यक कौशल्ये व क्षमता विकसित करण्यास मदत होते.

विद्यार्थी अध्यापन सहाय्यक (Teaching Assistants – TAs) धोरणाची तयारी

उच्च प्रगती करणाऱ्या विद्यार्थ्यांसाठी गतिमान शिक्षण वातावरण निर्माण करणे तसेच समवयीन-आधारित अध्यापन-अभ्यास (Peer-to-Peer Teaching-Learning) माध्यमातून मार्गदर्शन कार्यक्रम अधिक बळकट करण्याच्या उद्देशाने विद्यार्थ्यांनी प्राध्यापकांना अभ्यासक्रमात सहाय्य करण्यासाठीचे नियम निश्चित करण्यात आले आहेत.

या अनुषंगाने IQAC ने विद्यार्थी अध्यापन सहाय्यक (Teaching Assistants – TAs) यांच्यासाठी स्वतंत्र धोरण विकसित केले आहे. या धोरणात TAs यांच्या भूमिका, जबाबदाऱ्या आणि निवड निकष स्पष्टपणे निश्चित करण्यात आले आहेत. या धोरणामुळे TAs शैक्षणिक सहाय्य, संशोधन सहाय्य आणि वर्गातील विविध उपक्रमांमध्ये प्रभावी योगदान देऊ शकतात, तसेच त्यांना मोलाचा व्यावसायिक अनुभव मिळण्याची संधी प्राप्त होते.

या धोरणामध्ये पात्रता निकष, कामाचे स्वरूप व अपेक्षित कामाचा ताण (Workload), प्रशिक्षणाची तरतूद आणि मूल्यमापन पद्धती याबाबत स्पष्ट मार्गदर्शक तत्वे दिली आहेत, ज्यामुळे पारदर्शकता आणि न्याय्यतेचे पालन सुनिश्चित होते.

TA प्रणाली औपचारिक स्वरूपात लागू केल्यामुळे विद्यापीठात विद्यार्थी सहभाग, मार्गदर्शनाच्या संधी आणि कौशल्य विकासाला चालना मिळते. तसेच TA नियुक्त्या व त्यांच्या जबाबदाऱ्यांचे योग्य दस्तऐवजीकरण करण्याचीही तरतूद या धोरणात करण्यात आली आहे.

शैक्षणिक उपक्रम आणि संशोधनासाठी कृत्रिम बुद्धिमत्ता (AI) साधनांच्या वापराबाबत धोरणाची तयारी

IQAC ने शैक्षणिक उपक्रम आणि संशोधनासाठी कृत्रिम बुद्धिमत्ता (AI) साधनांच्या वापराबाबत सर्वसमावेशक धोरण विकसित केले आहे, ज्याद्वारे AI चा नैतिक, जबाबदार आणि प्रभावी वापर करण्यासाठी स्पष्ट मार्गदर्शक तत्वे निश्चित करण्यात आली आहेत.

या धोरणामध्ये अध्यापन, अध्ययन, संशोधन आणि शैक्षणिक लेखन यामध्ये AI च्या वापरासाठी परवानगी असलेल्या बाबी स्पष्ट करण्यात आल्या आहेत. त्याचबरोबर पारदर्शकता, शैक्षणिक प्रामाणिकता (Academic Integrity) आणि माहिती गोपनीयता (Data Privacy) यांवर विशेष भर देण्यात आला आहे.

या धोरणात AI-सहाय्यित असाइनमेंट्स, संशोधनातील माहिती विश्लेषण (Research Data Analysis) आणि सामग्री निर्मिती (Content Generation) यांसाठी ठराविक कार्यपद्धती निश्चित करण्यात आल्या आहेत, ज्यामुळे AI चा वापर मानवी प्रयत्नांना पूरक ठरेल आणि मौलिकता व शैक्षणिक मानके अबाधित राहतील याची खात्री केली जाते.

या मार्गदर्शक तत्वांच्या अंमलबजावणीद्वारे विद्यापीठ नवोपक्रमाला प्रोत्साहन देते, संशोधन कार्यक्षमता वाढवते आणि विद्यार्थी तसेच प्राध्यापकांना उदयोन्मुख तंत्रज्ञानाशी जबाबदारीने संवाद साधण्यासाठी सक्षम करते.

समजुती करारांची यादी (MoU)

अनुक्रमांक	समजुती कराराचे नाव	प्रारंभ दिनांक	समाप्ती दिनांक
१	डोगरा लॉ कॉलेज बारी ब्राह्मण जम्मू	०१.०१.२०२४	०१.०१.२०३०
२	कायदेशीर अभ्यास आणि संशोधन विभाग, बरकतुल्ला विद्यापीठ, भोपाळ	०९.०१.२०२४	०८.०१.२०३०
३	कौटुंबिक न्यायालय वकील संघटना, मुंबई	२४.०१.२०२४	२३.०१.२०२६
४	नॉलेजेशिया कन्सल्टंट्स	०७.०३.२०२४	
५	सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ पुणे	०१.०४.२०२४	३०.०३.२०३०
६	महाराष्ट्र लघु उद्योग विकास महामंडळ मर्यादित (MSSIDCL)	२४.०४.२०२४	२३.०४.२०२५
७	रोटरी क्लब ऑफ नवी मुंबई	२७.०५.२०२४	२६.०५.२०२५
८	एसएमई (SME) मंच	१५.०६.२०२४	१४.०६.२०२८
९	धर्मशास्त्र नॅशनल लॉ युनिव्हर्सिटी, जबलपूर, मध्य प्रदेश	३१.०७.२०२४	३०.०७.२०२८
१०	मुंबई ग्राहक पंचायत	०९.१०.२०२४	०८.१०.२०२८
११	डॉ. राजेंद्र प्रसाद नॅशनल लॉ युनिव्हर्सिटी प्रयागराज उत्तर प्रदेश	२६.११.२०२४	
१२	राष्ट्रीय विधी सेवा प्राधिकरण (नालसा)	०१.०३.२०२५	
१३	गदान्स्क विद्यापीठ		
१४	गृहार्मनी पुनर्विकास भागधारक महासंघ (GRSF)		
१५	सिंहगड टेक्निकल एज्युकेशन सोसायटीचे सिंहगड लॉ कॉलेज, पुणे आणि मेडिको-लीगल सोसायटी ऑफ इंडिया, पुणे		
१६	एनआयएसएम (NISM)		
१७	कर्नाटक राज्य कायदा विद्यापीठ हुबली	१९.०४.२०२५	१८.०४.२०३०
१८	घटनात्मक आणि संसदीय अभ्यास संस्था	०९.०६.२०२५	

शिष्यवृत्ती सुविधा

विद्यापीठाचा शिष्यवृत्ती विभाग सन २०१५ पासून कार्यरत असून शासन, स्वयंसेवी संस्था (NGO) तसेच विविध परोपकारी संस्थांकडून दिल्या जाणाऱ्या शिष्यवृत्ती विद्यार्थ्यांना मिळवून देण्यासाठी मदत करतो.

शिष्यवृत्तीविषयी माहिती (Scholarships Briefing Schedule)

अ) महाराष्ट्र शासन (MAHADBT):

महाराष्ट्र शासनाकडून महाराष्ट्र राज्यातील अधिवास (डोमिसाईल) असलेल्या विद्यार्थ्यांसाठी ही शिष्यवृत्ती सुविधा उपलब्ध आहे. महाDBT पोर्टल अंतर्गत विद्यार्थ्यांच्या पात्रतेनुसार विविध शिष्यवृत्ती योजना उपलब्ध आहेत.

ब) मध्यप्रदेश शासन:

ही शिष्यवृत्ती योजना मेधावी योजना (Medhavi Yojana) म्हणून ओळखली जाते. ही योजना केवळ मध्यप्रदेश राज्यातील अधिवास असलेल्या विद्यार्थ्यांसाठी उपलब्ध आहे.

क) राजस्थान शासन:

मुख्यमंत्री सर्वजन उच्च शिक्षण छात्रवृत्ती योजना ही शिष्यवृत्ती राजस्थान शासनाकडून दिली जाते आणि ती केवळ राजस्थान राज्यातील अधिवास असलेल्या विद्यार्थ्यांसाठी लागू आहे.

ड) नॅशनल स्कॉलरशिप पोर्टल (NSP):

हे संपूर्ण भारतातील विविध शिष्यवृत्ती योजनांसाठीचे एक सामान्य ऑनलाइन पोर्टल आहे. या पोर्टलद्वारे संपूर्ण भारतातील विद्यार्थी (महाराष्ट्र व इतर राज्यांतील), अल्पसंख्याक विद्यार्थी तसेच दिव्यांग विद्यार्थी यांना विविध शिष्यवृत्ती योजनांचा लाभ मिळू शकतो.

ई) टॉप क्लास एज्युकेशन योजना:

या योजनेचा उद्देश अनुसूचित जाती (SC) विद्यार्थ्यांमध्ये गुणवत्तापूर्ण शिक्षणाला प्रोत्साहन देणे हा आहे. या योजनेद्वारे उच्च शिक्षणासाठी SC विद्यार्थ्यांना पूर्ण आर्थिक सहाय्य दिले जाते.

फ) फाउंडेशन फॉर एक्सलन्स शिष्यवृत्ती कार्यक्रम:

फाउंडेशन फॉर एक्सलन्स ही २८ वर्षे जुनी नोंदणीकृत स्वयंसेवी संस्था असून आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल पण गुणवंत विद्यार्थ्यांना मेरिट-कम-मीन्स शिष्यवृत्ती प्रदान करते. भारतातील अभियांत्रिकी, वैद्यकीय, विधी (Law), बी.फार्म आणि एकात्मिक एम.टेक अभ्यासक्रम करणाऱ्या विद्यार्थ्यांना ही शिष्यवृत्ती दिली जाते.

या संस्थेचे उद्दिष्ट म्हणजे अशा विद्यार्थ्यांचे जीवनमान उंचावणे आणि त्यांना एका पिढीत उच्च आर्थिक स्तरावर पोहोचवणे होय.

शिष्यवृत्तीमधील आर्थिक सहाय्याबरोबरच अभियांत्रिकी विद्यार्थ्यांसाठी कौशल्य प्रशिक्षण कार्यक्रमही दिले जातात. हे कार्यक्रम मायकेल आणि सुसान डेल फाउंडेशन तसेच कॅपजेमिनी यांच्या अनुदानातून राबवले जातात. यामध्ये मेंटॉरिंग, प्रकल्प, इंटरनशिप, कार्यशाळा आणि इतर शैक्षणिक उपक्रम यांचा समावेश असतो. भारतातील २७ राज्यांमध्ये कार्यरत असलेला हा सर्वात मोठ्या प्रकारचा कार्यक्रम आहे.

शिष्यवृत्ती विभाग – एमएनएलयू मुंबई

आमचे विद्यार्थी वर्षभर विविध शिष्यवृत्ती योजनांसाठी अर्ज करतात. त्यांच्या पात्रतेनुसार आणि योजनांच्या निकषांनुसार अनेक विद्यार्थ्यांना दरवर्षी शिष्यवृत्तीचा लाभ मिळतो.

दरवर्षी विद्यार्थ्यांकडून येणाऱ्या शिष्यवृत्ती अर्जांची संख्या वाढत आहे. शिष्यवृत्ती विभाग खालील महत्त्वाची कामे प्रभावीपणे पार पाडत आहे:

- अर्जांची तपासणी
- संबंधित प्राधिकरणांकडे पडताळणी व प्रेषण
- शिष्यवृत्ती रकमेच्या अनुषंगाने शुल्क पडताळणी
- नोंदणीकृत अभ्यासक्रमांच्या शुल्क संरचनेची मंजूरी
- इतर प्रशासकीय प्रक्रिया

शिष्यवृत्ती विभागाची कार्यसंघ

माननीय कुलगुरू आणि माननीय कुलसचिव यांच्या मार्गदर्शनाखाली शिष्यवृत्ती संबंधित सर्व कामे सुरळीतपणे पार पाडली जात आहेत. या कामासाठी खालील कार्यसंघ नेमण्यात आलेला आहे:

१. डॉ. रोहित बी. जाधव – नोडल अधिकारी (शिष्यवृत्ती) व सहाय्यक प्राध्यापक (अर्थशास्त्र)
२. डॉ. अशोक चिकटे – सदस्य
३. सौ. श्रद्धा गायकवाड – सदस्य
४. सौ. हेमांगी मुसळे – डेटा एन्ट्री ऑपरेटर (DEO – शिष्यवृत्ती)
५. सौ. संचिता पाटील – सहाय्यक कर्मचारी (Support Staff)

२०२४-२५ या शैक्षणिक वर्षासाठी शिष्यवृत्तीचा लाभ घेण्यास पात्र विद्यार्थ्यांची संख्या

विभागाचे नाव	पहिला हप्ता	दुसरा हप्ता
सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग	९०	८९
आदिवासी विकास विभाग	४२	४२
उच्च शिक्षण संचालनालय	१०६	१०६
ओबीसी, एसईबीसी, व्हीजेएनटी व एसबीसी कल्याण विभाग	२२०	२२०

एकूण विद्यार्थ्यांची संख्या:

पहिला हप्ता – ४५८ विद्यार्थी

दुसरा हप्ता – ४५७ विद्यार्थी

राष्ट्रीय दिन

राष्ट्रीय दिन आपल्या देशाच्या इतिहास, मूल्ये आणि राष्ट्रीय अभिमान यांचे स्मरण करून देतात. हे दिवस देशभक्ती, चिंतन आणि उत्सवाच्या भावनेने साजरे केले जातात.

अनुक्रमांक	राष्ट्रीय दिन	दिनांक
१	स्वातंत्र्य दिन	१५.०८.२०२४
२	शिक्षक दिन	०५.०९.२०२४
३	महात्मा गांधी जयंती	०२.१०.२०२४
४	बालदिन	१४.११.२०२४
५	प्रजासत्ताक दिन	२६.०१.२०२५

स्थापना दिन – विद्यापीठाचा ८ वा स्थापना दिन दिनांक २७ जून २०२५ (सोमवार) रोजी साजरा करण्यात आला. या प्रसंगी विद्यापीठाचे माननीय कुलगुरू प्रा. (डॉ.) दिलीप उके यांच्या हस्ते विद्यापीठाचा ध्वज फडकावून कार्यक्रम साजरा करण्यात आला.

इतर दिवसांचे उत्सव

अनुक्रमांक	उत्सव दिन	दिनांक
३	शिक्षक दिन उत्सव	०५.०९.२०२४
४	गणेश उत्सव	०७.०९.२०२४
८	दसरा उत्सव	१२.१०.२०२४
९	दिवाळी उत्सव	०१.११.२०२४
१०	संविधान दिन	२६.११.२०२४
११	नौदल दिन	१६.१२.२०२४
१२	छत्रपती शिवाजी महाराज जयंती	१९.०२.२०२५
१३	आंतरराष्ट्रीय महिला दिन	०८.०३.२०२५
१४	गुढीपाडवा	३०.०३.२०२५
१५	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर जयंती	१४.०४.२०२५
१६	योग दिन उत्सव	२१.०६.२०२५

संस्थेचे नाव - द लिटरेरी अँड डिबेटिंग सोसायटी (LDS),

निवड प्रक्रिया

LDS मध्ये सदस्यांची निवड केवळ मुलाखत प्रक्रियेद्वारे केली जाते. या सोसायटीमध्ये निवडणुकीद्वारे सदस्यत्व देण्याची कोणतीही तरतूद नाही.

निवड प्रक्रियेत साधारणपणे खालील टप्पे असतात:

- विद्यमान सदस्यांकडून ओरिएंटेशन कार्यक्रम आयोजित केला जातो, ज्यामध्ये नवीन विद्यार्थ्यांना सोसायटीची कार्यपद्धती आणि उपक्रमांची माहिती दिली जाते.
- त्यानंतर Expression of Interest (EOI) जाहीर केली जाते. इच्छुक उमेदवारांना गुगल फॉर्म भरून त्यामध्ये Statement of Purpose व इतर आवश्यक माहिती सादर करावी लागते.
- त्यानंतर LDS चे विद्यमान पदाधिकारी उमेदवारांच्या मुलाखती घेतात आणि निश्चित निकषांच्या आधारे उमेदवारांची निवड करतात.
- याशिवाय, विद्यापीठाचे माननीय कुलगुरू यांच्या नामनिर्देशनाद्वारे एक उमेदवार निवडण्याची तरतूद देखील आहे.

महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ, मुंबई येथे शिकणारे B.A. LL.B. (Hons.) आणि LL.M. अभ्यासक्रमाचे सर्व विद्यार्थी LDS च्या सदस्यत्वासाठी अर्ज करू शकतात आणि सोसायटीच्या कार्यक्रमांमध्ये सहभागी होऊ शकतात.

आयोजित कार्यक्रम (२०२४-२५)

१. पहिली राष्ट्रीय निबंध लेखन स्पर्धा दिनांक: १ जुलै २०२४

LDS ने महाराष्ट्र राष्ट्रीय विधी विद्यापीठ, मुंबई, येथील Law, Humanities and Social Sciences Collective यांच्या सहकार्याने पहिली राष्ट्रीय निबंध लेखन स्पर्धा आयोजित केली.

या स्पर्धेचा मुख्य विषय होता: “Fiction’s Reality: Literary Engagements with Life”

उपविषय पुढीलप्रमाणे होते:

1. Legal Narratives: Fictional Journeys Through Ethical Landscapes
2. Stories of Change: Literature as a Force for Social Progress
3. Words of Justice: Literary Engagements with Constitutional Principles and Debates

सहभागी संघांची संख्या: १३६

२. Veritas in Judicium – निर्णय लेखन व चर्चासत्र स्पर्धा

दिनांक: १२ व १३ ऑक्टोबर २०२४

LDS ने आयोजित केलेल्या Veritas in Judicium या स्पर्धेमुळे विद्यार्थ्यांना जटिल प्रकरणांचे विश्लेषण करण्यासाठी, निर्णय (Judgement) तयार करण्यासाठी आणि त्यावर चर्चा करण्यासाठी एक महत्त्वपूर्ण व्यासपीठ उपलब्ध झाले.

या स्पर्धेत सहभागी विद्यार्थ्यांना कायदेशीर प्रश्न व प्रस्तावित युक्तिवाद असलेली केस प्रपोजिशन देण्यात आली होती. विद्यार्थ्यांनी स्वतःला न्यायाधीशाच्या भूमिकेत ठेवून त्या प्रकरणाचा सखोल विचार करून कायदेशीरदृष्ट्या सुसंगत असा निर्णय मसुदा (Judgement Draft) तयार करणे अपेक्षित होते.

तयार केलेले निर्णय मसुदे सादर केल्यानंतर सहभागी विद्यार्थ्यांना ऑनलाइन माध्यमातून मान्यवर न्यायमंडळासमोर आपल्या निर्णयामागील कारणमीमांसा मांडावी व तिचे समर्थन करावे लागले.

ही स्पर्धा देशातील पहिल्यांदाच आयोजित करण्यात आलेल्या प्रकारची स्पर्धा होती आणि विद्यार्थ्यांना कायदेशीर गुंतागुंतीचा अभ्यास करण्यासाठी एक अनोखे व्यासपीठ उपलब्ध करून देणारी ठरली.

सहभागी संघांची संख्या: १२

३. इंट्रा APD, २०२५ दिनांक: ८ फेब्रुवारी २०२५

LDS ने २०२५ मध्ये आपल्या नियमित उपक्रमांच्या अंतर्गत इंट्रा-कॉलेज एशियन पार्लिमेंटरी डिबेट (Asian Parliamentary Debate) स्पर्धेचे आयोजन केले. या स्पर्धेमुळे विद्यार्थ्यांना वादविवाद कौशल्य, तर्कशक्ती आणि समकालीन विषयांवरील विचार मांडण्याची संधी मिळाली.

चालू शैक्षणिक वर्षातील आयोजित कार्यक्रम

१. दुसरी राष्ट्रीय निबंध लेखन स्पर्धा

दिनांक: ३ जून २०२५

पहिल्या आवृत्तीच्या मोठ्या यशानंतर LDS ने जून २०२५ मध्ये दुसरी राष्ट्रीय निबंध लेखन स्पर्धा आयोजित केली. या स्पर्धेला देशभरातील सहभागींकडून ३६० पेक्षा अधिक नोंदणी प्राप्त झाल्या.

ही स्पर्धा Public Concern for Governance Trust, Association for Democratic Reforms, LiveLaw आणि Manupatra यांच्या सहकार्याने आयोजित करण्यात आली होती.

या स्पर्धेसाठी पुढील विषय निश्चित करण्यात आले होते:

१. राजकारणाचे अपराधमुक्तीकरण (Decriminalisation of Politics)
२. निवडणूक प्रचारावरील खर्च (Expenditure on Election Campaigns)
३. राजकीय पक्षांचे कार्यप्रणाली (Functioning of Political Parties)

या स्पर्धेमुळे विद्यार्थ्यांना लोकशाही आणि सुशासनाशी संबंधित संवेदनशील विषयांवर आपली मते मांडण्याची संधी मिळाली.

सहभागी संघांची संख्या: ३६५

एकूण सहभागी संख्या: ६००

२. पहिले MNLU राष्ट्रीय वादविवाद स्पर्धा (MNLU National Debate Championship)

दिनांक: १९, २० व २१ सप्टेंबर

चालू शैक्षणिक वर्षात LDS ने MNLU मुंबई कॅम्पसवर प्रथमच राष्ट्रीय वादविवाद स्पर्धेचे आयोजन केले. ही स्पर्धा ब्रिटिश पार्लमेंटरी डिबेटिंग (British Parliamentary Debating) शैलीवर आधारित होती आणि देशभरातील विविध शैक्षणिक संस्थांकडून सहभाग आमंत्रित करण्यात आला होता.

या स्पर्धेमध्ये Novice आणि Open अशा दोन गटांचा समावेश करण्यात आला होता. ही स्पर्धा Bombay Bar Association यांच्या सहकार्याने आयोजित करण्यात आली.

ही स्पर्धा LDS च्या प्रवासातील एक महत्त्वपूर्ण टप्पा ठरली असून, भारतातील सक्रिय वादविवाद संघटना म्हणून स्वतःची ओळख निर्माण करण्याच्या दिशेने एक महत्त्वाचे पाऊल ठरले.

सहभागी संघांची संख्या: २६

एकूण सहभागी संख्या: ६०

३. इंट्रा BPD चॅलेंजर्स दिनांक: २३ ऑगस्ट २०२५

मागील तीन वर्षांची परंपरा कायम ठेवत LDS ने अलीकडेच इंट्रा-कॉलेज ब्रिटिश पार्लमेंटरी डिबेट (British Parliamentary Debate) या आपल्या प्रमुख स्पर्धेचे आयोजन केले.

या स्पर्धेमुळे विद्यार्थ्यांना वादविवाद कौशल्य, तर्कशक्ती आणि सार्वजनिक बोलण्याची क्षमता विकसित करण्याची संधी मिळाली.

एकूण सहभागी संख्या: ६४

मूट कोर्ट सोसायटी

संस्थेचे नाव: मूट कोर्ट सोसायटी (Moot Court Society – MCS)

पदाधिकारी तपशील (२०२४-२०२५)

पद	नाव
फॅकल्टी-इन-चार्ज	सहाय्यक प्राध्यापक (डॉ.) संपदा कंगणे
फॅकल्टी-इन-चार्ज	सहाय्यक प्राध्यापक अमना खरे
संयोजक (Convener)	नीट्या शाह
सह-संयोजक (Associate Convener)	जयराज यादव
सह-संयोजक (Associate Convener)	प्रणव आत्रेय
सचिव	शिखा जैन
सचिव	वेधिका रहेजा

१. कार्यक्रमाचा तपशील

इंटरनॅशनल चॅलेंजर्स २०२४

मूट कोर्ट सोसायटीने आयोजित केलेली इंटरनॅशनल चॅलेंजर्स २०२४ ही एक प्रतिष्ठित अंतर्गत स्पर्धा होती. या स्पर्धेमध्ये निवडक विद्यार्थ्यांना नामांकित आंतरराष्ट्रीय मूट कोर्ट स्पर्धेमध्ये विद्यापीठाचे प्रतिनिधित्व करण्याची संधी मिळवण्यासाठी स्पर्धा करण्याची संधी देण्यात आली. या स्पर्धेत सहभागी विद्यार्थ्यांनी आंतरराष्ट्रीय पर्यावरण कायदा, एअर लॉ, मीडिया लॉ आणि सार्वजनिक आंतरराष्ट्रीय कायदा यांसारख्या विविध क्षेत्रांमध्ये आपले कायदेशीर ज्ञान, संशोधन कौशल्य आणि वकिली कौशल्य प्रदर्शित केले. ही स्पर्धा ऑगस्ट २०२४ मध्ये आयोजित करण्यात आली.

या वर्षी या स्पर्धेमार्फत पुढील प्रतिष्ठित मूट कोर्ट स्पर्धांमध्ये सहभागी होण्याच्या संधी उपलब्ध करून देण्यात आल्या:

Ian Fletcher International Insolvency Law Moot – इयान फ्लेचर आंतरराष्ट्रीय दिवाळखोरी कायदा मूट स्पर्धा

- ICC Moot Court Competition – आयसीसी मूट कोर्ट स्पर्धा
- John H. Jackson Moot Court Competition – जॉन एच. जॅक्सन मूट कोर्ट स्पर्धा
- Leiden-Sarin International Air Law Moot Court Competition – लीडन-सरिन आंतरराष्ट्रीय एअर लॉ मूट कोर्ट स्पर्धा
- Philip C. Jessup International Law Moot Court Competition – फिलिप सी. जेसप आंतरराष्ट्रीय कायदा मूट कोर्ट स्पर्धा
- Price Media Law Moot Court Competition – प्राइस मीडिया लॉ मूट कोर्ट स्पर्धा
- Sports Arbitration Moot – क्रीडा लवाद (स्पोर्ट्स आर्बिट्रेशन) मूट स्पर्धा
- Stetson International Environmental Moot Court Competition – स्टेटसन आंतरराष्ट्रीय पर्यावरण कायदा मूट कोर्ट स्पर्धा

सखोल संशोधन, मेमोरियल तयार करणे आणि मौखिक युक्तिवाद अशा कठोर फेऱ्यांनंतर पुढील मूट स्पर्धांसाठी संधीची निवड करण्यात आली:

- Monroe E. Price Media Law Moot Court Competition, २०२४ – मुनरो ई. प्राइस मीडिया लॉ मूट कोर्ट स्पर्धा, २०२४
- Stetson International Environmental Moot Court Competition, २०२५ – स्टेटसन आंतरराष्ट्रीय पर्यावरण कायदा मूट कोर्ट स्पर्धा, २०२५
- Philip C. Jessup International Law Moot Court Competition, २०२५ – फिलिप सी. जेसप आंतरराष्ट्रीय कायदा मूट कोर्ट स्पर्धा, २०२५
- १६ वी Leiden-Sarin International Air Law Moot Court Competition, २०२५ – १६ वी लीडन-सरिन आंतरराष्ट्रीय एअर लॉ मूट कोर्ट स्पर्धा, २०२५

प्रत्येक सहभागी विद्यार्थ्याने उत्कृष्टतेबद्दलची उल्लेखनीय बांधिलकी दर्शवित व्यावहारिक कायदे शिक्षण आणि चिकाटीची मूल्ये जपली. इंटरनॅशनल चॅलेंजर्स २०२४ चे यशस्वी आयोजन हे सोसायटीच्या कायदेशीर वकिली कौशल्यातील उत्कृष्टता विकसित करण्याच्या सातत्यपूर्ण बांधिलकीचे प्रतीक आहे.

१२ वी इंद्रा मूट कोर्ट स्पर्धा, २०२४

१२ वी इंद्रा मूट कोर्ट स्पर्धा ही MNLU मधील कायद्याच्या विद्यार्थ्यांमध्ये कायदेशीर वकिली कौशल्य विकसित करण्याची आणि त्यांची प्रतिभा वृद्धिंगत करण्याची मजबूत परंपरा दर्शवते. ही स्पर्धा विद्यार्थ्यांना मौखिक युक्तिवाद कौशल्य, संशोधन क्षमता आणि चिकित्सक विचारशक्ती विकसित करण्यासाठी अत्यंत महत्वाचे व्यासपीठ प्रदान करते.

सप्टेंबर २०२४ मध्ये आयोजित करण्यात आलेल्या या स्पर्धेत १०० पेक्षा अधिक विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला, ज्यामुळे कृत्रिम न्यायालयीन वातावरणात विद्यार्थ्यांमध्ये तीव्र स्पर्धा पाहायला मिळाली. या स्पर्धेचा मुख्य विषय कंपनी कायद्याशी संबंधित जटिल समस्या (Company Law Problem Statement) होता.

स्पर्धकांनी कॉर्पोरेट गव्हर्नन्सशी संबंधित गुंतागुंतीच्या परिस्थितींवर आपले युक्तिवाद आणि प्रत्युत्तरे सादर केली. या फेऱ्यांचे परीक्षण मान्यवर प्राध्यापक, कार्यरत वकील आणि कायदा तज्ज्ञ यांच्या न्यायमंडळाने केले.

मूर्टिंग हा कायदे शिक्षणाचा अत्यंत महत्वाचा भाग आहे. या इंद्रा मूट कोर्ट स्पर्धेमुळे MNLU मधील विद्यार्थ्यांना आपली वकिली कौशल्ये प्रदर्शित करण्याची आणि कायदेशीर तत्वांचे सखोल आकलन वाढवण्याची संधी मिळाली.

याशिवाय, अशा उपक्रमांमुळे सकारात्मक स्पर्धा, रचनात्मक सहकार्य आणि भविष्यातील कायदा क्षेत्रातील व्यावसायिकांच्या सर्वांगीण व्यावसायिक विकासाला प्रोत्साहन देणारी संस्कृती निर्माण होते.

१४ वी पद्मभूषण नानी पालखीवाला स्मृती राष्ट्रीय (व्हर्चुअल) मूट कोर्ट आणि संशोधन निबंध स्पर्धा, २०२४

१४ वी पद्मभूषण नानी पालखीवाला स्मृती राष्ट्रीय (व्हर्चुअल) मूट कोर्ट आणि संशोधन निबंध स्पर्धा ही १७ ते २० ऑक्टोबर २०२४ या कालावधीत आयोजित करण्यात आली. ही स्पर्धा MNLU मुंबई, AIFTP (West Zone) आणि ITAT Bar Association यांसारख्या प्रतिष्ठित संस्थांच्या सहकार्याने पार पडली.

या मूट स्पर्धेत पारंपरिक रिसर्चर टेस्ट आणि मौखिक युक्तिवादाच्या फेऱ्या आयोजित करण्यात आल्या. त्याचबरोबर स्वतंत्र संशोधन निबंध स्पर्धा देखील घेण्यात आली. मूट स्पर्धेचा विषय कर कायदा (Taxation Law) होता, तर संशोधन निबंध स्पर्धेसाठी Finance Bill मधील पुनर्मूल्यांकन (Reassessment) सुधारणा संदर्भातील पर्यायी विषय देण्यात आला होता.

या स्पर्धेत देशातील सुमारे १८ राज्यांमधील विविध शैक्षणिक संस्थांमधून ७६ संघांनी सहभाग नोंदवला, जो आतापर्यंतचा सर्वाधिक सहभाग होता.

स्पर्धेसाठी न्यायाधीश म्हणून कर कायदा, चार्टर्ड अकाउंटन्सी आणि इतर संबंधित क्षेत्रांतील नामांकित तज्ज्ञ उपस्थित होते. स्पर्धेची सुरुवात उद्घाटन समारंभाने झाली. या प्रसंगी पुढील मान्यवर उपस्थित होते:

- माननीय न्यायमूर्ती सी. व्ही. भडंग, अध्यक्ष – आयकर अपीलीय न्यायाधिकरण
- अॅड. नारायण पी. जैन, राष्ट्रीय अध्यक्ष – AIFTP (वरिष्ठ अधिवक्ता)
- पोरस एफ. काका, अध्यक्ष – ITAT Bar Association, मुंबई
- डॉ. के. शिवराम, वरिष्ठ अधिवक्ता – मुंबई उच्च न्यायालय

या मान्यवरांनी आपल्या दीर्घ अनुभवातून दिलेले मार्गदर्शन तरुण कायदा विद्यार्थ्यांसाठी अत्यंत प्रेरणादायी ठरले.

चार दिवस चाललेल्या या स्पर्धेमध्ये उत्साही चर्चा, सखोल वादविवाद आणि विस्तृत संशोधन पाहायला मिळाले. स्पर्धा पुढील चार फेऱ्यांमध्ये पार पडली:

- प्राथमिक फेरी (Preliminary Round)
- उपांत्यपूर्व फेरी (Quarter Final)
- उपांत्य फेरी (Semi Final)
- अंतिम फेरी (Final)

सर्व सहभागी संघांनी अत्यंत उच्च दर्जाची कामगिरी केल्यामुळे न्यायनिर्णय करणे हे न्यायमंडळासाठी आव्हानात्मक ठरले.

या स्पर्धेमुळे विद्यार्थ्यांना कर कायद्याच्या गुंतागुंतीच्या पैलूंवर सखोल संशोधन करण्याची आणि विविध दृष्टिकोन समजून घेण्याची संधी मिळाली. तसेच, या उपक्रमामुळे तरुण विद्यार्थ्यांमध्ये नवोन्मेषी आणि सर्जनशील कायदेशीर उपाय शोधण्याची क्षमता विकसित झाली.

मूट स्पर्धेसोबत आयोजित केलेल्या संशोधन निबंध स्पर्धेमुळे विद्यार्थ्यांना Finance Bill मधील सुधारणा यांसारख्या गुंतागुंतीच्या विषयांवर आपले संशोधन आणि लेखन कौशल्य प्रदर्शित करण्याची संधी मिळाली. या उपक्रमामुळे कायदेशीर लेखन आणि संशोधन कौशल्यांना प्रोत्साहन मिळाले.

समारोप समारंभाला पुढील मान्यवरांची उपस्थिती लाभली:

- माननीय न्यायमूर्ती अभय आहुजा, अतिरिक्त न्यायाधीश – मुंबई उच्च न्यायालय
- माननीय न्यायमूर्ती डॉ. नीला गोखले, अतिरिक्त न्यायाधीश – मुंबई उच्च न्यायालय

यावेळी MNLU मुंबईचे सहाय्यक प्राध्यापक अमित कुमार, अमना खरे आणि डॉ. संपदा कंगणे देखील उपस्थित होते.

८ वी नवोदित इंद्रा मूट कोर्ट स्पर्धा, २०२५ (8th Novice Intra Moot Court Competition – NIMCC)

८ वी नवोदित इंद्रा मूट कोर्ट स्पर्धा (NIMCC) ही मूट कोर्ट सोसायटीच्या उपक्रमांपैकी एक महत्त्वपूर्ण उपक्रम असून, MNLU मुंबईतील प्रथमच मूट कोर्टमध्ये सहभागी होणाऱ्या विद्यार्थ्यांसाठी एक विशेष व्यासपीठ प्रदान करते. या स्पर्धेमुळे विद्यार्थ्यांना मौल्यवान अनुभव मिळतो आणि बाह्य मूट कोर्ट स्पर्धांसाठी तयारी करण्यास मदत होते.

हा उपक्रम कायदा शिक्षण घेत असलेल्या नवोदित विद्यार्थ्यांसाठी एक महत्त्वाचा टप्पा ठरतो. विद्यापीठातील विद्यार्थ्यांसाठी आयोजित केलेल्या या स्पर्धेमुळे त्यांना वकिली कौशल्ये आणि कायदेशीर ज्ञान विकसित करण्याची संधी मिळते, तसेच शिकण्यास प्रोत्साहन देणाऱ्या वातावरणात अनुभव प्राप्त होतो.

NIMCC च्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांना न्यायालयीन प्रक्रियेची वास्तवदर्शी झलक अनुभवायला मिळते. ही स्पर्धा प्रत्यक्ष न्यायालयीन सत्रांप्रमाणेच कठोर आणि सखोल पद्धतीने आयोजित केली जाते. अशा अनुकरणात्मक (simulated) न्यायालयीन वातावरणामुळे विद्यार्थ्यांना प्रत्यक्ष न्यायालयीन कार्यवाहीतील बारकावे आणि दडपण समजून घेण्यास मदत होते, तसेच राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय मूट स्पर्धांमध्ये आणि भविष्यातील व्यावसायिक कारकिर्दीत यशस्वी होण्यासाठी आवश्यक आत्मविश्वास विकसित होतो.

८ व्या NIMCC साठी तयारी करताना विद्यार्थ्यांना सखोल कायदेशीर संशोधन करावे लागते, ज्यामध्ये विविध डेटाबेसचा वापर, प्राथमिक व दुय्यम स्रोतांचा अभ्यास आणि योग्य संदर्भ (citation) पद्धतींचा वापर करून कायदेशीर निवेदन (legal briefs) तयार करण्याची प्रक्रिया समाविष्ट असते.

ही कठोर तयारी विद्यार्थ्यांच्या सहनशक्तीची आणि चिकाटीची परीक्षा घेते, ज्यामुळे त्यांना भविष्यातील कायदेविषयक आव्हानांना सामोरे जाण्यासाठी आवश्यक व्यक्तिमत्त्व आणि कौशल्ये विकसित होतात.

ही स्पर्धा फेब्रुवारी २०२५ मध्ये आयोजित करण्यात आली.

द्वितीय दीक्षांत समारंभ

दिनांक: ०१ मार्च २०२५

स्थळ: नॅशनल सेंटर फॉर द परफॉर्मिंग आर्ट्स (NCPA), नरिमन पॉइंट, मुंबई – ४०००२१

विद्यापीठाचा द्वितीय दीक्षांत समारंभ दिनांक ०१ मार्च २०२५ रोजी नॅशनल सेंटर फॉर द परफॉर्मिंग आर्ट्स (NCPA), नरिमन पॉइंट, मुंबई येथे आयोजित करण्यात आला.

या समारंभाचे मुख्य अतिथी म्हणून माननीय न्यायमूर्ती भुषण गवई, भारताचे मुख्य न्यायाधीश, सर्वोच्च न्यायालय तसेच विद्यापीठाचे कुलपती उपस्थित राहून दीक्षांत भाषण देणार आहेत. तसेच माननीय न्यायमूर्ती आलोक अराधे, मुख्य न्यायाधीश, मुंबई उच्च न्यायालय आणि विद्यापीठाचे प्र-कुलपती देखील दीक्षांत भाषण करणार आहेत.

या समारंभाला पुढील मान्यवरांची उपस्थिती लाभणार आहे:

- माननीय न्यायमूर्ती प्रसन्ना वराळे, न्यायाधीश, सर्वोच्च न्यायालय
- डॉ. प्रवीणा खोब्रागडे, प्राध्यापक, राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज नागपूर विद्यापीठ
- श्रीमती सुवर्णा केवले, प्रधान सचिव (कायदा व न्याय विभाग), महाराष्ट्र शासन
- श्री. बिरेन्द्र सराफ, अॅडव्होकेट जनरल, महाराष्ट्र राज्य
- प्रा. (डॉ.) व्ही. सी. विवेकानंदन, कुलगुरू, HNLU
- प्रा. (डॉ.) मनोज कुमार सिन्हा, कुलगुरू, धर्मशास्त्र नॅशनल लॉ युनिव्हर्सिटी, मध्य प्रदेश
- प्रा. डॉ. आर. वेंकट राव, कुलगुरू, इंडिया इंटरनॅशनल युनिव्हर्सिटी ऑफ लीगल एज्युकेशन अँड रिसर्च, गोवा
- प्रा. डॉ. हरप्रीत कौर, कुलगुरू, नॅशनल लॉ युनिव्हर्सिटी, जोधपूर
- प्रा. डॉ. श्रीकृष्ण देवा राव, कुलगुरू, NALSAR युनिव्हर्सिटी

वरील मान्यवरांच्या उपस्थितीत हा द्वितीय दीक्षांत समारंभ संपन्न होणार आहे.

पदवी प्रदान केलेल्या विद्यार्थ्यांचा तपशील

क्र.	अभ्यासक्रम	शैक्षणिक वर्ष	पदवी प्राप्त विद्यार्थी
१	बी.ए. एलएल.बी. (ऑनर्स)	२०१७-२०२२	५७
		२०१८-२०२३	५४
२	एलएल.एम. (एक वर्ष नियमित)	२०२१-२०२२	५९
		२०२२-२०२३	६०
३	एलएल.एम. (एक्झिक्युटिव्ह)	२०२१-२०२२	४९
४	एलएल.एम. (इन्व्हेस्टमेंट अँड सिक्युरिटीज लॉ) – NISM	२०२१-२०२२	२०
५	एम.ए. (मेडिएशन अँड कॉम्प्लेक्ट रिझोल्यूशन)	२०२०-२०२२	३२

तृतीय दीक्षांत समारंभ

तृतीय दीक्षांत समारंभ दिनांक २६ एप्रिल २०२५ रोजी सकाळी १०:०० वाजता फाइन आर्ट्स कल्चर सेंटर, फाइन आर्ट चौक, आर. सी. मार्ग, चेंबूर, मुंबई - ४०००७१ येथे आयोजित करण्यात येणार आहे.

या समारंभाचे मुख्य अतिथी म्हणून माननीय न्यायमूर्ती अभय एस. ओका, न्यायाधीश, भारताचे सर्वोच्च न्यायालय उपस्थित राहून दीक्षांत भाषण करणार आहेत.

या समारंभाचे विशिष्ट अतिथी म्हणून माननीय न्यायमूर्ती प्रसन्ना वराळे, न्यायाधीश, भारताचे सर्वोच्च न्यायालय उपस्थित राहणार आहेत.

तसेच माननीय न्यायमूर्ती आलोक अराधे, मुख्य न्यायाधीश, मुंबई उच्च न्यायालय व प्रो-चांसलर, एमएनएलयू मुंबई, हे या दीक्षांत समारंभाचे अध्यक्षस्थान भूषवणार आहेत.

पदवी प्रदान केलेल्या विद्यार्थ्यांचा तपशील

क्र.	अभ्यासक्रम	शैक्षणिक वर्ष	पदवी प्राप्त विद्यार्थी
१	बी.ए. एलएल.बी. (ऑनर्स)	२०१९-२०२४	१०४
२	एलएल.एम. (एक वर्ष नियमित)	२०२३-२०२४	६१
३	एलएल.एम. इन इनसॉल्व्हन्सी लॉ (BSE)	२०२३-२०२४	९
४	एलएल.एम. (एक्झिक्युटिव्ह)	२०२२-२०२३	४७
		२०२३-२०२४	५७
५	एलएल.एम. (इन्व्हेस्टमेंट अँड सिक्युरिटीज लॉ) - NISM	२०२२-२०२३	४६
		२०२३-२०२४	३७
६	एम.ए. (मेडिएशन अँड कॉन्फ्लिक्ट रिझोल्यूशन)	२०२१-२०२३	१९
		२०२२-२०२४	१३

ग्रंथालय विभाग

“ग्रंथालय हे शैक्षणिक संस्थेचे हृदय आहे” असे भारताचे दुसरे राष्ट्रपती डॉ. सर्वपल्ली राधाकृष्णन यांनी म्हटले आहे. या उक्तीचा अर्थ असा आहे की विद्यार्थ्यांच्या आणि प्राध्यापकांच्या अभ्यास व संशोधन कार्याला आधार देण्यात ग्रंथालयाची अत्यंत महत्त्वाची भूमिका असते.

ग्रंथालय हे संस्थेच्या शैक्षणिक कार्यक्रमांना प्रभावीपणे सहाय्य करते. ते अभ्यासासाठी आवश्यक संसाधने ओळखते, त्यांचे मूल्यमापन करते, खरेदी करते, प्रक्रिया करते आणि ती संसाधने प्राध्यापक व विद्यार्थ्यांना अध्यापन, अध्ययन आणि संशोधनासाठी उपलब्ध करून देते. म्हणूनच भारतातील ग्रंथालय विज्ञानाचे जनक डॉ. एस. आर. रंगनाथन यांनी प्रसिद्धपणे म्हटले आहे की, ग्रंथालय म्हणजे शिक्षण संसाधने, प्राध्यापक/विद्यार्थी आणि ग्रंथालय कर्मचारी यांची त्रिमूर्ती आहे.

आपले महाराष्ट्र नॅशनल लॉ युनिव्हर्सिटी, मुंबई (MNLU Mumbai) मध्ये मनःपूर्वक स्वागत आहे. MNLU मुंबईचे ज्ञान संसाधन केंद्र (KRC) हे पूर्णपणे संगणकीकृत आणि Wi-Fi सुविधायुक्त ग्रंथालय असून त्यामध्ये मुद्रित आणि इलेक्ट्रॉनिक स्वरूपातील समृद्ध कायदेशीर साहित्य उपलब्ध आहे.

KRC (ग्रंथालय) मध्ये कायद्याबरोबरच व्यवस्थापन, समाजशास्त्र, विज्ञान व तंत्रज्ञान, इतिहास, अर्थशास्त्र आणि इंग्रजी साहित्य यांसारख्या संबंधित विषयांवरील विपुल साहित्य उपलब्ध आहे. तसेच विविध ई-संसाधने (E-resources) देखील उपलब्ध आहेत. ग्रंथालय पूर्णपणे KOHA-LMS या वापरकर्ता अनुकूल सॉफ्टवेअर आणि RFID तंत्रज्ञानाद्वारे स्वयंचलित (Automated) केलेले आहे.

MNLU मुंबईचे ग्रंथालय संस्थेच्या उद्दिष्टांचा विचार करून पात्र व अनुभवी ग्रंथालय कर्मचाऱ्यांच्या टीमद्वारे विकसित करण्यात आले आहे आणि त्याला ग्रंथालय सल्लागार समितीचे मार्गदर्शन मिळते. ग्रंथालयाने भौतिक पायाभूत सुविधांच्या पलीकडे जाऊन ऑनलाईन प्रवेश सुविधा उपलब्ध करून दिली आहे, तसेच विविध डिजिटल साधनांच्या मदतीने प्रचंड ज्ञानसंपत्तीचे नेव्हिगेशन आणि विश्लेषण करण्यासाठी सहाय्य केले जाते.

MNLU मुंबई KRC टीम विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण व्यक्तिमत्व विकासासाठी आधुनिक व समकालीन पद्धतींचा वापर करते.

उपक्रमांची ठळक वैशिष्ट्ये

महाराष्ट्र नॅशनल लॉ युनिव्हर्सिटी मुंबईचे ज्ञान संसाधन केंद्र (KRC) सेवा आणि संग्रहाच्या दृष्टीने उत्कृष्टतेचे उदाहरण आहे. ग्रंथालयात १०,७६४ पेक्षा अधिक पुस्तके (Volumes) उपलब्ध आहेत, ज्यामध्ये मुद्रित आणि इलेक्ट्रॉनिक स्वरूपातील साहित्य समाविष्ट आहे.

या संग्रहामध्ये खालील प्रकारचे साहित्य समाविष्ट आहे:

- पाठ्यपुस्तके (Textbooks)
- संदर्भ ग्रंथ (Reference Books)
- कायदेग्रंथ (Treatises)
- बेअर ॲक्ट्स (Bare Acts)

- हँडबुक्स
- विश्वकोश (Encyclopedias)
- शब्दकोश (Dictionaries)
- निर्देशिका (Directories)
- आयोगांचे अहवाल (Commission Reports)
- अधीनस्थ कायदे (Subordinate Legislation)

ग्रंथालयात कायद्याबरोबरच व्यवस्थापन, समाजशास्त्र, विज्ञान व तंत्रज्ञान, इतिहास, अर्थशास्त्र आणि इंग्रजी साहित्य या विषयांवरील विपुल साहित्य उपलब्ध आहे.

ग्रंथालयातील ई-संसाधनांमध्ये पुढील डेटाबेस आणि ऑनलाईन साधनांचा समावेश आहे:

- HeinOnline – हाइनऑनलाईन
 - Manupatra – मनुपत्रा
 - Oxford Competition Law – ऑक्सफर्ड स्पर्धा कायदा
 - Oxford Constitutional Law – ऑक्सफर्ड संविधानिक कायदा
 - ORIL – International Law – ORIL – आंतरराष्ट्रीय कायदा
 - Westlaw – वेस्टलॉ
 - Taxmann – टॅक्समॅन
 - JSTOR (Full Package) – JSTOR (पूर्ण पॅकेज)
 - LexisNexis – लेक्सिसनेक्सिस
 - EBC Reader – EBC रीडर
 - LiveLaw – लाईव्हलॉ
 - OLRL – Legal Research Library – OLRL – कायदेशीर संशोधन ग्रंथालय
 - IC – Investment Claims – IC – गुंतवणूक दावे
 - Oxford Law Citator – ऑक्सफर्ड लॉ सिटेटर
 - ProView (E-Books) – प्रोव्यू (ई-पुस्तके)
 - Economic and Political Weekly – इकॉनॉमिक अँड पॉलिटिकल विकली
- तसेच विविध Law Reports ग्रंथालयात मुद्रित स्वरूपातही उपलब्ध आहेत.

MNLU – KRC (ग्रंथालय) मधील ICT सक्षम सेवा

१) RFID प्रणालीची स्थापना:

सन २०२० मध्ये RFID प्रणाली स्थापित करण्यात आली असून तिचा उद्देश ग्रंथालयाच्या कार्यपद्धतीला अधिक जलद, अचूक आणि सुरक्षित बनवणे हा आहे. या प्रणालीमुळे ग्रंथालयाच्या कार्यक्षमतेत, अचूकतेत आणि सुरक्षेत लक्षणीय सुधारणा झाली आहे. पुस्तके देणे, परत घेणे आणि नूतनीकरण करणे यांसारख्या नियमित प्रक्रिया स्वयंचलित (Automated) झाल्यामुळे वापरकर्त्यांना अधिक जलद व विश्वासार्ह सेवा मिळते. तसेच प्रवेशद्वारावर चोरी प्रतिबंध प्रणाली असल्यामुळे सुरक्षाही अधिक बळकट झाली आहे. RFID टॅग, स्मार्ट कार्ड रीडर, स्टाफ स्टेशन आणि गेट अँटेना यांच्या साहाय्याने ग्रंथालयात सुसंगत व सुरक्षित सेवा प्रणाली निर्माण झाली आहे.

२) RFID टॅग्स:

RFID टॅग्स पुस्तकेच्या समोरील मुखपृष्ठावर (Front Cover) लावले जातात. या टॅगमध्ये प्रत्येक पुस्तकाची सविस्तर माहिती आणि त्याचा विशिष्ट ओळख क्रमांक (Unique Identification Number) साठवलेला असतो. या क्रमांकामुळे बारकोड स्कॅनिंग किंवा मॅन्युअल नोंदणीशिवाय पुस्तकाचा मागोवा घेणे सुलभ होते.

३) स्मार्ट कार्ड रीडर:

स्मार्ट कार्ड रीडर हा ग्रंथालयातील व्यवहारांसाठी अत्यंत महत्त्वाचा भाग आहे. विद्यार्थ्यांना किंवा वापरकर्त्यांना RFID आधारित स्मार्ट कार्ड दिले जाते. या कार्डचा वापर करून ते पुस्तके उधार घेणे, परत करणे किंवा नूतनीकरण करणे यांसारखे व्यवहार करू शकतात. जेव्हा वापरकर्ता त्याचे ओळखपत्र आणि पुस्तक एकाच वेळी रीडरवर ठेवतो, तेव्हा प्रणाली आपोआप वापरकर्त्याची आणि पुस्तकाची माहिती प्राप्त करून व्यवहार पूर्ण करते. त्यामुळे प्रक्रिया जलद आणि अचूक होते.

४) स्टाफ स्टेशन रीडर:

स्टाफ स्टेशन रीडरचा वापर ग्रंथालय कर्मचारी RFID टॅगिंग आणि सर्क्युलेशन कामकाजासाठी करतात. नवीन पुस्तके ग्रंथालयात समाविष्ट करताना त्यांना RFID टॅग लावणे, तसेच पुस्तके देणे, परत घेणे आणि नूतनीकरण करणे यांसाठी हा रीडर वापरला जातो. यामुळे पुस्तकांची नोंद आणि व्यवहारांची माहिती अचूकपणे प्रणालीमध्ये नोंदवली जाते.

५) गेट अँटेना प्रणाली:

गेट अँटेना प्रणाली ग्रंथालयाच्या प्रवेशद्वार आणि बाहेर पडण्याच्या ठिकाणी बसवलेली असते. ही प्रणाली टॅग असलेल्या पुस्तकांच्या हालचालीवर लक्ष ठेवते. जर एखादे पुस्तक योग्यरीत्या नोंदणी न करता बाहेर नेले जात असेल, तर ही प्रणाली अलार्म वाजवून कर्मचारी किंवा सुरक्षा रक्षकांना सतर्क करते. यामुळे ग्रंथालयातील साहित्य सुरक्षित राहते.

६) हँडहेल्ड रीडर:

हँडहेल्ड रीडरचा वापर चलत-फिरत RFID टॅग स्कॅन करण्यासाठी केला जातो. यामुळे स्टॉक तपासणी, पुस्तकांची मोजणी आणि पुस्तक शोधण्याची प्रक्रिया अधिक जलद व अचूक होते. कर्मचारी ग्रंथालयात फिरत असताना अनेक पुस्तके एकाच वेळी स्कॅन करू शकतात.

७) Turnitin सॉफ्टवेअर:

Turnitin हे एक विशेष सॉफ्टवेअर असून ते दस्तऐवजांमधील साम्य (Similarity) किंवा साहित्यचौर्य (Plagiarism) तपासण्यासाठी वापरले जाते. हे सॉफ्टवेअर सादर केलेल्या मजकुराची तुलना शैक्षणिक लेख, पुस्तके, संकेतस्थळे आणि पूर्वी सादर केलेल्या दस्तऐवजांच्या मोठ्या डेटाबेसशी करून समान मजकूर ओळखते.

याशिवाय ग्रंथालयामध्ये डिजिटल उपस्थिती प्रणाली (Digital Attendance System) देखील स्थापित करण्यात आलेली आहे.

ICT-सक्षम ग्रंथालय सेवा

१. KOHA-LMS द्वारे स्वयंचलित ग्रंथालय (Automated Library with KOHA-LMS)
२. नवीन माहितीची सूचना सेवा (Current Awareness Services)
३. Remote Log द्वारे ऑनलाइन ग्रंथालय संसाधनांमध्ये प्रवेश (Access to Online Library Resources)
४. मल्टिमीडिया सुविधांसह डिजिटल ग्रंथालय संसाधन केंद्र (Digital Library Resource Center with Multimedia)
५. ई-जर्नल्स / ई-पुस्तके / ई-वृत्तपत्रे (E-Journals / E-Books / E-Newspapers)
६. राष्ट्रीय डिजिटल ग्रंथालयाचा प्रवेश (Access to the National Digital Library)
७. ई-शोध सिंधू (E-Shodh Sindhu)
८. ई-शोधगंगा (E-Shodhganga)
९. संशोधन साधने – साहित्यचौर्य तपासणी (Plagiarism Checking Tools)
१०. पुस्तक वहन सेवा / सर्कुलेशन सेवा (Circulation Services)
११. संदर्भ व मार्गदर्शन सेवा (Reference and Referral Services)
१२. कायदेविषयक डेटाबेस (Legal Databases)
१३. OPAC / वेब OPAC सुविधा

विनामूल्य प्रकाशने (Gratis Publications)

विविध स्रोतांद्वारे मिळणाऱ्या अनौपचारिक देवाणघेवाण आणि देणग्यांमुळे खरेदी केलेल्या पुस्तकांव्यतिरिक्त ग्रंथालयाचा संग्रह सतत समृद्ध होत आहे. ग्रंथालयाच्या संग्रहाला अधिक समृद्ध करण्यासाठी अनेक व्यक्ती, संस्थात्मक देणगीदार आणि शासकीय संस्थांनी दिलेल्या मौल्यवान योगदानाबद्दल आम्ही त्यांचे मनःपूर्वक आभार मानतो.

कायदेविषयक क्षेत्रातील नामांकित तज्ज्ञ, संस्था तसेच विविध राष्ट्रीय विधी विद्यापीठांच्या (NLU's) प्रकाशनांमधून ग्रंथालयाला अनेक पुस्तके प्राप्त झाली असून त्यामुळे ग्रंथालयाचा संग्रह अधिक समृद्ध झाला आहे.

वापरकर्ता शिक्षण कार्यक्रम (User Education Programmes)

MNLU-KRC (ग्रंथालय) दरवर्षी “Legal Information Literacy Orientation Programme” या नावाने पदवी (UG) व पदव्युत्तर (PG) विद्यार्थ्यांसाठी कार्यक्रम आयोजित करते. या कार्यक्रमांद्वारे विद्यार्थ्यांना ग्रंथालयातील विविध माहिती स्रोतांचा योग्य वापर करून आवश्यक माहिती शोधण्याचे कौशल्य विकसित करण्यासाठी मार्गदर्शन केले जाते. तसेच विद्यार्थ्यांना स्वतंत्रपणेही मार्गदर्शन करून त्यांना ग्रंथालयातील संसाधनांमधून माहिती मिळवण्यास सक्षम केले जाते.

या कार्यक्रमांचे मुख्य उद्दिष्ट म्हणजे ग्रंथालयातील उपलब्ध संसाधने आणि सेवा यांची ओळख करून देणे तसेच वापरकर्त्यांमध्ये आवश्यक माहिती शोधण्याची क्षमता विकसित करणे.

चालू वर्षात ४ कार्यक्रम आयोजित करण्यात आले, ज्यामध्ये सुमारे ६०० सहभागी (UG / PG / MBA / PG IPR तसेच इतर केंद्रांतील विद्यार्थी) यांना विविध माहिती स्रोतांचा वापर कसा करायचा याबाबत प्रशिक्षण देण्यात आले.

या प्रशिक्षणामुळे Hein Online, Manupatra, Oxford Competition Law, Taxmann, JSTOR, LexisNexis, EBC Reader, LiveLaw इत्यादी डेटाबेसचा चांगला वापर झाला. या सेवा प्राध्यापक व संशोधन विद्यार्थ्यांसाठी पासवर्ड आधारित प्रवेशाद्वारे उपलब्ध करून देण्यात आल्या आहेत.

वाचन प्रेरणा दिन

MNLU-KRC (ग्रंथालय) तर्फे १५ ऑक्टोबर २०२४ रोजी 'वाचन प्रेरणा दिन' साजरा करण्यात आला. हा दिवस भारत रत्न डॉ. ए. पी. जे. अब्दुल कलाम यांच्या जयंतीनिमित्त आयोजित करण्यात आला.

या उपक्रमाचा उद्देश विद्यार्थ्यांमध्ये वाचनाची आवड निर्माण करणे, ज्ञानवृद्धीला प्रोत्साहन देणे आणि बौद्धिक विकासाचा चालना देणे हा होता. ग्रंथालयाच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांना वाचन संस्कृतीचा प्रसार करण्यासाठी प्रेरित करण्यात आले.

LIS – ICT उपक्रमांमधील सहभाग

२५ ऑक्टोबर २०२४ (शुक्रवार) रोजी IIT Bombay च्या केंद्रीय ग्रंथालयातील कॉन्फरन्स हॉलमध्ये आयोजित करण्यात आलेल्या “Conclave on Future of All IIT Libraries” या परिषदेत सहभाग नोंदविण्यात आला.

या परिषदेमध्ये ग्रंथालय व माहिती विज्ञान (LIS) क्षेत्रातील ICT आधारित सेवा, आधुनिक ग्रंथालय व्यवस्थापन आणि भविष्यातील ग्रंथालयांच्या विकासाबाबत चर्चा करण्यात आली.

KRC सल्लागार समिती (KRC Advisory Committee)

KRC सल्लागार समितीचे कार्य म्हणजे ग्रंथालयाच्या कार्यप्रणालीस समर्थन देणे आणि व्यवस्थापनासमोर ग्रंथालयाच्या विकासाशी संबंधित उपक्रम मांडून ग्रंथालय विकास आराखडा प्रभावीपणे राबविण्यास मदत करणे होय.

ग्रंथालय सल्लागार समितीचा मुख्य उद्देश म्हणजे विद्यापीठ ग्रंथालय आणि त्याचे वापरकर्ते यांच्यात संवाद व समन्वयाचे माध्यम तयार करणे. ही समिती ग्रंथालय, शैक्षणिक समुदाय (Academic Fraternity) आणि MNLU व्यवस्थापन यांच्यामध्ये दुवा (Bridge) निर्माण करण्याचे कार्य करते.

बैठकीची वारंवारता (Meeting Frequency)

KRC समितीची बैठक दर तिमाहीत किमान एकदा आयोजित केली जाईल, ज्यामध्ये ग्रंथालयाच्या कामकाजाचा आढावा घेतला जाईल.

कार्यकाल (Tenure)

समितीचे दर दोन वर्षांनी पुनर्गठन केले जाईल.

जर एखादा सदस्य समितीतून बाहेर पडला तर त्याच्या जागी नवीन सदस्य नेमण्यासाठी अध्यक्ष (Chairperson) शिफारस करू शकतात.

कोणताही सदस्य सलग दोन कार्यकाळांपेक्षा अधिक काळ समितीत राहू शकणार नाही.

बैठकीचे इतिवृत्त (Meeting Minutes)

प्रत्येक बैठकीचे इतिवृत्त (Minutes) नोंदवून सर्व सदस्यांना पाठविले जाईल. पुढील बैठकीत सदस्यांकडून त्याची पुष्टी (Confirmation) केली जाईल.

KRC साठी संदर्भ अटी (Terms of Reference)

- ग्रंथालयाला सर्वसाधारण दिशा व मार्गदर्शन प्रदान करणे.
- MNLU मुंबईच्या शैक्षणिक कार्यक्रमांना ग्रंथालयाने दिलेल्या सहाय्याचा आढावा घेणे.
- ग्रंथालयाच्या विकासाशी संबंधित धोरणात्मक बाबींवर व्यवस्थापनाला सल्ला देणे.
- आवश्यकतेनुसार ग्रंथसंग्रह विकास धोरण (Collection Development Policy) तयार करणे व त्याची अंमलबजावणी करणे.
- माहिती तंत्रज्ञान, नेटवर्किंग, ग्रंथालय स्वयंचलन, ग्रंथालय सहकार्य इत्यादी क्षेत्रातील नवीन प्रवाह व विकासाचे निरीक्षण व मूल्यमापन करणे आणि त्यांचा अवलंब करण्यासाठी मार्गदर्शन करणे.
- ग्रंथालय संसाधनांमधून उत्पन्न निर्माण करण्याचे मार्ग सुचवणे.
- ग्रंथालयाच्या पायाभूत सुविधा, सुविधा, उत्पादने आणि सेवांच्या विकासासाठी कृती आराखडा तयार करणे.
- ग्रंथालय वापरकर्त्यांकडून मिळालेल्या सूचनांचे मूल्यमापन करणे.
- ग्रंथालयाचा वापर व कार्यपद्धतीसाठी धोरण तयार करणे.
- गरजेनुसार माहिती सेवा प्रदान करण्यासाठी ग्रंथालयाला सहाय्य करणे.
- नवीन शैक्षणिक कार्यक्रमांच्या गरजांचा आढावा घेऊन ग्रंथालयासाठी आर्थिक सहाय्याबाबत सल्ला देणे.
- विविध शाळांनुसार पुस्तक खरेदीचे मूल्यमापन व बजेट वाटप करणे.
- अध्यक्षांनी सोपविलेली इतर कोणतीही कार्ये पार पाडणे.

- १) डॉ. प्रतापसिंह बी. साळुंखे, सहयोगी प्राध्यापक (कायदा) – अध्यक्ष
- २) डॉ. अभिजीत रोही, सहाय्यक प्राध्यापक (कायदा), HoD (UG) – सदस्य
- ३) डॉ. उपमन्यु सेनगुप्ता, सहाय्यक प्राध्यापक (इंग्रजी) – सदस्य
- ४) श्री. अमित कुमार, सहाय्यक प्राध्यापक (कायदा) व AR (अकॅडेमिक्स) – सदस्य
- ५) श्री. शाम गुळवे, सहाय्यक प्राध्यापक (राज्यशास्त्र) व AR (प्रशासन) – सदस्य
- ६) डॉ. अशोक बी. चिकटे, सहाय्यक प्राध्यापक (इंग्रजी) – सदस्य
- ७) डॉ. बबन के. मोरे, ग्रंथपाल प्रभारी (Librarian I/c) – सचिव
- ८) वेदांत वैशाली जयंत मैनकर (२०२००५८) ५ वे वर्ष – सदस्य
- ९) अर्जुन कपूर (२०२१००९) ४ थे वर्ष – सदस्य
- १०) मितुल भूषण (२०२२०५०) ३ रे वर्ष – सदस्य

- ११) अवस्यु पांगारकर (२०२३१३०) २ रे वर्ष – सदस्य
 १२) ऋतुजा वाघमारे (२०२४०८१) १ ले वर्ष – सदस्य
 १३) सौरभ घाग (२०२३-२०२५) MBA – कॉर्पोरेट फायनान्स, बँकिंग व कायदा – सदस्य
 १४) स्नेया सुवर्णा (२०२४-२०२५) MBA – कॉर्पोरेट फायनान्स, बँकिंग व कायदा – सदस्य
 १५) कु. आस्था तिवारी – पीएच.डी. संशोधक – सदस्य

MNLU-KRC (ग्रंथालय) कर्मचारी तपशील

अनुक्रमांक	नाव	पदनाम व शैक्षणिक पात्रता
१	डॉ. बबन मोरे	ग्रंथपाल (प्रभारी) – PhD (TISS), MLISc, M.Phil, PGDLIM (TISS), UGC-SET (LIS), PGDIPR – MNLU
२	कु. सुहासिनी कांबळे	सेमी प्रोफेशनल असिस्टंट – मास्टर्स इन लायब्ररी अँड इन्फॉर्मेशन सायन्स (MLISc)
३	कु. पूजा कुलकर्णी	ज्युनियर टेक्निकल असिस्टंट – बी.ई. (इलेक्ट्रॉनिक्स व टेलिकम्युनिकेशन)
४	श्री. रवींद्र बी. पाटील	लायब्ररी अटेंडंट – इयत्ता १२ वी (HSC)

वापरकर्ता सेवा (User Services)

पुस्तक देणे / परत घेणे (Issue / Returns):

ही सेवा सक्क्युलेशन डेस्कवर सविस्तर नमूद केलेल्या नियमांनुसार उपलब्ध आहे.

ग्रंथालय वेळा (Library Timings)

सोमवार ते शनिवार: सकाळी ८.०० ते रात्री ९.००

रविवार व दुसरा / चौथा शनिवार: सकाळी ९.३० ते सायं. ५.३०

शैक्षणिक विभाग (Academic Department)

विद्यापीठातील शैक्षणिक जीवनाशी संबंधित सर्व बाबींचे नियोजन व देखरेख करण्याची जबाबदारी शैक्षणिक विभागावर असते. विभागप्रमुख विद्यार्थ्यांमध्ये शैक्षणिक विषयांबद्दल उत्साह निर्माण करण्याबरोबरच विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक प्रगतीसाठी धोरणे तयार करतात, जी विद्यापीठाच्या शैक्षणिक प्राधान्यक्रम व धोरणात्मक आराखड्याशी सुसंगत असतात.

मुख्य जबाबदाऱ्या (Key Responsibilities) नेतृत्व व दृष्टीकोन (Leadership and Vision)

- विद्यापीठाच्या ध्येय, मूल्ये आणि दीर्घकालीन उद्दिष्टांशी सुसंगत राहून शैक्षणिक विभागाला धोरणात्मक दिशा देणे.
- विभागाच्या शैक्षणिक धोरणांची आखणी व अंमलबजावणी करणे, ज्यामध्ये विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक व वैयक्तिक कल्याणाला प्राधान्य दिले जाते.
- कठोर शैक्षणिक दर्जा आणि विद्यार्थी सहाय्य यामध्ये संतुलन राखणे, ज्यामुळे विद्यार्थ्यांसाठी प्रोत्साहनात्मक आणि आव्हानात्मक वातावरण तयार होते.

शैक्षणिक विभागाच्या जबाबदाऱ्या

1. विद्यार्थी नोंद व्यवस्थापन (Student Record Management)

- प्रत्येक विद्यार्थ्यासाठी स्वतंत्र शैक्षणिक नोंद फाइल तयार करणे.
- विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक नोंदी नियमितपणे अद्ययावत व सुरक्षित ठेवणे.

2. विद्यार्थी प्रवेश व माहिती व्यवस्थापन (Student Enrolment and Data Management)

- नव्याने प्रवेश घेतलेल्या विद्यार्थ्यांना नोंदणी क्रमांक (Enrolment Number) देणे.
- विद्यार्थ्यांची माहिती Excel शीटमध्ये नोंदवून संबंधित विभागांना पाठवणे.
- विद्यार्थ्यांसाठी संस्थात्मक ई-मेल आयडी व समूह ई-मेल तयार करणे.

3. शैक्षणिक दिनदर्शिका व वेळापत्रक (Academic Calendar and Time Table)

- प्रत्येक सत्रासाठी शैक्षणिक दिनदर्शिका व वेळापत्रक तयार करून प्रसारित करणे.

4. कार्यक्रम व उपक्रम व्यवस्थापन (Event and Program Management)

- कार्यक्रम, परिसंवाद, वेबिनार व इतर शैक्षणिक उपक्रमांसाठी आमंत्रणे विद्यार्थी व कर्मचाऱ्यांना पाठवणे.

5. विद्यार्थी ओळखपत्र व उपस्थिती (Student ID Cards and Attendance)

- विद्यार्थ्यांच्या ओळखपत्रासाठी माहिती तयार करणे व छायाचित्रे स्कॅन करणे.

- B.A. LL.B. (Hons.) व LL.M. (Regular) विद्यार्थ्यांची उपस्थिती नोंदवणे व प्रकाशित करणे.

6. विद्यार्थी सहभाग व परतावा (Student Participation and Reimbursement)

- मूट कोर्ट, ADR, वादविवाद व इतर उपक्रमांमधील विद्यार्थ्यांच्या सहभागाची नोंद ठेवणे.
- स्पर्धासाठी परतावा अर्ज व कागदपत्रांची पडताळणी करणे.

7. प्रशासकीय कार्य (Administrative Tasks)

- विद्यार्थी, प्राध्यापक व सोसायटी संदर्भातील विषयांसाठी मंजूरी नोट तयार करणे.
- आवश्यक विद्यार्थ्यांची कागदपत्रे स्पीड पोस्टद्वारे पाठवणे.
- प्राध्यापकांच्या मागणीनुसार शैक्षणिक फाइल्स तयार करणे.

8. रेल्वे सवलत फॉर्म (Railway Concession Forms)

- रेल्वे अधिकाऱ्यांच्या सहकार्याने विद्यार्थ्यांसाठी रेल्वे सवलत फॉर्मची प्रक्रिया सुलभ करणे.

विद्यार्थी उपस्थिती व्यवस्थापन (Student Attendance Management)

1. उपस्थिती नोंद व्यवस्थापन

- विषय व सत्रानुसार हार्डबाउंड उपस्थिती नोंदवही तयार करून प्राध्यापकांना देणे.
- उपस्थिती नोंदवही नियत वेळेत जमा करण्यासाठी प्राध्यापकांना स्मरणपत्र पाठवणे.

2. उपस्थिती माहिती संकलन

- मासिक उपस्थिती अहवाल गोळा करून प्रिंट काढणे.
- विशेष उपस्थिती (Deemed Attendance) व मासिक पाळी रजा यांची नोंद अद्ययावत ठेवणे.

3. उपस्थिती नोंद व अहवाल

- B.A. LL.B. (Hons.) व LL.M. (Regular) विद्यार्थ्यांची उपस्थिती प्रणालीमध्ये नोंदवणे.
- मासिक उपस्थिती अहवाल विद्यार्थी व प्राध्यापकांना पाठवणे.
- परीक्षापूर्वी सत्रनिहाय एकत्रित उपस्थिती अहवाल तयार करणे.

4. परीक्षा पात्रता

- अपुरी उपस्थिती असलेल्या विद्यार्थ्यांची यादी तयार करणे.
- ती परीक्षा व मूल्यमापन विभागाकडे पाठवणे.
- संबंधित विद्यार्थ्यांकडून अर्ज घेऊन मंजूरीसाठी सादर करणे.

5. प्राध्यापक अभिप्राय पात्रता

- Faculty Feedback देण्यासाठी पात्र विद्यार्थ्यांची यादी तयार करणे.

देयके व मानधन व्यवस्थापन (Payment and Honorarium Management)

1. अतिथी प्राध्यापकांचे मानधन

- Visiting Faculty कडून उपस्थिती पत्रके गोळा करणे.
- एकत्रित मानधन विवरणपत्र तयार करणे.
- व्याख्यान तपशील पडताळून मासिक मानधन प्रक्रिया पूर्ण करणे.

2. Guest Faculty देयके

- अतिथी प्राध्यापकांच्या देयकांची प्रक्रिया पूर्ण करणे.

3. विद्यार्थी परतावा प्रक्रिया

- पदवीधर विद्यार्थ्यांसाठी परतावा ठेव रक्कम (Refundable Deposit) प्रक्रियेसाठी Google Sheet तयार करणे.
- अभ्यासक्रम सोडणाऱ्या विद्यार्थ्यांसाठी फी परतावा प्रक्रिया करणे.
- होस्टेल, मेस, उशीर शुल्क इत्यादी अतिरिक्त फी परतावा प्रक्रिया करणे.

शैक्षणिक विभागाकडून दिली जाणारी प्रमाणपत्रे

१. Bonafide Certificate – बोनाफाईड प्रमाणपत्र
२. Hostel Certificate – वसतिगृह प्रमाणपत्र
३. Attendance Certificate – उपस्थिती प्रमाणपत्र
४. CAP Certificate – CAP प्रमाणपत्र
५. Letter of Recommendation – शिफारस पत्र
६. Appreciation Letter – कौतुकपत्र
७. LoR (Letter of Recommendation) – शिफारस पत्र (HoD व प्राध्यापकांच्या सूचनेनुसार)
८. Caste Validity Letter – जात वैधता पत्र
९. Authorization Letter – अधिकृतता पत्र
१०. Railway Concession Form – रेल्वे सवलत अर्ज
११. Character Certificate – चरित्र प्रमाणपत्र
१२. Migration Certificate – स्थलांतर प्रमाणपत्र
१३. Transfer Certificate – स्थानांतरण प्रमाणपत्र

शैक्षणिक विभाग वरील सर्व जबाबदाऱ्या अत्यंत अचूकता, समर्पण आणि कार्यक्षमतेने पार पाडतो, ज्यामुळे विद्यापीठातील शैक्षणिक प्रक्रिया सुरळीतपणे पार पडतात आणि विद्यार्थ्यांना उत्कृष्ट सहाय्य मिळते.

भविष्यकालीन योजना (Future Plan)

प्रा. (डॉ.) दिलीप उके, माननीय कुलगुरू यांच्या दूरदृष्टीपूर्ण नेतृत्वाखाली MNLU मुंबई च्या भविष्यासाठी विविध महत्वाच्या योजना आखण्यात आल्या आहेत. त्यातील काही प्रमुख बाबी पुढीलप्रमाणे आहेत.

शैक्षणिक योजना (Academic)

नवीन अभ्यासक्रम टप्प्याटप्प्याने सुरू करण्याचा प्रस्ताव:

१. B.B.A., LL.B. (५ वर्षे)
२. LL.B. (३ वर्षे)
३. B.Sc. LL.B. (सायबर सिक्युरिटी आणि सायबर फॉरेंसिक्स)
४. LL.M. (इन्शुरन्स लॉ)
५. LL.M. (पब्लिक हेल्थ लॉ)
६. M.Sc. (मॅरिटाइम स्टडीज)
७. M.Sc. (कृत्रिम बुद्धिमत्ता आणि कायदा)
८. UGC च्या मान्यतेने दूरस्थ शिक्षण (Distance Education) कार्यक्रम

संशोधनासाठी सहकार्य प्रस्ताव (Collaborative Proposals for Research)

खालील राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय संस्थांबरोबर संशोधन सहकार्याचे प्रस्ताव:

१. जागतिक बँक (World Bank)
२. संयुक्त राष्ट्र विकास कार्यक्रम (UNDP)
३. वर्ल्ड मॅरिटाइम युनिव्हर्सिटी, भारत
४. राष्ट्रीय मानवाधिकार आयोग, भारत
५. परराष्ट्र व्यवहार मंत्रालय, भारत
६. गृह मंत्रालय, भारत
७. ग्राहक व्यवहार मंत्रालय, भारत
८. राष्ट्रीय महिला आयोग, भारत
९. अनुसूचित जाती / अनुसूचित जमाती आयोग, भारत
१०. मागासवर्ग आयोग, भारत
११. इन्सॉल्व्हन्सी अँड बँकरप्सी बोर्ड ऑफ इंडिया

महसूल निर्मिती (Revenue Generation)

१. विविध स्वयं-अर्थसहायित (Self-Financed) अभ्यासक्रम सुरू करून, त्यात दूरस्थ शिक्षण पद्धतीचाही समावेश करणे.
२. विविध प्रशिक्षण कार्यक्रमांचे आयोजन करणे.
३. दानशूर व्यक्ती, उद्योग, वरिष्ठ वकील, निवृत्त न्यायाधीश किंवा व्यावसायिक यांच्याकडून धोरणाच्या माध्यमातून देणग्या प्राप्त करणे.

स्थापन करण्यात येणाऱ्या चेअर्स (Chairs Planned to be established)

१. ग्राहक व्यवहार मंत्रालयाच्या सहकार्याने Consumer Chair
२. सामाजिक न्याय व कल्याण मंत्रालयाच्या सहकार्याने डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर चेअर
३. नागरी विमान वाहतूक मंत्रालय किंवा ISRO च्या सहकार्याने ISRO Chair
४. इतर विषयांवरही नवीन चेअर्स स्थापन करण्याच्या शक्यता शोधल्या जातील
५. नॅशनल फॉरेंसिक सायन्स युनिव्हर्सिटी, गांधीनगर (गुजरात) यांच्या सहकार्याने सायबर फॉरेंसिक प्रयोगशाळा
६. वाणिज्य मंत्रालय आणि परराष्ट्र व्यवहार मंत्रालयाच्या सहकार्याने इंटरनॅशनल ट्रेड लॅब / सब-चेअर

***** समाप्त *****